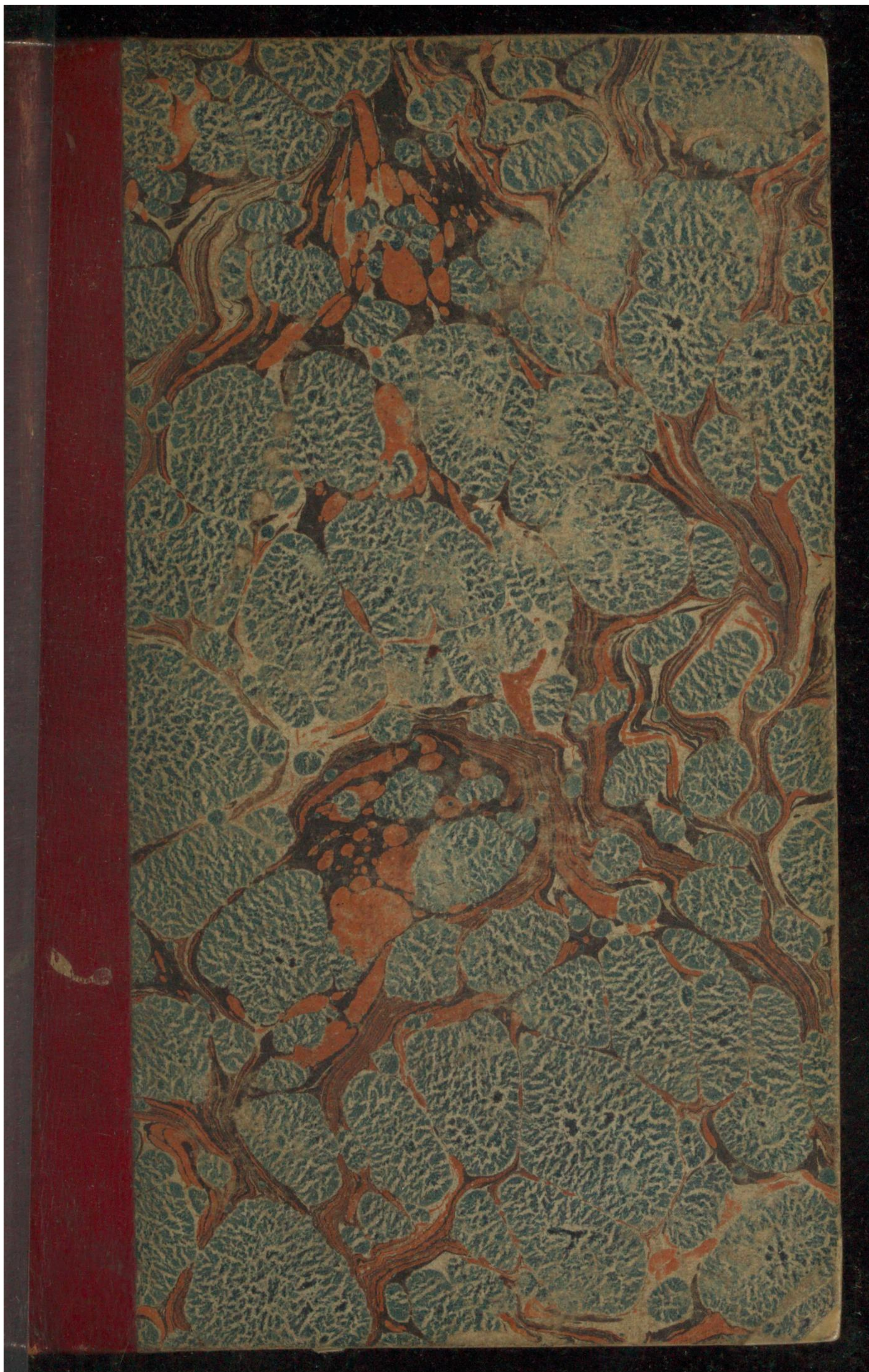
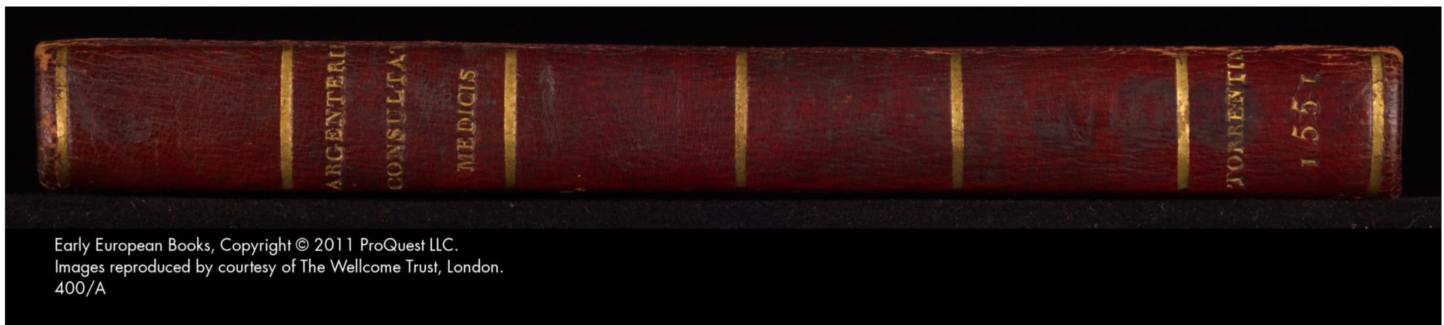



ARGENTERII
CONSULTAT
MEDICIS
TORRENTIN
155



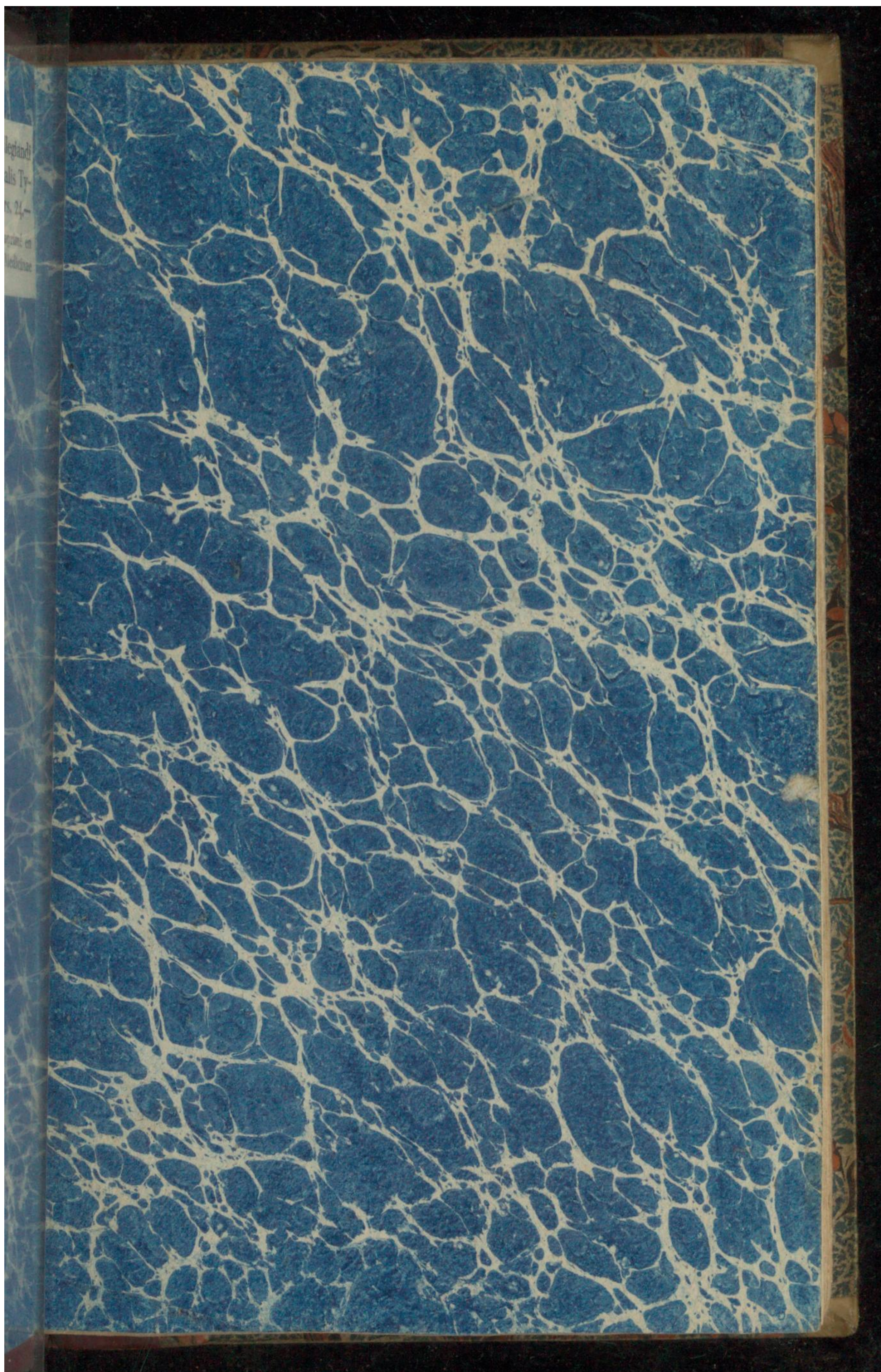






16 — De consultationibus medicis sive (ut vulgus vocat) de collegiandi ratione liber Florentiae. Cudebat Laurentius Torrentinus Ducalis Typographus. 1551. in-8. 190 pp. et 1 f. „Errata". D.-veau. Frs. 24.—

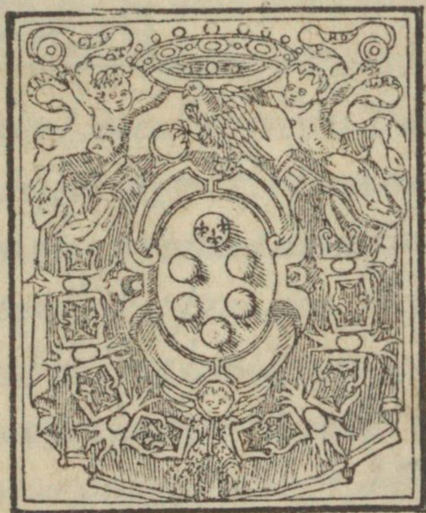
Hirsch I, 189. Le premier ouvrage de ce „Grand Médicin". Bien imprimé en caractères italiques, sauf la dédication à Laurentius Gryllus Germanus Medicinae Studiosus qui est en car. rom.



Voir l'avertis page 177.

# IOANNIS ARGENTERII CASTELLONOVENSIS

MEDICINAE PROFESSORIS
de Consultationibus Medi-
cis siue (ut vulgus vo-
cat) de Collegian
di ratione
Liber.



CVM PRIVILEGIO

*Cudebat Laurentius Torrentinus*
*Ducalis Typographus.*
*FLORENTIAE M. D. L I.*



REVERENDISSIMO,
*amplissimóq. Viro, Ioanni Grimano Patritio Veneto, Patriarchæ Aquileiensi dignissimo, Ioannes Argenterius S. D.*



*Onscripseram fortè antè aliquot annos meis discipulis de Consultandi ratione breuem quandam tractationem, quã superiore anno, quũ esses ad balnea Lucensia, Ioãnes Baptista Susius Philosophus, & Medicus tuus (vt alia quædam mea) primum auidissime legit; & postea per literas suas non solum commendauit, sed etiã me honesta, & amica persuasione inuitauit, vt ederem. Cuius quidem hortatu impulsus cœpi diligẽtius eandem materiam certis horis in otio, quod mihi ex continuis negotijs relinquebatur, tractare, & excolere. Ac nescio quo modo vel rei ipsius magnitudine, vel fortè ma*

iore, auidioreque meo studio rudimenta illa ad integrum libellum excreuerint: quę nunc edere non sum veritus, sperans fore, vt hæc, quæ longè elaboratiora essent, studiosis placere possent; quorum lineamenta à docto, ingeniosoque viro iam probata fuissent. Emitto igitur libellum hunc, & quicquid est in eo mei laboris, tibi dedico Vir amplißime: vt ea tuo fauore, & gratia commendata ad studiosos artis nostræ perueniant, quæ à me paucis fuerũt inchoata, tradita, & iam hortatu eius, quem meritò plurimi facis, sunt (quãtum licuit per alia studia) aucta, & perfecta. Debebunt illi quidem tibi tantum, quantum sentient se profecisse meo labore; & ego plus quàm illi, quòd ab his præclarißimis ingenijs, quæ domi alis, & magnis præmijs foues, persuasus; aliorum vtilitatem in honesto opere quæsierim, et hæc ediderim: quibus ostendere cuperem quanta sit tua liberalitas & magnanimitas, cuius rei il-

lud maximum est indicium quòd Danielem Barbarum conciuem tuum non alia ratione, quàm ob illius excellentes virtutes tuarum maximarum dignitatum, & bonorum hæredem elegeris: quantique literatos omnes facias; eo quòd me, Fallopiamque nostrum unà cum multis alijs charißimos virtutis nomine habeas. Nam ego sentio me plus tibi debere, quàm hæc leuia numera, quæ ad tuarum virtutum memoriam posteris mandare studeo, persoluere poßint. Agitur enim octauus annus, quum Reuerendißimus, Illustrißimusque Cardinalis Gadus me in Italiam ad docendum perduxit; & tibi non vulgari amicitia (vt solet) studiosos quoscunque omnibus modis iuuare, coniunxit. Quo quidem factum est, vt tu postea me semper plurimum amaueris. Cuius rei tum multa alia habeo testimonia; tum illud maximè, quòd studia, operaque mea Sebastiano Foscarino, Nicolaoque Tiepo-

lo, clarissimis, doctissimisque viris, qui ob suam summam eruditionem, maximamq. in rebus gerendis prudentiam iam multos annos uestram illam celeberrimam Academiam Patauinam amplissimi uestri senatus authoritate moderãtur, & regunt, commendaueris. Accipies ergo hos qualescunq. meos labores, meq. (ut facis) amabis.

Datum Pisis Tertio Calend. Iunij.

LAVRENTIVS GRYL-
lus Germanus Medicinæ Studiosis S.



Vi artem Medicam hoc nostro seculo, docendo scribendóq. profitétur, non omnes eandem disciplinę viam ac rationé sequuntur. Pleriq. enim in antiquorum scriptorum placitis adserendis, discutiendis conciliandisque perpetuò versantur, & in hanc rem vniuersum suum studium & industriam conferunt. Vnde, vt fit, magno artis nostræ detrimento, sectæ nascuntur, autorum opinionibus nimis addictæ & pro dogmate tuendo magis quàm veritate vindicanda inter se dimicantes. Qui enim superiori ætate, Auicennam principem secuti, Auicennistas se appellauerunt, fœda barbarie vniuersam medicinam contaminârunt & propemodum extinxerunt, tametsi vero tandem meliora studia probatíque autores nobis restituerétur, fieri tamen haud potuit quin iisdem etiam vehemēter abuteremur. Qui verò Galenicos se venditant, certis quibusdam scriptoribus Græcis, haud secus atque mancipia se subiece

runt, ita vt ab illorum decretis, ne latum quidem vnguem discedant, ipsisque in vniuersum acquiescant & omnia quasi ex tripode pronunciata accipiant & approbent. Atq. hi certe potissimum, omnẽ docendi rationem methodicã & solidam veritatis inuestigationẽ è medio sustulerũt. Rati scilicet antiquos inuenisse omnia: cuncta esse cõplexos nunquã errasse, nec ita negligenter tradidisse quicquã, quod melius à nostris hominibus tractari possit. Ideóq. per omnia illis acquiescendum esse sibi persuadẽt nec enim addi nec demi nec immutari quicquã posse. Alii vero contra (quorũ sententiam meliorem libera & pręclara quæq. ingenia sequuntur.) Veteribus quidẽ nos multa debere, illorúmque scripta diligenter euoluenda iudicant: cæterum autem ab ipsis neque omnia comprehensa neque ad amussim elaborata singula & perfecta esse putant. Quin & homines eos fuisse & humano more non raro errasse. Proinde non temere illis in omnibus assentiendum nec in eorum verba iurandum censent. Sed contra potius quæ ipsi silentio prǽterierunt aut vix attigerunt, sine quibus tamẽ ars absoluta esse nequeat ea nostro inge-

nio & inuentione eſſe adiicienda recte ab illis inuenta & tradita, probanda: falſa & rationi minus cõſentanea audacter improbanda & veris rationibus emendanda: & denique negligẽter ſcripta, diligentius & accuratiori ſtudio perpolienda, donec ſuam perfectionem tandem hæc ars aliquando adſequatur. Et eos hercle qui ita ſtatuunt vt ingenuè quod ſentio dicam, potiſsimum audiendos ac imitandos & reliquis omnibus longè præferendos ſemper iudicaui. Hi etiam inter ſcriptores noſtri temporis, vt pauci ſunt, ita ſoli palmam obtinere ac ſolidam laudem mereri mihi videntur. Soli enim ferè propria condunt: ſoli ignorantiæ atque ſectarum iugo excuſſo, quid in quaque re verum ſit ſolertiſsimè indagant: ſoli deniq. noſtram artẽ mutilam, afflictam & quaſi denuò collabentem, ſtabiliunt, ornant, perficiũt & augent. Quo in genere, cùm alii quidam non ſine laude verſati ſunt: tùm vero in primis Ioan. Argenterius vir vt liberi, ita excellẽtis ingenii & ſummæ doctrinæ. Cui quãtum ars noſtra debeat quantúmque præſtiterit & quid in poſterum de illo ſit ſperãdum, velim equidem omnes candidos rerum æſtimatores cun-

ctosque huius artis studiosos, ex re ipsa potius quàm mea prædicatione cognosce re. Qui enim opus illius superiori anno editum legere non grauabuntur, facile intelligent quantum in difficillimis rebus lucis & incrementi nostræ arti attulerit. nisi vero quis inuidia & inani sectarum studio motus, honestos & præclaros ipsius conatus damnet, vt certè quosdã egregiè facere videmus, qui, siue quòd ipsi nihil præstare posint: siue quòd timeant, ne abrogata per illum hac secta, suæ doctrinæ, autoritatis & rerum omnium naufragium faciãt, ipsum quantum possunt, opprimere, ex scholis eiicere & omnibus fortunis euertere conantur. Cui profectò gratiæ cum primis erãt habendæ, ob antiquam, liberam ac veram docendi rationem reuocatam & in scholas quantum per inuidiam licuit introductam. In primis etenim communia & certa rerum principia ponit, è quibus omnia quasi fontibus deriuat, nec ab iis vnquã discedit: confusum nihil docet: suis limitibus & certo ordine omnia comprehendit: nec animo acquiescit donec cuiusq. rei naturam, genera, differentias, causas & effectus ad vnguem inueniat: Quæ in-

certa ſunt, non congeſtis temere autorũ ſententiis, vt pleriq. faciunt, ſed demonſtratione & veris rationibus confirmat. Rerum naturam in omnibus conſulit, & ab ea potius quàm ſcriptorum autoritate probationum momenta petit. Galenum, Auic. & alios autores probat quatenus rationi congrua dicunt: ſin minus, eorũ errores minimè diſsimulat, nec iis excuſandis, vt multi faciũt, fruſtra ſe torquet, ſed eos libere reprehendit & rationibus confutat, quæ ipſi omiſerunt, adiicit, ſuperflua reſecat, perplexa euoluit, confuſa in ordinem redigit, non à quo quidq. ſed quàm recte ſit dictum ſpectans. Quã equidem methodum nequaquàm inuidia opprimendam ſed ab omnibus doctis ſummo applauſu excipiendam, propagãdam excolendamque exiſtimo. Ego enim cum hactenus Ioan. Iacobi Fuggari viri cum primis generoſi & magnanimi, ductu & auſpiciis, per Italiæ ſcholas, præcipuos quoſq. medicos, præceptores & amicos habuerim, eos ad communia ſtudia iuuãda, quantum in me fuit, ſemper excitaui & hortatus ſum. Qua in re apud Argenteriũ, paulò etiã liberius omnium ſtudioſorũ cauſam egi. Etenim, in Aphor. Hip.

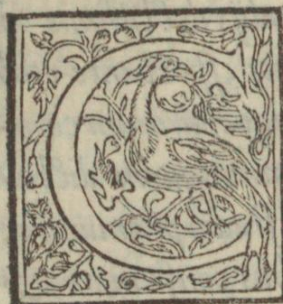
16

& de febribus cõmentaria & alia nõ pauca, admirabili ratione ac methodo cõſcripta, meis atq. aliorũ precibus adductus, ſubinde ingẽti totius artis cõmodo, in lucẽ eſt editurus, ſi modo his ingratiſsimis alioqui tẽporibus aut ſtudioſis hęc nõ ingrata fore: aut bonorũ principũ fauore ſe nõ penitus deſtitutũ intellexerit. Præſentem autẽ libellũ, à multis doctis iam dudũ efflagitatũ & approbatũ, in ſummis occupationib. reuiſum & vtcũq. elaboratũ, cũ quotidie vrgeretur, maturius etiã quàm vellet, vt ſuorum deſiderio ſatisfaceret, euulgare coactus eſt, cũ nullius pręſertim hoc tẽpore de hac re ſcriptũ extet. Maximã vero vtilitatẽ hęc tractatio adferre poterit, nõ ſolũ his qui quotidie in cõſultationibus medicis verſantur aut aliquãdo verſabuntur, verumetiã omnibus medicinæ ſtudioſis, cũ quaſi breuis & ſuccincta quædã methodus medendi ſit, & inſignia exempla, de induſtria ex pręcipuis medicinæ capitibus deprõpta & perſpicue atq. compendioſè explicata habeat, ita vt pręter communia conſultãdi præcepta præcipuos fere euentus, de quibus vt plurimum ad colloquia medici vocantur ſingulatim complectatur. Valete.

# IOANNIS ARGENTERII CASTELLONOVENSIS

## De consultandi ratione Liber.

### *De vtilitate huius tractationis. Cap. I.*



*ONSVLTANDI, siue ut Vulgus uocat, collegiandi ratio omnibus modis utilissima est, ac digna profectò, in qua laborent ingeniosi, artisque nostræ studiosi. Nam ea nihil aptius inueniri potest in hac nostra facultate ad honorem, & famam comparandam; nimirum quum quisque in consultationibus possit ostendere, quantum literarum studio profecerit, quidque medendi usu sit consequutus; Quamobrem sæpius uidemus inscitiam multorum, qui pro doctis diu sunt habiti, astutiamque pro uirtute, simulata eruditione, ignaris uenditarunt, in consultationibus perinde detectam; ut postea famam omnem, quam immeritò sibi parauerant, amiserint; aliorum uerò uirtutem, quæ*

anteaſuis ſtudijs contenta,multis haudquaquam perſpecta fuerat, aut fauore, uel aliorum inuidia obruta delituerat, ſtatim emerſiſſe, ac dignas ſuas laudes recepiſſe. Nec mirum profectò,ſi quidem in conſultationibus cognoſcitur medicorum doctrina,ingenium, modeſtia,multæque aliæ uirtutes, quæ beneuolentiam hominibus comparare ſolent. Eſt præterea utilis hæc faculas ad ingenij exercitationem; quandoquidem neceſſe eſt medicum, qui audientibus tot alijs doctiſſimis uiris, in eiſdemque ſtudijs uerſatis, ſpectante etiã ſæpius nobilium, eruditorumque uirorum corona, de uniuerſa ſua arte nonnunquam dicturus eſt,ſe ita componere, & ſtudio præmunire, ut & ſua ualidiſſimis rationibus confirmare,& alijs nonnunquam firmis argumentis reſiſtere; uel etiam illorum opiniones (ſi fortè à ratione alienæ fuerint) acriter refellere ualeat. Ac non ſolum quidem medicis,ſed etiam ægrotis,alijſque omnibus,quorum cauſa conſultationes inſtituuntur,magna ex hac re prouenit utilitas. Ex bonis enim conſultationibus bona reſultant conſilia, paranturque opportuna auxilia, ſpes quoque illis accreſcit, acceditque obedientia, ſi prius non fuerat,dum unius medici opera regebantur; aut ſi hæc aderant, confirmantur;quum uident multo-

rum consilio sibi deliberata esse uitæ præsidia; quibus contemptis sentiunt imminere magna ui tæ discrimina. Quo magis profectò mirari licet neminem de hac re tantopere necessaria, quidquam hactenus literis mandasse, aut certè non satis expendisse, quid uniuersum hoc negotium postulet; dum breuia quædam, ac nulla arte cohærentia præcepta quidam (ut audio) de eo tradiderunt. Nec est quòd putemus id ab illis prætermissum, quòd per se quilibet, quod in hac re quærit, facile inuenire posset. Nam quum de uniuersis medicinæ partibus sæpe sit in cōsultationibus tractandum; ac uideamus omnes ferè medicos de ijsdem, diuersisque rebus nec eodem ordine, nec modo disserere; prorsus id ostēdit arte esse opus, sine qua nemo unquam, quid rectè commodeue dicatur, intelliget. Quòd si nihil aliud huius rei difficultatem ostendere possit, id non obscurum est argumentum; quòd doctissimi etiam homines putent hanc tractationem nulla arte posse contineri. De hac igitur re nos nōnulla trademus præcepta, quibus uel alios incitem ad meliora excogitanda; uel ut mihi materiam parem ad eadem aliquando maiore diligentia, & studio elaboranda. Ac ne temere procedat nostra tractatio, certa capita in ea constituemus. Sic enim quili-

bet quod cupit facilius inueniet, & singula à suis fontibus ducta agnoscet.

## Quibus constet consultandi ratio. Cap. II.

ILLVD in hac re primũ tradendum esse puto de quibus rebus sit in consultationibus disserendum. Nam frustra alia quæremus, nisi prius statuerimus, quæ, & quot sint à nobis explicanda. Deinde quum de multis dicendum sit, medicum perspicere oportet, à quo sit auspicandum, & in quo desinendum. Vbi enim ordo adest, omnia inter se arte certa cohærent, ac priora sequentibus lucem adferunt. Vbi uerò sine ordine loquimur, omnia obscuriora redduntur, confunduntúrq. Dicent quidem de iisdẽ rebus artis ignarus & doctus: sed quum ille ignoret, quid primum, quidue deinceps poni debeat, corrupto ordine inscitiam suam prodet; hic uero seruata rerum serie, & omnibus suis in locis dispositis, quam habet ex arte facultatem, omnibus admirabilẽ ostendet. Quibus positis duo sequuntur, ut scilicet omnia probet certa aliqua ratione propositæ rei accõmodata, & singula rectè pronunciet. Nam si probatio rebus desit, aut instrumen-

tis eius abutamur, aut denique aliter quàm oportet rebus probationes adhibeamus; generosum, & doctum, qualem fingimus, medicum haud quaquam agnoscemus. Quòd si in pronunciatione erratum fuerit, illa quæ maximi alioqui sunt momenti, artificioséque excogitata, gratiam suam amittent. Ex quibus quidem patet his quatuor uniuersam consultandi rationem constare; materia inquam idonea, de qua dicamus; ordine, quo singula digeramus, suisque in locis collocemus; apta probandi ratione; & elocutione. Nam etsi alterius facultatis uidetur esse præcepta tradere de elocutione: quoniam tamen artem nostram inter alias omnes præstantissimam quorundam scurrilitate, hac de causa infamari uideo; placet id tractationis huius quartum caput constituere.

## De quibus disserendum sit in Consultationibus. Cap. III.

IN hac re plurimos sanè medicos hallucinari uidemus, quum de alienis à medicina, aut saltem à re proposita, uel de his, quæ nullius prorsus sunt momenti, temere disputant. Quosdam enim uideas, ut docti appareant, ex Astrologia, uel

Philosophia naturali, aut alia demum arte, in qua sentiunt se uersatos, quædam proponere, quibus is, cuius gratia consultamus, nihil emolumenti est unquam accepturus; quas quæstiones Galenus noster Logicas uocare solet, quòd. s. ad exercitationem, uel ostentationem faciant; nihil autem ad id, quod quærimus consequendum pertineant. Sic ex medicina ipsa nonnulla ui quadam in consultationes sæpe trahuntur, quæ ut à re, de qua agitur, sunt aliena; sic illa utilium considerationem impediunt. Agnouimus enim quendam, qui quum de temperamento ægrotantis dicturus esset, hinc sumpta occasione, quærere solebat, an daretur temperies in homine æqualis ad pondus; alium uerò, quum de Crisi mentio incidisset, ut Astrologiam suam ostentaret, proposuisse disputandum, an dierum decretoriorum ratio ex cœli, astrorumque motu, uel potius ex morborum natura sumenda esset. Denique qui huius rei artem non tenent, dum ignorant, de quibus potissimum sit dicendum; tempus in his, quæ inutilia sunt, conterunt. Quo fit ut illi quum de auxilijs agendum est, uel iam tacere cogantur, utpotè omnibus molesti, ne alijs. s. locus negetur, qui postea dicturi sunt, uel ea temere colligant necessaria præsidia, quæ habent in usu, minime ad eorũ

inuentionem ex ſuperflua, & inani illa ſua ratio cinatione adiuti. Quod quidem nõ faciet, qui intelliget, quæ ſit apta conſultationum materia. In his tamen, de quibus diſſerendum eſt, non equidem impedio, ſiquis nonnulla aliquando diligentius expendat; aut quæ adhuc ſunt controuerſa, explicare uelit; aut etiam attingere cupiat quorundam opiniones, qui aliter de ea re ſenſerint. Hæc.n.ſi moderatè fiant, ubi oportet, & adſunt docti auditores, qui, quod eſt exactum in rebus, audire cupiunt; conſultationes reddunt longè doctiores, iucundioreſque. Nam profeſſoribus, qui præſentibus ſuis ſtudioſis dicunt, plus aliquid, quàm alijs, in hac re concedendum eſſe puto, cenſeoque plurima illis conuenire, quæ reliquis ſunt fortè uitioſa. Sunt porrò ea, de quibus in conſultationibus diſſerendum eſt duo in uniuerſum, finis inquam, & ea, quæ ad finem conſequendum referuntur. Præter hæc alia omnia ſunt ſuperuacanea, temereque adferuntur. Fines autem duo, qui in conſultationibus proponuntur, cognitio, & actio. Nam aliquando petuntur medici conſilia ut cognoſcamus, quis, qualiſue ſit præſens corporis ſtatus, uel futurus euentus, aut quid præceſſerit, uel aliquid aliud, quod ad præſentia, præterita, uel futura pertinet, quod in ſola

cognitione positum est, nec præterea à medicis auxilia requiruntur; quæ etsi rarò in usum ueniunt, tamen horum causa consultationes quoque instituuntur, nec à nostra tractatione reijci debent quæ artem aliquam postulant. Quærunt .n. aliquando parentes, an eorum liberi sint uitales, & salubres, uel ante iustam ætatem morituri, aut futuri morbosi. Sunt qui scire cupiunt, qualis sit eorum natura, & temperies, alios aliud capit desiderium aliquid de se, suisque cognoscendi. Cæterũ actiones, siue officia, quæ medicus exercet, ex generalibus medicinæ partibus orta sunt, ut alibi ostendimus, conseruatio, præseruatio, curatio, mitigatio, & restauratio. Quicquid enim mollitur medicus, id facit, ut uel tueri præsentem sanitatem, uel præcauere morbos imminentes, aut præsentibus mederi, uel symptomata lenire, aut conualescentes restaurare (sub qua parte senum tractationem comprehendo) arte aliqua commode poßit, & horum potissimum causa medicos consulimus. Agendũ ergo de his in consultationibus, quæ faciunt ad illa consequenda, quæ ut diuersa sunt, ita diuersa, nec numero eadem esse oportet, de quibus sit differendum. Nã de alijs agendum est, quum nobis proponimus cognitionem citra opus aliquod, de alijs uerò quum

præsidia expetuntur, quibus possimus conseruare, præseruare, aut aliud ex prædictis officijs exercere. Necnon peculiaria quædam etiam genere discrepantia consideranda sunt in curatione, uel conseruatione, de quibus superfluò in alijs ageretur. Quamobrem necesse est proponere unumquemque finem, & media inuestigare, quæ in eum referantur.

## De quibus disserendum sit, quum ponitur finis consultationis cognitio. Cap. IIII.

DE his solum hic esse agendum, quæ ad scientiam, cognitionemque rei propositæ faciunt, omnibus constare puto; sed diuersa quoque hæc statuuntur pro finis differentia. Alia enim spectanda sunt, quum aliquid, quod sit secundum naturam dignoscere uolumus, aliud uerò quum petitur cognitio de eo, quod est præter naturã. Diuersa præterea est præteritorum cognitio à præsentibus, aut futuris rebus. Ac in unoquoque pro rerum discrimine, quarum cognitio quæritur, de certis rebus pertractandum. Alia enim salutem, aut mortem præsagiunt; alia morbi longitudinem, aut breuitatem; alia rerum causas; alia effectus ostendunt. Commune tamen singu-

lis est, quòd ex signis suis uniuersa consideratio instituatur, ex quibus naturam eius, de quo agimus, & denique quod quærimus, intelligemus. Est illud quoque commune, quòd omnis cognitio uel de re præterita, præsenti, uel futura proponatur. Quin & illud à nobis alibi ostensum est uniuersa signa à quatuor fontibus duci, nempe à rei essentia, causis, effectibus, & proportione, siue cum alijs similitudine. Nec est quod peculiarem hoc loco tractationem quispiam à nobis requirat, quando horum explicatio integrum opus postularet, quod de signis quatuor libris distinctum iamdudum edidimus: tamen rudiorum gratia obiter ostẽdemus exemplo uno quod ars ipsa in hac re singulis promittit. Quærat ergo aliquis à medicis, an is, qui morbo aliquo laborat, moriturus sit, uel euasurus. Dicet de hac re in consultatione medicus, ita ut omnes signorum fontes consulat, & interim à certo principio auspicetur, quod huiusmodi esse potest. Quoniam de salute, aut morte nobis præsagiendũ est; ideo breuiter de hac re dicam. Et quia morbos illos salutares fore credimus, quos uel natura, uel ars expurgare possunt, lethales uerò illos præuidemus, qui naturæ, artisque uires exuperant, ex signis, colligo hominem hunc moriturum. Imprimis quòd

morbi genus sit febris, atque ea quidem putrida, uehemens, continua, maligna, composita, inordinata, inæqualis, quæque omnia tempora habeat longa, grauia, & apta, nataque sit ob certam quandam proprietatem perimere. Et si quæ aliæ à forma morbi, genere, differentijs, partibus, & proprietatibus notæ sumi possunt, in medium adferendæ. Postea uerò fontem alium excutiet, qui causas continet. Erit enim lethalis, si morbus is, qui uitæ fontem, uniuersumque corpus occupauerit, penitus insederit; si ex bile æruginosa in corpore infirmo, cacochymo, & adstricto constiterit: Si ualidæ causæ illam pepererunt, subsunt uerò infirmæ uires, quæ reluctari debent: Si nulla ab initio adhibita fuerint remedia, aut illa mala; aut si commoda, non tamen profuerunt; aut si nõ iuuant nisi maxima; aut si illa desunt, quæ sola prodesse possunt: Si aliæ adsunt causæ, quæ augent, fouentque morbum, ut aër ambiens, locus, animi perturbationes, & alia huiusmodi, quibus aliquando resistere nequeunt ægrotantes, nec medici succurrere ualent. Ac (ut semel dicam) ex generibus causarum signa petenda, quæ idem pariter monstrant. Quærenda postea sunt indicia, quæ ex effectibus petuntur: ex actionibus inquam, excrementis, qualitatibus corporis, aut

alijs operibus,quæ in eo peraguntur. Nã lethale
est in febribus,si pulsus deficiunt, aut intercipiũ
tur,celerrimi,crebrique euadunt : si continuum
adest delirium ,aut accedunt conuulsiones ; uel
languidissime mouentur membra,aut præter uo
luntatem ad pedes labitur qui laborat ; si non ap
petit,aut sitim non sentit;quum lingua est aspe-
ra,aut nigra ; & excrementa penitus retinen-
tur,aut præter uoluntatem emittuntur, aut ex-
cernitur quod corpori est familiare; uel plurimũ
in qualitatibus sunt mutata: necnon quum fri-
gent perpetuò extrema, interna uerò uruntur:
cutis liuescit , aut nigris , liuidisque pustulis a-
spergitur , uel præter modum squallida,duraque
redditur.Hæc enim , & similia mortem præ-
sagiunt ex febre . Postremo spectandum est,
quid alijs euenerit , qui fortè eodem tempore
morbo eodem laborarunt.Nam si omnes,
aut plurimi perierunt,consentien-
tibus aliis notis,mortem præ
sagiemus uenturam.

Ac ex hoc uno exemplo instrui
poterit rudior medicus ad
alia cognoscenda.

## De quibus differendum sit, quum de actione aliqua consultamus. Cap. V.

QVOT, & quæ sint Medici officia alibi diligenter ostendimus; & id etiam paulo ante obiter cõmemorauimus. Verũ quoniã multa in singulis officiis cõmunia pertractanda sunt, ne cogamur eadem superfluo labore repetere; operæpretium esse duco rem in uno patefacere, & singula diligenter pertractare, ex quo quæ ad alia officia pertinent, nullo negotio intelligentur; à nobisque postea quadam ueluti affinitate trahentur. Et quia ægrotantium beneficio potissimum medicorum consilia quæruntur; in his placet expendere de quibus sit dicendum. Nam non solum ea, quæ ad reliqua officia pertinent, hoc intellecto, facilè posteà patebunt; sed etiam frequentius in usum ueniunt de ægris consultationes; habentque hæ maiorem, quàm aliæ, difficultatem: adeò ut pleniorem artem expostulent, qua cognoscamus, quid conueniat; quidque alienum sit, doceat: etsi quæ inueterato errore sunt recepta, patefaciat. Inualuit etenim apud omnes ferè medicos hæc consuetudo, ut quum de ægrorum salute deliberandum est, imprimis de ægri naturali temperamento, corporisque structura; dein-

de de morbi natura, cauſis, ſignis, & poſtremò
de curandi ratione dicant: idque eo (ut puto) per
ſuaſi de temperamento primum agendum eſſe
cenſent, quod nemo intelligere poſſit, quæ obli-
qua ſunt, & naturæ contraria, niſi prius eo in-
tellecto quod eſt rectum, & ſecundum natu-
ram. In qua re plurimum aberrare mihi uiden-
tur. Primum quòd ſepius de temperamento teme
re agant. Quum enim nonnulli ſint morbi, qui
conſtante naturali temperie alia ratione affli-
gunt; quales ſunt, qui ſtructuram diſsimilarium
partium, confirmationis, magnitudinis, numeri
compoſitioniſque uitio labefactant; quid opus eſt
(quæſo) de tẽperamento hic uerboſius etiã, ut ple
roſque facere uidemus, agere? Deindè ſi de eo agẽ
dum eſt, non tamen propterea primo loco dicen
dum; ſed eo ubi illius conſideratio requiritur. Id
quod contingit, uel quum prædicere uolumus, uel
curationem inſtituere; quemadmodum optimè à
Galeno eſt traditum: temperametum.ſ. & om-
ne, quod eſt ſecundum naturam conferre ut co-
gnoſcamus quãtum à naturali ſtatu corpus rece-
dat. Ex quo poſteà quid uenturum ſit, prænun
ciamus. Siquidem tantum periclitatur homo,
quantus eſt hic receſſus: & curationem inſtitui
mus remediorumque quantitatem moderamur.

Nam usque adeò intendi præsidia oportet, donec illa morbosis causis redduntur æqualia. Morbi uerò, & alia, quæ sunt præter naturam, facile sepè cognoscuntur absque ulla explicatione status, qui secũdum naturam est. Quis enim temperamenti naturalis notas requiret, ut agnoscat febrem esse, que hominẽ tenet, quũ id per se omnibus pateat? Sic si cõtusa, aut luxata, uel uulnerata est pars aliqua, uel præter modũ excreuit, aut in alio ex his morbis, qui proprii sunt instrumẽtis, uitium consistit, cognitio illius tẽperamenti mentionem haudquaquã desiderat. Quæ si de seruanda sanitate similariũ agatur, & necessaria & prima forte fuerit: si de instrumẽtariis partibus conseruãdis sit tractandum, de structura illarum disserendum: de temperamento uerò uel nunquam, uel tunc solum, quando conseruandi rationem quærimus, quæ absque tutela temperamenti fortè fieri nequit. Temere uerò de naturali structura mentio fiet, quum de temperaturæ custodia deliberandum est; propterea quòd ea nihil ad id confert. Quorsum enim hominis staturam, figuram, partium numerum, situm, & connexum commemorabimus, si præsidia solum expetuntur, ad conseruandam temperiem idonea? Ergo naturalium omnium consideratio

*nec in ægrotantibus, nec in aliis ſemper neceſſaria: quãdoquidem in ſanis de temperaturæ tutela deliberare poſſumus abſque inſtrumentariis partibus. In ægris uerò tunc requiritur conſideratio eorum, quæ ſecundam naturam ſunt, quum illa abſque his dignoſci non poßunt: Sed non ſtatim nec in omni re de omni agendum. Vbi enim de luxata parte reſtituenda in propriam ſedem fortè deliberamus; ignoramuſque, an ea exciderit à naturali poſitura; uel quale ſit uitium, aut quantum, naturalis ſtructuræ cõtemplatio iuuat, temperamentum uerò minimè. Sic ubi membrum aliquod in magnitudinem excreuit præter modum, metimur quantum ſit uitium, contemplatione eius, quod ſui generis eſt ſecundum naturam. Denique tunc ſolum commemorare debemus ea, quæ ſecundum naturam nobis inſunt, quando alia abſque his percipi nequiunt: Id quod nunc in rei ipſius cognitione, alias uerò in quantitate uel qualitate, aut alia re eſt faciendum. Sunt.n.aliquando minimæ à naturali ſtatu euerſiones, ut in lentis febribus apparet, de quibus quum dubium ſit, an morbus adſit, uel non, cogimur expendere quæ naturalia ſunt ſui generis: ex quo illud poſtea deprehenditur, quod alioqui intelligi non poterat. At ſi compertum ſit febrẽ*

*esse; illud uerò non pateat, quantus sit illius excessus; in hoc, quod est obscurum, petenda est cognitio ab eo, quod secundum naturam est. Est tamen semper aliquid in ægrotis, quod sui tutelam per similia postulat; aliud uerò quod sui ablationem indicat, utpote naturæ contrarium. Nam uires ægrotantis in omni morbo tueri debet medicus: & alia omnia, in quibus uitium non est; ut corporis structuram, si sola febris urget: quæ uitium est intemperaturæ, non autem instrumentariæ alicuius partis. Eodem pacto laborante uno membro, illi medelam adhibemus: reliqua uerò, quæ sana sunt, similium usu in suo statu seruare contendimus. Ex quo sequitur de duobus omnino differendum esse, quum de ægris cõsultamus; nempe de eo, quod est secundum naturam, aut certè sui custodiam indicat: & de eo, quod præter naturam est, quod per contraria est abigendum. At quum illa diuersa sub se contineant; si quidem aliquid est in utroque statu, quod ad constitutionem corporis pertinet; & in ea naturam suam obtinet, ut sanitas, & morbus: aliud, quod est illius causa, ut humor, obstructio, putredo, & alia huius generis: aliud demum, quod ad effectus pertinet; qui in his, qui præter naturam afficiuntur, symptomata dicuntur. De his ergo*

est agendum; sed (ut diximus de eo) quod est præter naturam primo, & per se; de alio uero quatenus ad cognitionem alterius facit, aut sui custodiam postulat: quærendaque imprimis est natura illorum, genus, differentiæ, & partes: sed quoniam illa sepe latent, signa requiruntur, ex quibus quod quæritur, dignoscamus. At quum ob causarum diuersitatem mutetur agēdi ratio; tractationem suam postulant & causæ. Ipsa uerò curatio, & reliqua medici officia, quæ in restituendis ægris exercentur, rationem quandam exposcunt, ne temere quicquam fiat. Igitur (ut in uniuersum dicam) de morbo, symptomatis insignibus, de signis illius, causis, & actione disserere debet medicus, quum de ægrorum salute deliberat. Nam nonnunquam uocantur medici ad morbum expellendum ut febrem; nonnunquam ad dolorem mulcendum; aut somnum conciliandum urgente uigilia; aut restituendas uires collabantes; aut ad aliud symptoma, quod uehementer infestet, leniendum. At quum dubium est, an purgandum sit, uel sanguis mittendus, aut ducenda urina in ægris, consultationes instituuntur de abigendis causis. Integræ tamen consultationes fiunt, ut de omnibus deliberemus, quæ in ægrotante reperiuntur salutem impedire, &

præter naturam affligunt. Nec plura habet præcipua capita hæc tractatio. Nam reliqua considerationem non habent distinctam, sed ad horum explicationem faciunt: status enim naturalis contemplatio locum habet, quum de certis signis agimus, uel alio loco, quum expendimus quid admittant uires in propulsione eius, quod est præter naturam. Tantum enim custodiæ uirium studemus, quatenus retenta uita morbosos affectus propulsare nobis licet. Agimus de uictus ratione consueta, ætate, regione, cœli statu, sexu, animi moribus, & reliquis omnibus, quæ mutandi corpus nostrum uim habent; quum causas morborum illorumque excessum, & reliquas differentias quærimus. Locus affectus causæ ratione obtinet; symptomata alia signa fiunt. Scopi agendi, & indicationes ad actionẽ pertinent, & in eo capite locum suum inueniunt. Partium situs, connexio, figura, magnitudo, conformatio, & numerus suam habent explicationem; quando uel cognitionem instituimus eius, quod est præter naturam, uel opus aggredimur. Diuersa siquidem præsidia ob illorum diuersitatem sunt necessaria. Sic sanè si quædam alia sunt, de quibus dicere solemus in consultationibus prædictis capitibus ea inseruntur; ac de illis suo loco per-

tractabimus, docebimusque quænam uno duntaxat loco, quæ uerò in pluribus uim suam obtineant. Quæ uerò de singulis capitibus propositis explicanda sint, postea docebimus, quum ostenderimus de quo capite prius sit agendum.

## Quo ordine singula sint digerenda. Cap. VI.

QVVM de multis disserendum sit in consultationibus, sequitur explicãdum, de quo primum dicendum sit, quid uerò alio loco deinceps pertractandum. Id quod rei natura ostendet. Nam id, cuius causa aduocantur medici, primum locum meritò sibi uindicare debet. Itaque si ad morbum abigendum accersimur, de eo primum dicẽdum erit, si ad symptomata lenienda, de illis primo loco disputabimus. Quòd si de causis morborum tollendis deliberandum est, illæ primæ suam explicationem desiderabunt. At si nobis agendum sit de integra salute, & omnibus propellendis, quæ hominem urgent, certè à morbo auspicari nos oportet; quoniam ad illum omnia alia referuntur: Siquidem morbi signum, symptoma, causa, & curatio dicitur. Esto igitur (ut exẽplo res doceatur) quòd aliquis per febres

laboret

laboret dolore capitis, qui lenitionem postulet, & huius causa conuocentur medici, quid aliud (quæso) dicet, aut à quo auspicabitur præterquã à dolore, cuius naturam, & uim expendet, remediaque proponet, quæ putat idonea ad eum mitigandum, temere uerò (meo quidem iudicio) ille tentabit de febris natura, & alijs symptomatis, aut causis, quæ reliqua mala pariunt, loqui. At si ad hominem liberandum ab omnibus malis, quibus molestatur, accesserimus; ineptè uel à dolore, aut ab humore molestante, uel ab occasionibus mali, aut à signis, uel curatione incipiemus; sed statim quærendus erit morbus, qui infestat, & de eo disputandum, quid uerò de eo dicẽdum sit, sequenti capite ostendetur. Secundo loco de symptomatibus dicendum, quæ nos ad agendum mouent. Nam quoniam sæpe morborum differentiæ easdem habent causas, quas huiusmodi symptomata, ne cogamur bis causas istorum repetere; præstat post morbos de symptomatis disserere. Occurrunt deinde morbi causæ; cognito enim morbo, illiusque differentijs, & symptomatis, agnoscimus quoque curatione opus esse: id quod quum fieri nequeat, nisi causæ tollantur, propterea de illis disserere cogimur; quibus perfectis prædicendum est; & signa omnia colligenda,

quæ euentum morbi prænunciant. Docet enim prædictio, an curandum sit, uel nihil agendum; siquidem morbos desperatos sola prædictione dignamur, aut certè nullo generoso remedio tractamus, ne ob infelicem euentum utilia præsidia infamemus: eos autem omni ratione abigere aggredimur, qui operam nostram admittunt. Tunc enim commodè prædicere possumus quæ futura sunt, nimirum quum ex natura morbi, generibus, differentijs, symptomatibus, partibus, & causis prognostica signa, ut & alia, sumantur. Hæc enim pro sua natura, magnitudine, paruitate, assiduitate, intermissione, benignitate, malignitate, simplicitate, compositione, æqualitate, ordine, & reliquis differentijs salutem, aut mortem, breuitatem, aut longitudinem morbi, solutionis modum, & omnis denique euentus rationem prænunciant. Quòd si salutaris morbus iudicetur, ultima pars, quæ curationem, causarumque remotionem docet, suum locum, suamque tractationem postulat. Sunt tamen nonnulla ex his capitibus, quæ mixtam & confusam cum alijs tractationem habent, eo quòd ad illorum cognitionem assumantur. Nam morbum dicere non possumus huius generis esse, aut ad hanc differentiam pertinere, nisi signa adferantur, quæ

ostendant ita esse. Sic asserimus hanc, uel illam esse causam ex suis signis ducta probatione, & ipsarum quoque causarum fit cõmemoratio, præsertim si procatarcticæ fuerint causæ: ubi ostendere uolumus tum genus, tum differentias morbi. Dicet enim medicus hanc febrem esse putridam quòd cum rigore inuadat, quòd sequantur sudores, quòd eam putrefacientia commiserint: quòd quum facit, causarum & symptomatum mentionem facit, quatenus hæc signa sunt; & proinde non omnium signorum tractatio peculiare caput facit, sed eorum, ex quibus futura prædicimus; quippe quum reliqua duo genera toties ueniant in usum, quoties aliquid est ostendendum; causæ uerò peculiarem habent explicationem; quando non ut signa, sed ut causæ constituentes, augentesque morbum considerantur, quæ postea magis patebunt ex singulorum tractatione. Verum antè quàm id aggrediamur, refellenda mihi uidetur quorundam opinio, qui ex inueterata consuetudine moti censent obiter omnia, quæ apparent in ægrotante, quæque ab eo gesta sunt, ex quibus morbum contraxit, ab initio esse commemoranda: Veluti si quis forte dolorem lateris ex insolatione contraxerit, aut ex cursu, uel ex alia occasione, eam primum esse referen-

dam iudicant. Quod ego nunquam probare possum; nam sic omnia omnibus miscentur, & sæpius coguntur eadem repeti: siquidem quum causæ postea quæruntur, occasiones quoque explicare oportet. Nonne (quæso) magis probabimus medicum & eũ maiore artificio uti putabimus, si accersitus ad hominem dolore lateris correptum, de natura illius doloris dicere incipiat. & postea proximas causas, ac deinceps occasiones doceat, quàm alium, qui ab ipsis occasionibus exordiatur, atque ita causas eius, de quo nihil adhuc est dictum, inuestigare laboret. Sequamur ergo prædictam docendi rationem, quæ nihil temere ponit, & singula suis locis explicat.

## De Morbo quæ dicenda. Cap. VII.

PAVCOS uideo scire, quid in hac re dicere expediat. Si enim forte differẽdum sit de pleuritide, ostendunt illi quidem morbũ esse, sed eas omittunt differentias, quas affectus admittit, quæque curationem uariant. Sunt qui nec genus quidem affectus, de quo agunt, tentant docere qui scilicet nihil elaboratum quærunt, sed in crassa quadam rerũ cognitione consistunt. Nam si hi forte de uertigine, aut cholerica passione, uel tinesmo, aut insomnijs, quæ hominem infe-

*stent, aut alio simili malo dicere debeant, solo nomine contenti, nequaquàm ostendent se uel de morbo, aut symptomate, uel morbi causa agere; quod tamen imprimis ignorandum non est. Itaq. si non constet morbum esse affectum illum, de quo agimus, ob antiquorum uarias de hac re sententias (ueluti quum nonnulli apoplexiam morbum, alij uerò symptoma scribunt esse) ut intelligatur, de quo genere mali agatur, rem ab initio distinguat, & ratione aliqua probet, quæ & sibi, & alijs fidem faciat. Quòd si nō constet præter naturam esse affectum, ut sæpe in leuissimis, aut latentibus malis contingit, proponendum est, an illud huiusmodi sit, aut non, probandumque ex proprijs indicijs quod uerius putamus. Nam accidunt nonnunquam & de his disputationes, quum unus iam conualescere hominem, alius uerò adhuc ægrotare contendit. Quo casu primum uidendum in quo statu sit corpus; quo comperto de natura illius, & loco affecto protinus agendum. Ac ut exemplis res innotescat. Ponamus hominem ob excedentem in corpore calorē decumbere. Dicet in hoc casu Medicus hominem præter naturam habere, quum nequeat solita uitæ officia exercere, & eum febre teneri, quæ quum sit aliquid præter naturam, necessario in-*

ter morbos, uel causas morborum, uel symptomata poni debet: esse autem morbum, quũ ab omnibus sit receptum febris nomine morbum significari; tumque medici dicant febribus deberi curationem, quod quidem solum morbis tribuitur, propterea eam nõ esse calorem præter naturam, sic enim causa morbi foret, sed ipsam intemperiẽ, & eam quidem calidam, non autem siccam; eo quòd omnis febris ob calorem labefactat actiones; Siccitas uerò etsi in omni febre, ubi materia penitus non repugnat, adest, non usque adeò tamen in omnibus intẽditur, ut illius ratione actiones offendi ostendere possimus. Quod quum accidit, ut in marasmo, iam non solum esse febrem, sed præterea siccum affectum, qui hominem cũ febre urget, dicimus; quemadmodum febres pestilentes non solum in febre, & temperie uitium habent sed etiam in tota substantia, quod docent medicamenta illis accommodata, quæ non tam refrigerando, & humectando, quàm quòd uniuersa substantia repugnent, illis medentur. Ex quo fit, ut duplex quoque in illis sit affectus, febris scilicet & morbus in tota substantia. Est igitur febris intẽperies, & ea calida solũ, id est, in qua calor præter naturã exuperat, natiuumq. corrumpit, non quòd duo calores in febricitante

poni debeant, unus secundum naturam, qui nutritionis, sensus, motus, & aliarũ omnium actionum, quæ in uiuente exercentur, sit causa; alter uerò præter naturam, qui febrem constituat, & omnia destruat, quæ in homine fiunt; sed quòd unus sit, plus quàm naturalis status postulet, auctus, qui quum plurimum excedit, omnes naturæ functiones euertit, prorsusque inutilis, & præter naturam censetur: qualis est, qui gangrenas excitat in partibus, & alias quascunque putredines. Quum uerò certa quadam mensura exuperat, nõ prorsus inutilis redditur ad coctiones peragendas, & alia obeunda munia, quæ ad hominis salutem pertinent: propterea dicitur esse mixtus in febre, & suppurationibus calor ex naturali, & eo, qui est præter naturam: non quòd duo diuersi calores sint mixti, sed quòd ita unus exuperet, ut nec plane agere possit secundum naturam; sicut contingit, quũ animal ualet; nec prorsus præter naturam, ut in putredine accidit; Verum mixta opera efficiat plus uel minus utilia animanti; prout plus, uel minus à naturali statu recedit. Est autem febris similarium partium morbus, quoniam intemperies: nec obstat quòd lædat actiones instrumentorũ, quoniam nõ quicquid lædit functiones partis, illius morbus est; Sed quod

est uitium in ipsius constitutione, & compositione. Ac nec similarium omnium, totiusque corporis, sed cordis duntaxat morbus est febris, quandoquidem per accessiones, quæ cum rigore inuadunt, & in epialis, ac lipialis, nec non etiam in ardentibus nonnullis febribus extrema frigent immodicè; Solum uerò cor, & partes illi uicinæ calent. Quòd si posteà in plurimis febribus calor expanditur à corde in uniuersum corpus, non propterea totius corporis febris passio dici debet; sicut nec syncope, nec stupor, aut resolutio. Quorũ illa cordis passio, & si interim uniuersæ actiones corruunt, hæc uerò neruorum mala sunt, & dicuntur: quanquàm postea reliquæ partes, quæ uim sentiendi, & mouendi à neruis recipiunt, mali sociæ euadant. Quòd si quis dicat nec cor ipsum perpetuò calere, quando homines, qui ex febre moriuntur, frigidum expirant: & per initia accessionum pulsus parui eduntur; is planè errat: quum in his, qui frigidum expirant, dum moriuntur, amplius non sit febris, sed frigidus morbus ex caloris dissolutione natus: uel quòd ob defectum spirituum transmitti nequeat calor, qui cordis substantiam occupat. Pulsus uerò initio accessionũ parui eduntur, non quòd calor non exuperet in corde, sed quòd refrigeratæ sint arteriæ

recedente calore ad interna uiſcera. Atque ex hoc illud quidem ſequitur eos errare, qui ponunt morbum in permanēte quadam diſpoſitione, ſiue (ut aiunt) in facto eſſe. Nam quum febris omnis ſubſtantiæ, partiumque ſimilarium ipſius cordis ſit paßio, ſi morbus omnis eſſet ponendus in facto eſſe, ſola hectica febris eſſet; Siquidē in alijs humores, & ſpiritus ſunt excalefacti, ſubſtantia uerò cordis eſt in ipſo calefieri. Lædit porrò febris omnes functiones naturales (inquàm) uitales, & animales, propterea quòd commune illarum inſtrumentum, nempe calor natiuus in omni febre lædatur. Ex quibus quidem patet quæ ad eſſentiam ipſius febris pertinēt. Docuimus enim morbum eſſe, non cauſam morbi, nec ſymptoma, quū nec actio læſa, nec excrementum, nec qualitas aliqua ſit ex primis nata; Et eum quidem morbū eſſe ſimilarium partium, & ſimplicem, ſolo ſcilicet calore excedente; & qualis ſit huiuſmodi calor, & cuius ſit paßio ipſa febris, quaſque actiones lædat. Ex quibus omnibus poteſt elici huiuſmodi definitio: febris eſt intemperies calida præter naturam in corde omnes actiones corporis lædens. Poteritq. medicus hoc uno exemplo intelligere, quo modo de eſſentia cuiuſcunque affectus, morbi præſertim ſit diſputandum, ſi res con

trouersa sit. Nam ubi illa patet, frustra laborandum non est. Ac post essentiam genera, differentiæ, & partes morborum explicandæ. Porrò differentiæ enumerandæ non omnium morborum, sed quas præsens recipere potest, & quæ curationem mutant. Docendum enim est, si fortè de febre aliqua dicendum sit; quòd morbus sit similarium partium, quum sit intemperies, quòd ea calida; quòd diaria, uel putrida, uel hectica, quod est genera docere; quòd sit continua, uel intermittens; simplex url composita; benigna, uel maligna; magna uel parua; acuta uel non acuta; ordinata uel inordinata; æqualis uel inæqualis; ex hac uel alia causa nata; mordax ad tactum uel mitis; & similia: quod quidem est differentias, quæ præsenti malo conueniunt commemorare. Neque enim eædem in omnibus locum habent, & quæ habent, haudquaquam prætermittendæ, quæ ad curationem, & prædictionem faciunt. De partibus uerò morbi ignorandum non est; an in prima parte siue principio sit, aut in secũda potius, idest, augmẽto, uel in uigore: aut iam remissionẽ, idest, ultimam obtineat, quãdo item inceperit, & quandiu durauerit. Nec omittere oportet explicationem particularium temporũ; uidendumque an aliquas accessiones habeat, &

quales, an ſcilicet longas, uel breues; graues uel leues, ordinatas, uel ordine carentes, æquales uel inæquales; uno uel alio modo, aut tempore inuadentes, increſcentes, uigentes, & declinantes. Quid item in omni parte fiat; quomodo ſcilicet in febribus incipiat, an cum horrore, uel frigore, aut uomitu, aut alio modo, quando incipiat calor emergere, quàm diu duret horror, quando incipiat ſudor; an cum uigilia, uel ſyncope, aut alio ſymptomate urgeat; quóque tempore hæc infeſtent, an ſcilicet ab initio uel incremento, aut in uigore, aut declinatione acceſsionis, aut per uniuerſam acceſsionem hæc perdurent; quo modo deſinat acceſsio, an per excretionem, uel coctionem, uel aliter, an ad purum interuallum perueniat; an potius aliquid ſemper relinquat ex priore acceſsione; quænam partes longiores, principium ne, an incrementum, an uigor, uel declinatio. Eadem uel ſimilia in ſingulis acceſsionibus pro illorum natura notanda. Hæc enim omnia uiam parant ad prædictionem, & curationem: quæ niſi pateant, ſigna adferenda, quæ perſuadeant, quod aſſerimus. Dicet ergo medicus, exẽpli cauſa, ſi forte in ſemitertianam febrem inciderit, febrem hanc eſſe putridam, compoſitam, magnam, continuam, ſed quæ exacerbationes

16

habeat inæquales, longas, ordinatas quidem, sed confusas, graues præsertim alternis diebus quæque cum horrore, uel etiam solo frigore ubi scilicet nota est febris, inuadant; item quòd calor illarum difficile emergat, longumque sit accessionis principium, & incrementum; declinatio uerò sæpe sequatur cum leui sudore; grauis autem sit uigor. Denique uniuersam illius naturam depinget, illiusque omnes differentias percurret, quas obtinet, ut febris huiusmodi est; & quas postea recipit, ut ab alijs semitertianis discrepat; adferetque indicia, quibus probet & eam semitertianam esse, & omnes eas differentias recipere. Cæterum de loco affecto etsi pertinet ad partẽ, quæ de causis agit, tractare, quando pars affecta causa quædam morbi est; tamẽ quoniam uix illius mentio prætermitti potest, quum morbi genera, & differentias percurrimus: Ideo oportunum est hic expendere, quænam sint de eo commemoranda. Quæret itaque medicus an uniuersum corpus, uel quædam, aut una duntaxat pars laboret, quid primariò, quid secundariò, quid propriè, stabilique affectu ægrotet; quid uerò leuius in corpore afficiatur, quidue morbi sit ueluti focus; Illudque expendet, an in parte principe, & nobili, uel saltem publicum munus in corpore ob-

*eunte, uel potius in his, quæ reguntur ab alijs, nullamque dignitatem obtinent, uel etiam sibi soli seruiunt; an in externis, uel internis, superioribus, uel inferioribus partibus, ubi denique morbus consistat. Ac ut maneamus in exemplo de febre, age quæramus locum, ubi humores putrescant in febribus intermittentibus, an scilicet in habitu corporis, ut uulgus medicorū putat; an potius in uenis ipsis (ut nos credimus) uel etiā in corde, ut ratio docet. Nam si aliter fieret, urina non posset febrium intermittentium tempora docere; si quidem ea, Galeno authore libro quarto de Sanitate tuenda index est coctionis, & cruditatis humorum, qui in uasis, nequaquam uerò eorum, qui in habitu corporis continentur: scribitque in libro de Differentijs febrium sedimētum urinarum esse tanquam cinerem humoris ex putredine, & coctione, quæ in uenis fit, derelictū. Temere præterea in his febribus adhiberemus remedia, quæ ad obstructiones internas faciunt; nec opus esset uenam secare, ut locus illis daretur commodior, quando satis esset externos meatus aperire; ex quorum densitate, & cōstrictione calor in habitu augeretur, & putredo fieret. Adhæc quomodo fieret uomitus incipiente accessione, aut accessionem ipsam, uniuersamque*

febrem non solum uomitus, sed alui fluxus, & urinæ copia finirent; quippe quum nequeat alius humor per eas partes euacuari, quàm qui in partibus internis, aut in uasis continetur. Nonne & illud quoque accideret aut omnes, aut certè biliosas febres intermittentes, soluta prima accessione, nequaquam redire posse? Si enim ex humore contento, putrescenteque in habitu corpore febris nascitur, illeque excutitur præsertim in tertianis in prima accessione, adeo ut nihil relinquatur, quod purum interuallum ostendit quænam relinquitur benè affectis internis partibus, nouæ accessionis causa: Id quoque alia ratione confirmatur, quod id nequeat esse omnibus intermittentibus febribus commune. Nam ut bilis, ob tenuitatem facilè per uniuersum corporis habitum spargitur; sic certè pituita, & melancholia utpote crassi, & uiscidi humores nequeunt spargi per exigua ea spacia, carnemque ipsam, & illic putrescere, ut illi uolunt. Quur & lassitudo omnes tertianas non comitatur, quum ea, quæ ulcerosa dicitur, ex humore bilioso per carnē sparso fieri putetur? quur tumores à pituita illic contenta in his, qui quotidiana laborant, perpetuò non nascuntur? Sunt & multa alia argumenta, & probationes contra hanc opinionem, ut in

opere nostro de febribus aliquando ostendemus: Nec Galenus, aut alius antiquus author nostræ repugnat sententiæ. Quòd uerò in febribus putridis nequaquam etiã pestilentib. putrescant humores in corde facile probare licet. Nam alioqui sequeretur nunquã posse accendi febrem putridam incipiente putredinis causa à corde. Demus .n. oriri putridam ex ira, aut ab alia cordis perturbatione; quomodo quæso aliter potest fieri putrida hæc febris, quàm quòd putredo incipiat à corde. Nam quòd putrida fiat à uapore putrido ab humore putrescente eleuato, & ad cor perueniẽte, uerum quidem est in his febribus putridis, quæ ex inflammationibus nascuntur; at in alijs, quæ ex obstructionibus proueniunt, aut ex cordis affectibus oriuntur, alia excogitanda ratio est, quæ nullo modo constare potest, nisi ponamus in humoribus in corde cõtentis putredinem esse. Præterea quum humores sint in corde longè calidiores, quàm in reliquis corporis partibus, facilius autem quod calidius est alijs, putrescat; quur reliquarum partium humores inuadet putredo; eos uerò, qui in corde sunt, haudquaquam attinget? Deinde si febris est tantummodo, quum aliquid præter naturam est calefactum in corde, erit profectò putrida, quum aliquid erit in illo pu

trefactum. Quomodo enim (quæso) alioqui potest esse febris putrida nulla re putrescente in corde, in quo fons, & locus est febris? Nam ut solidas partes spiritus, & humores excalefieri oportet, ut, hectica, diaria, uel synocha fiat; sic sanè oportet humores putrefieri in illo, ut putrida nascatur. Sunt & aliæ à nobis adductæ in eo opere rationes, quas hoc loco superfluum est adferre: nec aliquid obstat nostræ huic opinioni. Non enim propterea necesse foret omnes putridas pestilentes fieri; si putredo in corde ponitur, nimirum quòd non putredo humorum in hoc, uel illo loco pestilentem, aut alterius generis putridam, sed diuersa putredo faciat; quod & alibi ostẽdimus. Nunc uerò satis sit obiter docuisse locum putredinis in febribus intermittentibus non esse in habitu corporis ponendum, sed in uasis ipsis, ubi uniuersi humores continentur. Habent tamen singulæ febres intermittentes suum focum; à quo scilicet materia suppeditatur apta ad febriũ singularum generationem. Atque ex hoc patet uniuersum corpus per febres putridas affici, maximè tamen, & præcipue cor, internaque uasa, & febrium singularum focos; reliquas uerò partes leuius laborare, nec primario, sed secũdariò, lædi, atque etiam in ipso corde per huiusmodi febres

febres humores maximè, & primò pati; solidas uerò partes minus, & per consensum. Quod exẽplum regula esse poterit ad ea explicanda, quæ in singulis de loco affecto superius adnotanda esse diximus. Quæ quidem ad prædicendũ euentum mali, & ad remedia idonea excogitanda uiam parant, & medicum instruunt.

## De symptomatis quid dicere oporteat. Cap. VIII.

SYMPTOMATA quædam sunt, quæ quoniam morbum necessariò sequuntur, nullam peculiarem tractationem in consultationibus requirunt; utpote quæ tanquam signa considerentur; alia uerò sunt, quæ morbi uehementiam, morem, & nonnullas alias differentias comitantur: quæ quum uehementer ægrotos urgent, medici operam sibi peculiarem postulant; de quibus in consultationibus uel separatim, uel quum de morbis, quibus hæc sunt coniuncta, agimus, dicendum est. In quibus illud est obseruandum, quod paulo antea de morbo notandum esse diximus. Nam imprimis symptomatis, de quo agimus, natura, deinde genera explicanda, postea uerò differentiæ commemorandæ,

quærendæque causæ; ac postea uidendum quid præsagiant futurum. Postremo tradenda ratio est, qua leniri, abigique ualeant. Quæ omnia suo loco docebimus. Nũc enim ea, quæ ad naturam, genera, & differentias symptomatum pertinent, quæque de his in consultationibus dicere oportet, solum tradere institui. Sunt porrò symptomatum omnium duo genera actio inquam læsa, & opus præter naturam. Actio quædam naturalis, alia uitalis, alia animalis. Opera, quæ inter symptomata ponuntur, quædam ad qualitates corporis, quæ secundæ uocantur, pertinent (nam primæ morbos constituunt.) Alia ad excrementa, alia ad humores referuntur. Ac in unoquoque symptomate genera mali, ut diximus, expendenda. Veluti si actio est, de qua agimus, uidendum est, an sit abolita, debilis, aucta, deprauata siue corrupta, aut tristis. Id quod perspiciet, & probabit eo intellecto, quod sub unoquoque uitio continetur: de qua re nos in libro nostro de generibus, & differentijs symptomatum abunde & diligentius fortasse, quàm alij, qui hactenus scripserunt egimus; ubi docuimus debilem uocari functionem, quæ nunquam, uel longiore tempore perfectionem operis sui assequitur, uel illud ob infirmitatem intermittit, aut cõ

fusa est, aut paulatim agit, quæ confertim sunt obeunda, uel post iustum tempus opus aggreditur; uel minor est, uel segnius agit, posteaquam rem est aggressa, uel rarius facit, quod sæpius fieri oporteret. Depravatam uerò intelligimus esse, quæ ignorat an agendum sit, uel non percipit res, quales sunt, uel rem unam pro alia facit, uel corruptam qualitatem rebus inducit, uel inordinata est, aut intercepta, uel alio modo inæqualis, quæque per partes obitur, per quas non debet, aut certè per eas exercetur, quæ suam figuram haudquaquam seruant. Pertinent ad tristem, & præter naturam iucundam actionem dolor, & uoluptas, aut certè huiusmodi operationem hæc tanquam paßiones sequuntur. Cæterũ ad auctam actionem contraria uitia spectant his, quæ ad debilem pertinere sunt dicta. Iam uerò abolitam functionem intelligimus, quæ uel nunquam restitui potest, aut quæ sensibus abolita apparet; omnem tamen potentiam redeundi ad naturalem statum haudquaquam amisit. Itaque si fortè de soporosis affectibus dicẽdum sit, adferet medicus sibi proponi symptoma actionis animalis, nempe sensitiuæ facultatis, quod quidem est in excessu quodam, & proinde in actione aucta collocandum. Ac quoniam plurimæ re

*periuntur in hoc genere differentiæ, proprias explicabit, an scilicet lethargus sit, uel coma, aut cataphora, uel carus, uel catoche, siue catalepsis; inuentaq; propria differentia generaliore alias deinceps quæret, quæ in singulis affectibus reperiuntur. Veluti si coma fuerit, docendū erit, an illud sit profundum, uel uigilans, aut quòd tenues somnos habet, & sic de reliquis. Quòd si hæc ad genera potius referre uelis quàm ad differentias, relinquentur iam differentiæ ipsæ explicandæ. Notandum enim erit in sopore, an continuus sit, an potius per interuallo urgeat, an grauis, uel leuis, an solus uel cum alijs effectibus coniunctus, an certis periodis repetat, an potius temere inuadat. Quo item tempore morbi, & accessionis magis urgeat, minuatur, uel desinat; etsi quæ aliæ reperiuntur in singulis utiles differentiæ nequaquam illæ sunt prætermittendæ. Eodem pacto si de dolore fortè agendum sit, quoniam in cōtrouersia ponitur an actio sit, & ea deprauata, poterit medicinæ professor discipulorum adstantium gratia quædam de hac re diligentius in consultationibus proferre, ut quod uerissimum, & exactum in re tandem intelligatur. Ac ne in nomine diutius hæreat, imprimis explicabit, quonam modo doloris no-*

*mensumere uelit; an scilicet pro dispositione do lorifica, an uerò pro dolore ipso; prout scilicet omnes communi quodam conceptu dolorem intel ligunt; errareque illos docebit, qui dolorem nūc pro actione, siue actu, quo dolemus; nunc uero pro eo, quod sequitur actionem, sumi putant; quum duæ priores illæ significationes duntaxat apud Philosophos, & medicos reperiantur: fingi quidem potest aliquid in hac re: aut similitudines quasdam adferre licet, non tamen propterea ostendere unquam illi poterunt dolorem sumi pro actu, quo dolemus. Nō enim si aliud quidpiam dupliciter dicitur, ita licet ex illo efficere doloris quoque nomen duplici eo modo sumi; quando non ex similitudine duplices significationes, sed ex usu loquendi mutuandæ sunt. Quod si concedere uelimus alios authores eo modo dolorem usurpasse; illud certè nunquam ex Galeni opinione ostendent, qui in multis Commentarijs Aphorismorum, & ex doloris differentijs, & remedijs, ac causis apertè testatur non aliter se doloris nomen intelligere, quàm uel pro dispositione dolorifica, aut pro eo, quod uoluptati opponitur. Quòd si ita est, temere ille defenditur, quum reprehenditur, eo quòd dixerit dolorē esse actionem læsam, quum sit paßio, & molestia,*

quæ actionem læsam sequitur, aut quæ in ipsa actione percipitur. Atque hanc nostram opinionem tum Galenus ipse (ut in opere nostro ostendimus) sequitur, & ij, qui eum defendere uolunt, comprobant, quum eũ tandem deserant, quem se defensurum erant polliciti; nostramque amplectantur sententiam; nec possint unquam respondere Galeni locis, ubi idem quod nos sentit; nec ostendere quo modo sit actio deprauata, siquis gratis illis concedat esse actionem læsam. Maneat ergo illud inuiolatum dolorem nũquam actionem esse deprauatam, sed eam passionem, & molestiam, quæ ex actione nascitur, nempe ex perceptione rei molestantis. Atque hæc sufficiant de actionibus læsis, ex quibus discet medicus in consultationibus definire singula uitia actionũ, & sua tueri, & aliena cõfutare, quæ certis rationibus haudquaquã sunt cõfirmata. Ceterũ in excretionibus quædã explicanda, quæ pertinent ad excremẽta, alia uerò ad excretionis rationem. In excrementis quid ipsis primò substantiam, deinde qualitates, tertio quãtitatem, ultimo ordinem spectamus. Dicet itaque medicus sanguinem esse pituitam, bilem, melancholiam, serum, pus, cibum, semen, lumbricum, pinguedinem, alui excrementum, ra-

*mentum, uasis portiunculam, sabulum, lapidem uel aliud denique, quod excerni potest: atque illud ostendet utile esse, & naturale excrementū uel toto genere, uel alio modo præter naturam, idque uel sincerum, uel cum alio mixtum: quod est substantiam, & differentias in ea repertas docere. Deinde pronunciabit illud calidum esse, frigidum, siccum, humidum, durum, molle, acre, mordax, uiscidum, friabile, crassum, tenue, lene, asperum, inæquale, & si quæ aliæ sunt qualitates tactiles notabit. Expendet postea colorem, an nigrum, album, ruffum, pallidum, rubrum, aut alio simplici colore, aut uario sit præditum, spectabit & odorem, an grauiter oleat, & quatenus uel nequaquam olfactum offendat. Quod si ex his fuerit excrementis, quæ sapore diiudicari possunt, ut saliua, sudor, aut pituita, uel sanguis, quæ per os reijciuntur, quæret an salsum, uel amarum, acre, aut dulce, insipidum, acidum, austerum sit, quod excernitur. Nec omittendum est, si cum sonitu aliquo, uel absque illo aliquid emittatur. In quantitate animaduertet, an multum, uel paucum, uel mediocre sit excrementum. Illud uerò ad ordinem spectat, quid prius quid deinceps, & quid simul exeat. Plurimum enim refert si prius sanguis, quàm pus, uel urina*

per pudenda, aut si stercus, antequam pus, uel humor per ulcera intestinorũ euacuentur. Iam uero ad excretionis rationem spectant modus, tempus, locus, & qualitas excretionis. Spectat enim modum, qui quærit, an paulatim, uel confertim, an sæpius, an una uice solum, an plus una uice, quàm alia quidpiam excernatur. Tempus habet multa notanda. Nam plurimum refert scire, an continuè, uel per interualla fiat excretio. Quod si per interualla, an per certas accessiones, an potius incertas, & inordinatas excretiones moueantur: an in die decretorio, uel accessionis, uel alio; an in morbi uel accessionis principio incremento, consistentia, uel declinatione, uel alio tempore fiat excretio & an ea inueterata sit, uel recenter inceperit; an perseueret, uel non, postea quàm cœpit. Præterea an statim emittatur excrementum, an longè postea quam irritatio aliqua incepit; ueluti in disenteria plurimum refert, an statim post tormina excernatur sanguis uel alui excrementum, an multo postea. Denique tempus, quo incepit, quo durat, & peragitur excretio, præterire nequaquã oportet. Locum uero consideramus per quem fit excretio, an s. per uterum, uel intestina, uel uesicam; an per narem dexteram, uel sinistram;

uel secundum rectitudinem cum læsa parte, aut sine rectitudine per coniuncta uasa, an per uenam uel arteriam, an per locum naturalem, & consuetum, an per eum, qui præter naturam est, uel per aliã deniq; partem sanguis uel aliud quidpiam exeat. A quo an s. à toto, uel partibus, uel parte, dextra, sinistra, externa, interna, superiore, inferiore, anteriore, posteriore, principe, non principe; affecta, uel nequaquam laborante, à coniuncta, uel secundum rectitudinem posita, ac (ut semel dicam) à quo materia moueatur, ignorare non oportet. Expendimus & locum, in quem tendit, quod excernitur; an s. extra corpus, ut in sanguinis profluuio, & alui fluxu contingit, mittatur humor, uel in corpus, idque uel in uniuersum; an in plures, ut in arthritide fit; an in unam duntaxat in qua spectamus, an nobilis sit, aut certe quæ publicum munus exerceat, an ignobilis, superior, inferior, anterior, posterior, dextra, sinistra, exterior, interior, rara, densa, mollis, dura, solida, caua, ossibus uel carne circundata, aut alia ratione affecta. Cæterum qualitatem excretionis in hoc spectari dicimus, si facile, difficile, cum dolore, aut sine illo, sponte, uel arte fiat. Item si indicata, decretoria, symptomatica, fida, infida, per-

fecta, uel imperfecta cum signis coctionis, uel absque illis peragatur. Ac in nonnullis excretionibus quædam sunt proprie notanda; ueluti in his quæ per os reijciuntur, refert nouisse, an spuendo, uel screando, uel tussiendo, uel uomendo, aliquid regeratur; quæ quidem ad excretionis qualitatem potius quàm ad modum referenda esse puto. Dicet ergo medicus, si de his, quæ per aluum excernuntur, agendum sit, sanguinem esse cum multa bile (si ita fortè contingat) & ob id partim toto genere, partim uerò sola qualitate, præter naturam esse excrementum; quodq. utrũque sit copiosum; calidumque sentiatur in exitu, & acre, quod sanguis crassus, niger, bilis uerò flaua atque item crassa, nonnunquã uerò mixtione serosi humoris pallida conspiciatur, & quòd sanguis parum commixtus cum bile exeat; quòdque grauiter utrumque excrementũ oleat, prius uerò excernatur sanguis, quàm bilis; & hæc cõfertim, ille uerò paulatim, crebræ tamen fiant utriusque excretiones; inter quas illæ maiores esse soleant, quæ assumptum cibum sequuntur; nullum seruari ordinem inter excretiones, sed eas aliquãdo anticipare, uel tardare, nec in alijs semper similes esse præsentes præteritis. Præterea quod inceperit excretio statim ab initio nul

lo præcedente morbo, quòd iam inueterata sit, in eodemque tenore perseueret, quòd sanguis post leues dolores statim emittatur, bilis uerò longè postea; quodque ille à crassis intestinis exulceratis, bilis uerò ab hepate, uniuersoque corpore prodeat quodque sponte fiat excretio, symptomatica que sit, quæque nihil fidum, perfectum cum signis cruditatis habeat: quòd item difficile feratur, ac cum dolore uentris, & totius corporis molestia urgeat: quòd febrem post aliquot dies intulerit, nec eam quidem admodum leuem. Hæc & similia commemoranda, quæ ex prædictis fontibus facilè trahuntur; singulisque casibus, prout res habet, rectè accommodantur. Quibus perspectis causæ explicandæ, & occasiones omnes commemorandæ, de quibus sequenti capite, agemus. Quapropter nunc ad ea transire opportunũ est, quæ in corpore retinẽtur, in quibus quidem substantiam, qualitatem, quantitatem, tempus, locum, modum, ordinem, retentionisque formam, & quandam qualitatem notare debemus. Nam quid, qualéue, & quantum sit, quod retinetur; quandoque illud inceperit cohiberi, & an continua, uel per interualla fiat retentio, & an statim nullo præcedente morbo, an uerò post ægritudinem aliquam cœperint de

tineri naturalia excrementa, perspectum habe re necesse est, quemadmodum nec illud ignora re oportet, in quo corporis loco cohibeantur, aut retineri cœperint, an in uniuerso scilicet corpo re, uel in aliquibus, aut una duntaxat parte, qua rum conditionem expendere oportet, ut supra fecimus, quum de excretis ageremus. Modum considerabit, qui docebit paulatim, aut confer-ctim, uel per uices factam esse retentionem. In hoc pariter ordo quæritur, ut intelligamus, si multa excrementa detinentur, quid primum, quidque deinceps cohiberi cœperit. Cæterum ad formam illud pertinere dixerim, si facilis, aut difficilis, uoluntaria, aut inuoluntaria; si symptomatica, uel naturæ prouidentia, utilis denique, aut inutilis prorsus sit huiusmodi rete̅tio. Iam uerò ad ea accedo, quæ ad qualitates pertinent, quæ præter naturam sunt. In quibus pariter, ut in excrementis primum expendet, cuius generis sit qualitas, an scilicet ex his, quæ ad uisum, uel gustum, odoratum, auditum, aut ta ctum pertinent eaque simplex uel composita & an illa uel toto genere, aut aliter præter na-turam sit, expendet, explicabitque deinde spe ciem mali; an scilicet intensa sit, uel remissa, an deprauata, uel penitus abolita qualitas, quæ

ſanis corporibus eſt propria. Poſtea commemo rabit modum quo genita eſt, an ſcilicet paulatim cœperit, uel cõfertim inuaſerit, an una, & continua uice factum ſit, quicquid eſt mali; an potius quod ſemel incepit, alijs uicibus ſit auctum, præterea non contemnet tempus, quo incœpit uitium, an ſcilicet inueteratum illud iam ſit, an recens, an in morbi principio, uel incremento, aut conſiſtentia, uel uigore, aut declinatione emerſerit; an incœperit ipſum malum, an alijs potius ſucceſſerit. At nec illud prætermittet quod ad tẽpus pertinet, quo affligit. Etenim operæpretium eſt ſcire, an continue infeſtet huiuſmodi qualitas, an per interualla, & ea quidem certa, uel incerta redeat, & quando id fiat, in ipſo ne acceſſionis morbi initio, uel incremẽto, uel ſtatu, aut remiſſione, aut in ipſo interuallo, an quũ natura excernit aliquid uel retinet, an alio tempore, an in diebus decretorijs, aut iudicatorijs uel alijs incipiat, augeatur, uigeat, remittatur, aut alia aliqua mutatio in illa contingat. Adhæc illud quoque notandum eſt, an ſtatim emergat, uel paulatim, quoties redit qualitatis uitium. Poſtremo locum ignorare haudquaquam oportet affectum: Siquidem expedit intelligere, an uniuerſum corpus, uel partem

unam duntaxat, aut plures, & quas ex illis occupet noxia qualitas, dextrasue, uel sinistras, superiores, uel inferiores; anteriores, uel posteriores, externas, internas, principes, & publicas; an ignobiles, & priuatas; & an omnes, quas infestat, æqualiter afficiat. Item in quo corporis loco primum fuerit conspicua, & à quo uelu ti à fonte in alia spargatur. Ac poterit studiosus lector ex morbo regio uel ex duritie, & gracilitate corporis, aut ex elephantiasi exempla sumere, in quibus recensere poterit, quæ superius adnotauimus, & se, aliosque exercere, ne cogamur nos tot, tantisque exemplis tractationem præter modum augere.

## De causis quæ dicenda. Cap. IX.

HIS quæ superius sunt dicta de morbis, & symptomatis statim adnectendæ sunt suæ causæ; ut uia paretur ad prædictionem, actionemque. Quod quidem ne temerè fiat, protinus ab initio commemoranda sunt, causarum genera, quæ tum in morbis, tum symptomatis generatim spectantur; uidendumque cuius generis ratione singula, quæ causæ alicuius censentur esse, subeant. Nam quum in morbis formam, efficiens, instrumentum, materiam, subiectum, & cau-

ſas cum quibus, & ſine quibus conſideremus; plurimum refert hæc inter ſe diſtinguere. Quapropter docendum, qualis ſit propria cuiuſque morbi forma: Alia ſiquidem eſt intemperaturæ, alia uerò ſtructuræ uitiatæ forma. Quid præterea morbum gignat, conſtituat, augeat, foueat, & tollat, quidque eum pepererit, occaſionemque dederit: quid item ſit tanquam materia morbi, quid tanquam ſubiectum, uel ut inſtrumentum, & demum quid tandem ſit ex cauſis cum quibus genitus antea eſt, & nunc augetur, perſeueratque, aut minuitur morbus. Deinde in ſingulis cauſis ab immediatis progrediendum ad remotiſsimas, laborandumque interim, ut omnes, quæ intermediæ ſunt, enumerentur. Tertio ex uniuerſa cauſarum multitudine, quæ ad eundem affectum generatim concitandum pertinent, reijciendæ ſunt, quæ ad rem non faciunt. Quartò certa rerum genera conſtituere oportet, à quibus tum aliæ nonnullæ tum maximæ effectrices, materiaq; ſumuntur. Poſtremo modum, & rationem docere oportebit, qua ſingulæ cauſæ potiſsimũ uerò effectrices eam, quã habent uim, exerceant: an ſcilicet per ſe, uel per accidens, an ſua ſubſtantia, uel qualitate, uel quãtitate, uel ordine, aut agendi modo, uel tempo-

re, & mora, aut subiecti ratione, an primario, uel per consensum, an ut propriæ uel cõmunes, an ut internæ, uel externæ, uel ut coniunctæ uel remotæ: item an actu, uel potentia sint causæ. uel alio tandem modo ea præstent, quorum causæ esse dicuntur. Ac ut exemplo rudioribus fiat res clarior; ponamus hominem senem crapulæ deditum, sanguine, & pituita redundantem, podagra solitum laborare, atque in illam hyberno tempore (quum forte liberalius prandisset, & equitando Aquilonis impetum tulisset) cum febre, & dolore uehementi incidisse. Dicet medicus in hoc casu uarias esse causas, tumorem in quam pedum morbum constituere. Vt qui magnitudinem, structuram partis, & temperiem quoque uitiet; materiam uerò morbi esse sanguinem, & pituitam; ex quibus tumor erigitur. Morbum peperit Aquilo, augit uerò cruditas, humorumque copia: Eundem fouet partis, & uniuersi corporis imbecillitas, aerq; ambiens frigidus: subiectũ est pes dexter, aut sinister, aut uterque; & in eo una pars magis quàm alia; si forte ita contingat digitos grauius laborare aut talum, aut malleolos, aut aliquam aliam pedis partem. Sunt quoque imbecillitas loci, & uasa latiora reddita ex consueta fluxione, causa cũ

qua facile recipiuntur, qui eò decumbunt humores. Quòd uerò sit dolor uehemens, causa petitur ex materia, quæ sanguinis ratione partem calefacit, & ob eiusdem tum pituitæ copiam membrum maximè sensibile tendit. Quòd autem diuturnus sit affectus, in causa est materia crassa, & copiosa, subiectum infirmum, crapula, quæ materiam suppeditat, aëris ambientis frigus, quod humorem digeri prohibet, exprimitque ad locum affectum. Est autem tumor immediata, interna, communis, actu, per se, quæ quãtitate, & qualitate eorum, quæ in se continet, causa est hic uerò ex humore collecto in parte natus est, collectio ex fluxione, hanc peperit aër in pleno corpore per accidens densando externas partes, exprimendoque ad internas, & eas potissimũ quæ pati sunt aptæ, & solutæ superfluũ materiã recipere: Ex dolore uerò & partis calore, arteriæ, quæ illic cõsistunt, præter naturã calefiunt, conceptumque calorem per communitatem cordi communicant; à quo postea in uniuersum corpus per omnes arterias spargitur; atq; ita febris oritur. Atque ex hoc quidem exemplo patet, qualis sit forma morbi, quidque illum constituat, foueat, augeat; quid interna, externa communis, actuque sit causa, quid item occasionem mor

bo dederit, quid per se, & per accidens, uel sua qualitate; aut quantitate obsit; quid item primariò, & secundariò fiat; quid præterea materia sit, quid subiectum, quid tanquam causa cũ qua prædicta consistunt. Nec non patet progressus ab immediatis ad remotissimas; quidque primò, quidue deinceps, & à quo unumquodque sit ortum. Quòd si omnis podagræ causas referre placeret, illis reiectis, quæ ad præsentem casum nõ faciunt, licebit alias astruere, & comprobare. Quin & illud patere omnibus potest, tum efficientes causas, tum materiam ipsam ab his, quæ uel assumuntur, uel excernũtur, retinenturque, uel geruntur, aut extrinsecus afficiunt, sumi.

Iam uerò ad symptomatum causas accedamus: quæ quum omnes petantur tãquam à generibus causarum uel à facultate, quæ actionis est causa, uel à communi, uel proprio instrumento, uel agente, uel fine, aut materia, aut à causa sine qua non, nec omnes hæ, causæ in omnibus symptomatis considerentur. Age ponamus exemplum unum in omni genere symptomatum, & expendamus, quid in singulis postulet ea methodus, quam in causis obseruandam esse diximus. Proponantur igitur inter actiones læsas appetentiæ deficientes, aut abolitæ causæ inuesti-

gandæ. Dicet medicus ad hunc modum sumpto exordio à certo quodam principio. Si fames est sensus alimenti deficientis, uel sensum huiusmodi sequitur, duas profectò oportet primas illius esse causas, sensationem scilicet & id, quod sensum afficit, quarum læsio appetentiam labefactat. Sic enim uidemus delirantes nequaquam appetere alimentum, quoniam scilicet sensationem in uentriculo factam non apprehendunt. Quod etiam his contingit, qui contusum, aut aliter cerebrum habent affectum: adeo ut sensifica uis nequeat ad uentriculum ferri: nec non illis, quæ propemodum emortuum sensum habent in uentriculo. Quare sensus requiritur, si fames fieri debet. Affici quoq; oportere sensum ex hoc constat, quoniam repleto uentriculo cibo & potu, appetentia desinit; ideo scilicet nõ adest, quod sensum afficiat. Verum etsi affici oportet sensum, non tamen omnia, quæ id possunt præstare, ad appetitum faciunt. Nam si à re grauante, uel replente, aut mordicante, uel calefaciente, refrigerante, uel uulnerante, uel denique ab omni re præterquam à uacuantibus afficiatur, ingerẽdi alimenti desiderium nullum fiet, sed expellendi potius id, quod molestat. Sola itaque uacuantia appetitum efficiunt, siquidẽ id, quod replet,

appetimus. At quum uacuari possit uentriculus à digerentibus, comprimentibus, & ab attrahentibus, siue sugentibus ab eo humorem, hæc omnia semper ad appetitum excitandum idonea esse nequeunt, quippe quum uideamus per febres, æstiuumque aërem uniuersum corpus uehementer digeri, minui tamē appetentiam. Quamobrem ea solum ad appetitum faciunt, quæ perinde uacuant, ut temperiem partis, in qua facultatis robur residet, simul cum humore non dissoluant, sed eam cōseruent, & tueantur. Sic enim frigida, acerba, acida, salsa, eo quòd constringendo exprimant humorem à uentriculo, appetitum conciliare dicuntur; calor uerò natiuus digerendo moderatè, quum naturæ sit instrumentū, & uenæ corporis inanitæ sugendo eundem humorem, appetentiam pariunt. Acria uerò, & amara eandem uim habent, ubi pituitoso humore uentriculus abundat, adeò ut calidiore, uehementioreque remedio opus sit ad dissoluendum, & uacuandū. Verum ex prædictis appetentiæ causis efficaces, ueræque sunt, quæ à natiuo calore, uenarūque suctione, utpote à proprijs innatisq; instrumentis sumuntur. Vnde uidemus austera, & acida, quæ ingeruntur, nimium ad appetitum conferre, propterea quòd parua, inæqualisq;

ab illis fiat euacuatio; pueros autem omnium optimè, plurimumque appetere, eo quòd natiuo calore illi abundant: quod etiam his usu uenit, qui se se mediocriter exercent; siquidē huiusmodi exercitatione calor crescit; à frigidis uerò humoribus, ut acida pituita, humoreque melancholico contē tis in tunicis uentriculi, uel plus quàm oportet, intenditur appetitus: uel ad absurda ingerenda excitatur; quando scilicet talis humor corruptam simul qualitatem obtinet, hinc dicta βουλιμία & canina fames nascitur. Itaque si prædictæ causæ ad appetitum faciunt, illis contrariæ eundem minuent, perdent, & corrumpent: quod & ratio atque experientia docent. Nam si sensatio læditur, ad portionem læsionis appetitus quoque labefactatur. Læditur autem sensus uel læsa facultate, quæ sensum ipsum uentriculo largitur; uel ea, quæ sensationes apprehendit, & dijudicat; uel læso instrumento, per quod demittitur ipsa facultas; uel ipso uitiato subiecto, in quo hæc uis exercetur. Igitur per contusiones, obstructionesque cerebri alimentum non appetunt animalia, quoniam facultas non influit à fonte læso: delirantibus uerò deest appetitus, quòd illi sensationes, & alterationes, quæ in sensorijs fiunt, non apprehendant, nec dijudicent.

*Senibus autem minuitur, quoniam obtusior iam illis est sensus, deestque calor, qui humorem consumere debet. Est porrò instrumentum sensus neruus, qui quum obstruitur, aut uulneratur, aut uinculis intercipitur, aut temperies, & substantia illius dissoluitur, uel corrumpitur; rationi consonum est lædi sensum illarũ partium, in quas inseritur: & proinde illius uitio, qui ad uentriculum peruenit, appetitum labefactari contingit. Cæterum ipse uentriculus, & maximè illius os subiectum est, siue proprium instrumentum, in quo exercetur appetitus; qui quum patitur, noxam, ut aliæ causæ appetentiæ, infert: Sic enim febres pestilentes perdunt appetitum, corrupta substãtia, & forma illius partis; uel ob malignos humores genitos in uentriculo; uel aliunde ad illum confluentes; uel ob malignam earum temperiem; ex quo affectu emoritur facultas, quæ non nisi in certa temperie, & forma, siue (ut dicere solemus) tota instrumenti substantia uigere apta nata est. Eodem pacto ardentes febres, & immodica siccitas, aut frigus uentriculi, aliæque omnes excedentes intemperaturæ ad excessus portionem uel destruunt, aut minuunt appetitum, dissoluto temperamento neruorum, ipsiusque uentriculi, cum quo fa-*

cultas pari modo ſimul afficitur. Iam uerò ad aliud genus cauſarum, quod ſenſum afficit, appetituſque, eſt cauſa, pertinent illa, quæ uacuationes impediunt fieri. Si enim ex certa uacuatione appetitus oritur, neceſſe profectò eſt eundem offendi, ſi deeſt, quod uacuet, aut aliter quàm oportet id faciat. Sic ſanè otium, & frigida, humidaque corporis temperies inepta dicuntur eſſe ad appetitum conciliandum, quoniã otio nõ excitatur calor natiuus diſſolutionis author, frigiditate uerò temperaturæ minuitur, humoreque obruitur, atque hac ratione ſomnus longior eo quòd calorem diutius in partibus internis detineat, plurimumque humorem ad eas conuertat, impediatque digeri corpus, inappetenti cauſa eſt. Vnde neminem uidemus ſtatim à ſomno paratum eſſe ad edẽdum, nimirum quòd poſt illum requiratur uigilia, per quam calor ad exteriores partes commotus ſecum humores trahit, & uentriculum unà cum alijs uiſceribus uacuat. Cui operi ſtatim ſuccedit alacris, inſigniſque edendi appetitus: Labor uerò, uigilia, cogitatio nimia, febres (ut antea diximus) uehementiores, & alia huius generis, quæ uiolentius corpus digerunt, diſſoluuntque partis temperiem, natiuumque calidum, non minus, quàm alia appetentiam

prosternunt. In quo quidem exemplo iam patere possunt, quæ generali ea methodo sunt comprehensa. Nam sensus, & id, quod sensum afficit, immediatæ, uel (ut medici uocant) coniunctæ sunt appetentiæ causæ, & ille causa sine qua non, nimirum quum sensus appetentiam nō faciat, sed absque eo fieri nequeat, cum illo uerò rectè fiat: quæ autem sensum afficiunt, effectrices sunt appetentiæ causæ: uentriculus uerò est subiectum, & instrumentum, in quo fit appetitus: neruus autem instrumentum, per quod facultas sentiendi exercetur, calidum uerò innatum cōmune est instrumentum, quo natura tum ad sentiendum, tum ad alias omnes functiones obeundas utitur: quatuor uerò qualitates primæ, & aliæ, quæ ab illis proficiscuntur, appetentiam efficiunt, quoniam uacuant: Inædia, somnus, uigilia, otium, labor, cogitatio, cibus, potus, humor biliosus, melancholicus, pituitosus causæ sunt quæ illas pariunt qualitates, uacuantque corpus, quæ omnia tandem ab his, quæ assumuntur in corpus, uel foris adhibentur, aut geruntur à nobis, uel retinentur, & excernuntur, ducuntur. Ad quæ genera quum est peruentum, ultra progredi non datur; & interim patet progressus ab immediatis, proximisque causis ad eas, quæ à

suis effectibus sunt remotissimæ. Qui progressus etsi in aliis generibus nonnullis causarum, ut in materia apparet; tamen in efficientibus maxime necessarius est, ut ea inuenta, & ablata, quæ cæteras primum mouet, reliquæ simul una cum morbis suis, & symptomatis auferantur: ueluti in exemplo proposito, si ita cōtingat, ut appetentia minuatur, quoniam sensus non afficitur, id autem fiat, quòd corpus nō uacuatur; Id uerò accidat, quoniam calor non excitatur, cuius causa sit otium, hoc pariat carcer. Igitur si quis uelit appetentiam homini restituere, imprimis curabit, ut is liber fiat, deinde se exerceat; nam ad exercitationem sequitur uacuatio, hanc sequetur affectio sensus in ore uentriculi, hanc appetitus. Patet & ex hoc, quæ sit causa inappetentiæ: quoniam enim otium est, quod ponitur causa, constat nec ob sensus defectum, nec ob ea, quæ uiolentius digerunt humorem. nec ob facultatem, uel instrumentum aliquod, noc ob subiectum: sed quòd desint, quæ sensum afficere sunt apta, appetentiam minui: atque ita per abnegationem aliarum causarum confirmabimus eam esse causam huius mali, quam ex certis indiciis agnoscimus ponendam esse. Eodem pacto si quis doloris (quem antea definiuimus) uolupta

tiſque cauſas quærere uelit, non ex opinione multorum authorum, quorum ſententiæ tractationem reddunt obſcuram, & confuſam, ſed ex ipſa rei natura petere cupiat; id ille hoc modo cō modè faciet. Sumpto ſcilicet ex ipſius doloris definitione principio. Nam ſi dolor eſt moleſtia, quæ ex triſti actione, uel in illa potius oritur (præſtat enim moleſtiam uocare utpote omnibus notam dictionem, quàm paſsionem, cuius ſignificationes uix à Philoſophis intelliguntur) conſtat prorſus duas neceſſarias eſſe cauſas ad dolorem excitandum actionem ſcilicet uel (ut rem contrahamus ad dolorem corporis) ſenſum, & id quod ſenſum afficere poteſt. Etenim ſenſus ſolus doloris cauſa non eſt; quum ſæpè ſentiamus abſque dolore, nec abſque ſenſu quæ alterant, læduntque corpus noſtrum, uim aliquam habent dolorem inferendi; quod docent, quæ oſſa uulnerant, aut contundunt citrà dolorem. Quum uerò ea, quæ apta nata ſunt dolorem committere, ſenſu percipiuntur, dolor naſcitur, dum illa agunt & moleſtant: unde perceptio, aut cognitio læſionis, doloris non eſt cauſa immediata; quum nec cauſa ſit (cuius enim generis cauſa fuerit?) ſed modus eſt & generationis doloris. Nam (ut diximus) quum ſenſus percipit lædentia, oritur do-

*lor; causæ uerò sunt, & dici debent tum sensus ipse, sine quo dolor fieri nequit, & id, quod sensum afficit. modi uerò agendi actioque ipsa & actionis ratio à causis ipsis seiunguntur. Cæterum ut sensus fiat, necesse est subiectum ipsum huiusmodi esse ut sentire possit: Nam hoc posito frustra ponuntur aliæ conditiones, quod scilicet passibile esse debeat, calorisque haudquaquã expers; siquidem quod sentire, illud quoque pati est aptum, & calorem aliquẽ habet; neque enim existimare oportet cartilagines ossa, & ligamenta non dolere ob caloris defectum, quum id alia ratione illis contingat nempe quod sensu careant, alioqui nerui frigidæ partes, nõ minus fortasse quàm cartilago, & ligamenta haudquaquam dolerent. Vt autem possit pars sentire necesse est, ut neruos habeat, feraturque per illos à primo sensorio sentiendi facultas. Tertio ut ea uis quæ sensationes apprehendit, & diiudicat nequaquam laboret. Quo fit, ut in resolutionibus membra corporis non sentiant, quod scilicet sint obstructi nerui; nec delirantes dolent, aut qui uulnerantur in acri certamine; illi quidem quod mente laborent, nec apprehendant, aut dijudicent sensationes; hi uerò quod distrahant à multis partibus, natiuum calorem, omnẽ*

que sensum, dum animo, & motu potissimum uictoriæ incumbunt. Porrò id, quod uim habet dolorem inferendi, duo habeat necesse est, ut scilicet magnas possit, & subitas facere mutationes. Nam quod huiusmodi est, si ex genere rerum sit, quæ dolorem parere possunt. Semper dolorem facit, siue ad naturalem statum malè affectam partem, siue ad eum, qui præter naturam est, beneuolentem ducat. Sunt uerò in uniuerso rerum genere quæ dolorẽ parere posse putantur, eo quòd magnam, & subitã mutationem efficiant, alterantia & continuum soluẽtia dico autem alterantia soluentiaque cõtinuum nõ autem ipsam alterationem solutionemque dolorem facere, nimirum quum solutio ipsa non molestet nec sentiatur, quod ostendunt uulnera iam facta sed illa quæ soluunt. Ac inter alterantia soli calori, & frigori huiusmodi uis conceditur: quippe quum siccum, & humidum credantur non posse subito quidpiam afficere, & interim magnas mutationes in re moliri. At à calore, & frigore dolorem nasci nemo est, qui dubitet, docente id quotidiana experientia. Verum non perindè constat, an hæc id faciant alterando, an potius quòd continuum soluant mihi tamen probabilior uidetur eorũ opinio, qui alterantia

*eo quòd continuum ſoluant, doloris cauſam eſſe putant; & ſi interim neminem uideo, aliqua ratione euidenti ſuam opinionem hac in re probare, id quod nos efficere conabimur. Igitur quum caloris una ſit natura, & agendi ratio, uideamus autem ignem comburendo, & exulcerando dolorem parere; mirum profectò niſi alijs calefacientibus eandem uim tribuerimus. Deinde ſi ſolus calor faceret dolorem non ſoluẽdo continuum, ubi uehemens eſſet calor, ut in febribus ardentibus, quur in omni parte excalefacta & admodum ſentiente dolor non eſſet? His autem qui continui ſolutionem immediatam cauſam ponunt, in promptu ratio eſt, quòd nõ omnes æque diſtendi poſſint ex humorum ebulitione; unde potiſsimum circa renes & in capite per febres dolores urgent; quoniam etſi partes illæ minus calent minuſque forte ſentiunt, quàm quæ circa cor, & thoracem ſunt poſitæ, tamen plurimus uapor, & humor in illis continetur, qui mẽbranas, & uaſa tendunt, ideo dolor in illis, nequaquam uerò aut certè leuior in alijs naſcitur. Præterea id docet dolor, qui à calore oritur, qui ſemper cum quadam tenſione infeſtat: fundit enim calor humores, ex quorum ebulitione plurimi uapores attolluntur; ex quibus tenſio, &*

continui ſolutio proueniunt: quod teſtantur potiſsimum dolores capitis ex ſole contracti, qui ſemper cum aliqua ſunt tenſione. Idem oſtendũt manus, quæ igni admotæ tumeſcunt, dolentque. Soluit igitur continuum calor non erodendo (ſic enim in omnibus partibus uehementer excalefactis dolor fieret) ſed ob fuſionem, & tenſionẽ, quam quum omnes partes uel ob humorum paucitatem, quos in ſeipſis continent, uel ipſarum laxitatem, aut ſoliditatem pati nequeant; ideo nõ omnes dolent à calore, etiam ſi ſenſu exquiſito ſint præditæ, frigus uerò, eo quòd inæqualiter exprimendo cumulet in parte una humorum magis, quàm in alia, propellatque materiam à ſuperficie ad interiora, tenſionis, ſolutioniſque continui interuentu doloris quoque eſt author. Nec aliam quidem exiſtimare oportet eſſe cauſam doloris, quum partes refrigeratæ ad ignem propius admouentur, quàm quæ ex fuſione petitur. Nã etſi contrarius eſt calor frigori, non tamen propterea pellendo ille huic reſiſtit, ſed laxando potius, & euocando ad ſuperficiem, quæ à frigore fuerant compulſa, fit itaque dolor tunc, quia humores protruſos à frigore calor affatim fundit, & allicit, ex fuſione autem continui diuiſio, ex qua dolor naſcitur. Atque ita calor, & frigus

tendendo continuum uiolant dolorisque sunt causæ. Secundæ uerò qualitates idem faciunt uel cõprimendo, quomodo dura, grauia, & crassa dolorem faciunt; uel pungendo, aut incidendo, ut uulnerantia, aut erodendo ut acres, & mordaces humores, qui uehementissimos sæpe dolores hac ratione commouent. Cæterum uoluptatem inferunt, quæ partes male affectas subito, sed non cum uehementia ad suum statum perducũt, si ea, quæ mutationem efficiunt, alterando id faciant, alioqui etiam adiungi potest uehementia; ut apparet in uacuationibus, quæ maximos dolores statim leniunt, uoluptatemque maximam pariunt, ubi magna, & subita fit uacuatio; frigus uerò, aut calor uehemens pariter dolorem committunt. Quare non mirum, si ab illis dolor nascatur, quum sanitatem uehementi, & subito illorum usu restituere nitimur. Parit & uoluptatem in male affectis corporibus leuis quoq; mutatio, quod docent frictiones, quæ laborantem sensum per lassitudines recreant, & delectant. Nascitur autem & uoluptas in sensorijs bene habentibus ab his, quæ perficiunt organum, & sensum; suntque hæc similia, & conseruantia. Etenim boni odores olfactum, musica auditum, & grati sapores palatum mira uoluptate affi-

ciunt. Atque hæc sufficiant de doloris, & uoluptatis causis: ex quibus licebit intelligere quæ, & quot sint proximæ doloris causæ, quæ uerò remotiores, quoque modo ab ipsis causis proueniat; quid item rationem causæ cum qua, & sine qua, aut efficientis obtineat, quid præterea sit tanquã instrumentum, & subiectum, quid tanquam facultas. Nam materia, & finis, & forma in hoc genere symptomatum nullam uim habent: siquidem forma in symptomatis solum consideratur, quum unum genus ab alio seiungimus. Materia habet suam uim maxime in coctione, & nõnullis alijs naturalibus functionibus. Vsus potissimum in pulsibus, & respiratione locum habet. Quare si de causis aliarum actionum disserendum sit, sumere oportebit ex uniuersis generibus causarum, quæ instituto conueniunt. Nos enim omnium exempla in breui hac tractatione prosequi haudquaquam debemus. Nec tamen uolumus deesse rudioribus, qui ex uno genere exẽpli minimè possint colligere, quæ ad alia symptomata pertinent. Quapropter quum iam satis de actionibus, & his, quæ in actione fiunt, sit à nobis disputatum, superest, ut exemplum ponamus de excretis, & retentis & qualitatibus corporis. Ponantur igitur inuestigãdæ causæ primũ

alui

alui ſiccioris, deinde humidioris. Dicet in hoc caſu medicus, ſumpto initio ab immediata cauſa, & à certo quodã principio. Siccior aluus, ſicciora que illius excrementa redduntur, eo quòd illis minus adſit humoris, quàm opus ſit. Id autem contingit, uel quòd pauciora ſumantur alimenta, uel ſicciora quàm conueniat, uel quòd ſatis quidem aſſumatur, ſed abſumatur poſteaquam ingeſtum fuit alimentum. Non aſſumitur autem nutrimẽtum, uel quòd deſit materia, uel uitio facultatis appetitricis, uel inſtrumentorum, ut gulæ, uentriculi, dentium, & aliarum partium, quæ ad ingerendum alimentũ ſunt neceſſariæ. Quur autem deficiat materia, aut non niſi ſiccior ſuppetat, non eſt medici quærere; quãdoquidem ars hæc nõ hominum inopiæ ſuccurrere, ſed illis mederi, quibus ſuppetunt præſidia eſt nata. Ipſa uerò facultas læditur læſa partis temperie ab omni inſigni qualitate, potiſsimũ tamẽ ab excedẽte calore, uel humore. Cæterum aſſumptus humor abſumitur, uel quòd ebibatur, uel digeratur in halitũ, uel quòd aliò trãsferatur; Sic.n. exſiccantia, & acerba alimenta uentrem conſtringunt, & duriora, paucioraque illius excremẽta reddunt, quòd ſcilicet humorem eorum ebibant, & conſumant. Calor uerò inteſtinorum, & uentriculi idẽ

*facit, quoniam eundem humorem digerit, in uaporemque uertit: quæ uerò distributionis humoris in alias partes sunt causæ, in duplici sunt genere. Quædam enim ipsum humorē attrahunt, idque uel primò, & immediate, uel secundariò, nempe quòd immediatam causam excitent; alia uerò non trahunt quidem humorem, sed causæ sunt sine quibus attractio fieri non posset, & cū quibus commodissime peragitur. Etenim musculi ani refrigeratio, siccioris alui causa dicitur; propterea quòd musculus ex refrigeratione constrictus diutius excrementa in aluo retinet, ex qua retentione fit, ut hepar magis ad se attrahere possit humorem, qui cū excrementis miscetur, dum illa secundum naturam habent. Pertinet & ad hoc genus causæ bilis parcior, quæ ad intestina fertur, quæ quum nequeat expultricem uim satis irritare, facit, ut diutius in uentre morentur excrementa. Est & in hoc genere causæ retentiuæ facultatis robur, & propultricis infirmitas. Hæc enim longioris retentionis causæ sunt; longior autem retentio maioris distributionis, hæc autem humorem absumit, qui immediata causa est exsiccationis alui. Quinetiam uenarum latitudo, per quas permeat humor, causa est cū qua distributio facilior fiat. Cæterum attrahit ad se*

*humorem plus quàm oportet à uentriculo, & intestinis hepar, uel ob naturalem aliquem affectum, uel præter naturam; uel quòd impellatur ab alijs causis, quum ipsum interim nō laboret. Est autem naturalis affectus magnitudo hepatis, & calidior, siccriorque secundum naturam temperies. Nam magnū hepar copioso cibo opus habet. Quo fit, ut si illius magnitudini non respondeat uentriculus in cibo assumendo, & cōficiendo, excrementa sicciora reddantur: quum scilicet hepar illorum humorem ad sui nutritionem auidius rapit. Sic quibus hepar calidius, sicciusque est, ferè fit, ut illis aluus adstringatur, quoniam attrahitur continuè humor ad hepatis humectationem, refrigerationemque. Cæterum inflammationes eiusdem uisceris, erysipelata, & cæteri affectus calidi, & sicci præter naturam eadem ratione aluum exsiccant. Iam uerò aquilonia constitutio, febres, urinæ profluuium, sudores copiosi, aliæque excretiones naturæ modum excedētes, reliquarūq; partium, quæ post hepar in corpore sunt collocatæ, affectus calidi, & sicci aluum exsiccare putantur, quòd quum plurimū humoris ab illis cōsumatur, cogatur hepar successione quadam uentriculum, & intestina exsugere. Cæterum humidioris alui*

*causa est copiosior humor cum excrementis mixtus, hic autem humor adest, uel quòd aliunde adueniat, uel quòd nõ satis absumatur; quod moderatum est. Suppeditatur sanè aliunde, uel quòd assumatur, quo modo cibi humidiores, aut copiosiores, aut uarij; sic & potus aluum humidiorem reddunt; uel quòd aliunde influat: qua ratione excrementa à supernis partibus ad uentrem delata aluum humectant. Sic enim febres colliquãtes, quæ humores fundunt, capitisque intemperies, quæ fluxiones ad inferiores partes excitant, uentris excrementa præter modum humectare, copiosioraque reddere credũtur, uel quòd immittatur; ad quod genus austrinæ constitutiones, & pluuiosæ pertinent, quæ quoniam extrinsecus immittunt superfluum humorem, aluos humefacere à medicis dicuntur. Cæterum non satis absumitur humor assumptus, uel quòd partes, in quibus continetur, frigidiores, humidioresque sint; quo modo frigidæ, humidæq; uentriculi, & intestinorum intemperies excrementa alui reddunt humidiora, uel quòd nõ satis per corpus digeratur: id quod contingit, uel quòd hepar nõ attrahat, quantũ oportet; uel quòd uentriculus, & intestina nõ satis retineant, aut quòd uiæ sint obstructæ, per quas humor ad hepar, reliquasq; par*

tes ferri debet. Atqui hepar deficit in attractio ne, uel quòd non stimuletur ad eam obeundam, uel quòd nequeat stimulatum attrahere: id quod euenit propter imbecillitatem natam ob debilitatum calorem, uel ob aliam insignem admodũ intemperiem. Illud uerò contingit, quãdo extremæ partes corporis, quæ hepar exhauriunt, non admodum digeruntur, uel propter otium, aut externum frigus, aut ob alias causas, quæ externam superficiem densant, uel humorem haud quaquã extenuare, in uaporẽque uertere nequeunt. Iam uerò non satis retinet uentriculus, uel quòd retentrix facultas sit imbecilla ob intemperiem humidã; uel ob aliam, quæ plurimũ à mediocritate excesserit; uel quòd ipsa expultrix ante tẽpus excitetur. Id quod fit, quũ importunè stimulatur à multitudine materiæ, uel qualitate uellicãte; unde ob bilem copiosiorẽ, quæ ad uentrẽ, & intestina mittitur, aluum humidũ reddi credimus aut quum retentrix potentia suũ opus ante tempus deserit ob debilitatem ex intemperie natam. Tunc enim cogitur expultrix insurgere & protrudere, quæ amplius retineri, & elaborari non possunt. Atque ex his exemplis intelligere poterit studiosus lector, quomodo inuestigandæ sint causæ aliorum omniũ, quæ ad excreta, & reten-

ta pertinere diximus. Quòd si quis exemplum aliquod in uitiatis qualitatibus pariter requirat, breuiter illi satisfacere conabimur. Ponamus igitur aliquem flauo colore præter naturam præditum, huius profectò una erit immediata, coniunctaque causa, humor biliosus, qui cuti subijcitur plusquam expediat copiosus: cuius rei causa est uel quòd huiusmodi humor plurimus gignatur, aut quòd à sanguine nō expurgetur, sed unà cum illo per corpus distribuatur, & feratur; uel quòd ipsa bilis à sanguine secreta in eas partes moueatur. Porrò plurima gignitur bilis, aut uitio materiæ, quæ assumitur, aut efficientis causæ: materiæ quidem calidæ & siccæ, aut parcioris, aut quæ suapte natura in eum humorem degenerare sit apta. Efficiunt uerò bilem quædam in prima generatione, ut hepar, & uenæ præter modum excalefactæ, & exsiccatæ; alia uerò eandem gignunt, postea quàm boni humores sunt procreati; idque uel in uniuerso corpore, quod faciunt omnia, quæ insigniter calefaciunt, siccantque; tum illa quæ ob certam proprietatem sanguinem uitiant, atque in bilem degenerare cogunt, cuius generis uenena nonnulla esse dicuntur, quæ propterea regium morbum committere sunt comperta. Alia uerò ex

uniuersa massa bilem sibi moliuntur, quum exca lefacta proprium nutrimentum corrumpunt. Sic igitur partes, quæ sunt in habitu corporis, cutisque ipsa malè affecta procreando biliosum humorem, ex affluente nutrimento, flauum colorem sibi conciliant. At qui non expurgatur sanguis à bile, uel uitio facultatis nequeuntis allicere ad se bilem familiarem humorem, aut expultricis exolutæ quæ huiusmodi materiã tanquàm noxiam animanti ad intestina, & uesicam dum ualet extrudere solet, uel quoniam instrumenta, & uiæ, per quas ferri consueuit, sunt obturatæ, uel à comprimentibus, uel obstruentibus: nam reliqua quæ claudendi meatus uim habẽt, ut adstringentia, densantia, conglutinantia, quæque subsidere faciunt concauitates, contractis uasorum tunicis locum hauquaquam habent in meatibus internis ad bilis expurgationem destinatis, uel etiam quòd materia aliquando sit crassior, aut copiosior, quàm attrahi expurgarique possit, idẽ accidit. Iam uerò secernitur mouetur que bilis ad cutẽ ui expultricis facultatis per morbos importunè, aut etiam tempestiuè irritatæ. Qua ratione regius morbus ante septimũ, & in ipso septimo, & post illum etiam in febribus contingit. Quorum omnium causæ ab alijs nascuntur, &

illæ rursus ab alijs, donec peruentum sit ad quatuor rerum genera, quæ omnes in corpore nostro mutationes moliuntur, ad ea (inquam) quæ assumuntur, extrinsecus afficiunt, excernuntur, & retinentur, uel à nobis solis, aut cum alijs geruntur. Quem quidem progressum quum unusquisque admonitus ex superioribus exemplis facere possit. Atque in hoc, & prædictis exemplis singula animaduertere præcepta, quæ superius sunt comprehensa. Nihil aliud in hac re superesse uideo, quàm ut ad ea, quæ sequuntur, transeamus.

## De signis, & prædictione quid dicere oporteat. Cap. X.

SIGNORVM quædam esse, quæ præterita, alia quæ præsentia, alia uerò quæ futura monstrent, ab omnibus medicis est receptũ. Qua quidem in re illud imprimis uidendum est, an de omni genere in consultationibus sit disserendum, & quo loco de singulis dicendum. Constat profectò omnia ea signa in usum uenire; quãdoquidem oportet quæ præsentia sunt dignoscere, & futura prædicere, & sæpe quæ præterita sunt commemorare. Sic enim diariam esse

febrem, quæ hominem urget, & nequaquam putridam agnoſcimus, ſi præteritæ uigiliæ, uel alterius cauſæ euidentis, à qua ſit nata, notæ in corpore appareant. Pari ratione malignũ ulcus & periculoſum cenſemus eſſe, quod feræ intulerunt: quin & ex ulceris natura, & qualitatibus quid præceſſerit, deprehendimus. Verum demonſtratiua, & memoratiua ſigna peculiarem, & ſeiunctam in cõſultationibus tractationem, (ut antea quoque oſtendimus) haudquaquam obtinẽt; ſed cum rebus præſentibus, quarum cognitionem quærimus, ſemper coniunctam. Neque enim aſſerere poſſumus aliquid eſſe in corpore ſecundum naturam, aut illi contrarium, & hoc uel morbum eſſe, uel illius cauſam, aut ſymptoma: nec iſtorum genera, aut differentias dignoſcere poſſumus; niſi ſigna ſtatim adferãtur, quæ oſtendant ita eſſe. Sic ſanè dicimus (ſi fortè contingat de eo deliberare) hominem febre laborare, quoniam ſigna ſtatim adferuntur, quæ rem eo modo habere declarant, illam quoque putridam, ſimplicem, tertianam, benignam, aut denique alterius generis, uel differentiæ eſſe; quoniam protinus id teſtantur illorum notæ, quæ partim ex prægreſſis cauſis, partim ex his quæ adſunt, petuntur. Quare demonſtratiua, & me

moratiua indicia statim ab initio, & alibi toties, quoties ostendendum est aliquid esse, ueniunt in usum. At prædictiones tunc solum locum habent, & eum quidē separatum ab omni tractatione, & proprium, quum iam de natura generibus, differētijs affectuum, causarum, & symptomatum disputatum est. Ex illis enim omnibus colligere nitimur, quid sit futurum. Ex quo illud pariter innotescit, quid sit agendum; naturæ ne uniuersum negotium committendum; aut etiam tentanda artis præsidia, aut nihil moliendum, in rebus prorsus desperatis. Sic sanè medicos omnes facere uidemus, ut postea quàm prædicta omnia explicauerint, dicant sibi agendum esse de eo, quod ad prognostica attinet, tanquam id propriam, & seiunctam tractationem obtineat: alia uerò signa obiter sint commemoranda, quum genera, differentias affectuum, causarum, & symptomatum, quæ corpus infestant, recensemus. Iam uerò quum illud pateat, de quibus signis sit agendum in consultationibus, & quo loco singula sint excutiēda, sequitur, ut doceamus, quænā oporteat per suas notas ostendere. Quod quum iam pateat in rebus præsentibus, & præteritis; siquidem omnia illa, quæ cognitu necessaria hactemus dixi-

mus, ſua poſtulant indicia, relinquitur, ut ea ſolum percurramus, quæ ad futura pertinent. Inter quæ illud primum locum ſibi uindicat, ut explicemus quem finem res ſit habitura, de qua agimus, quando nec ſolutionis modum, nec tempus, nec aliud quicquam, quod ad futura pertineat, hoc ignorato, intelligi poteſt. Quo poſito mutationis tempus prædicere oportet, an cito ſcilicet uel tardè, quo die, quaue hora, denique quo tempore accidet, quod futurum prædiximus. Tertio modum præſagire neceſſe eſt ipſius mutationis, quòd ſcilicet uel paulatim, uel confertim ea continget; quodque ea uel magna, uel parua futura ſit. Quarto præſagiendum erit, cuiuſnam beneficio naturæne, uel artis potius, aut utriuſq; opera, uel alijs id continget, quod prænunciamus uenturum. Quinto ſuccedit mutationis qualitas, an ſcilicet facilis erat uel difficilis, fida, uel infida, perfecta uel imperfecta. Sexto per quæ mutatio fiet, ignorare non oportet, an excretio, uel alteratio, ut concoctio, aut nutritio, uel aliud quidpiam ſequetur, quod finem imponat, mutationiſque ſit cauſa quædam. Septimo locum præſagire expedit, per quem mutatio continget, an ſcilicet per externas partes, uel internas, & hanc uel illam, ut per urinam, aluum, uomitum,

uterum, narium uenas, uel per alium denique lo cum corporis fiet, quod fore præsagimus. Quòd si plures sint affectus, ordo quoque requiritur, ut intelligamus quid primum, quid uerò deinceps succedet. Ac ut res in omni corporis statu rudioribus pateat; proponet medicus si de sanis agat prædicendum esse, an is, qui præsens est status, durabit, aut mutabitur: quòd si id contingat in quod mutatio fiet, an scilicet in sanitatẽ deteriorem aut meliorẽ, uel etiam in morbum; & quòd hæc citò cõtingent, aut tardè, ut in iuuentute, aut declinante ætate; quòd uere, autumno, hyeme, æstate; quòd in pleniluuio, uel decrescente ipsa Luna; quòd circa noctem, uel meridiem, uel alio tempore ea sint expectanda; quòdque confertim, uel paulatim id fiet: quòd uehemens, aut parua erit mutatio in suo genere à naturali conditione, quòd paruus erit morbus, in quem labetur, qui iam ualet: quòd ea, quæ extrinsecus corpori obsunt, aut excrementa, uel retenta, uel quæ geruntur à nobis, uel assumuntur, mutationem efficient; quòd item facilis, aut difficilis erit mutatio. Nam fidam, infidam, perfectam, uel imperfectam in hoc statu corporis nõ aptè quærimus; quæ quidem propria sunt ijs, qui ægrotant. Item quòd illa, quæ sanitatem labe

factabunt, id facient alterando, uel continuum soluẽdo, aut corporis structuram uitiando: quòd affecto capite, uel hepate, uel alia parte in alias malum transibit: quòd primum temperies corporis mutabitur, ex qua reliqua mala (si fortè plura prædixerimus futura) prouenient. Sic sanè in conualescentibus prædicemus quosdam ad sanitatem ueram properare, alios uerò relapsuros in morbum similem præterito, aut alium quempiã; idque uel cito, uel tardè (ut spes est) fore præsagiemus. Item quòd paulatim succrescẽtibus morborum causis recidiuam patietur, aut ablatis reliquijs prioris mali sanitatem assequetur; quòd naturæ beneficio, nihil moliente arte, aut huius etiam auxilio parabitur sanitas; aut morbus accidet ab his, quæ sunt relicta ex antecedente malo, uel ex corrupta uiuendi ratione, aut alia quacunque noua occasione. Præterea quòd facile, aut difficile ad sanitatem perueniet; quòd ex cruditate, aut retentione, uel nimia effusione excrementorum morbos sibi pariet; uel ex coctione; quæ fœliciter obitur, sanitatem pristinam conciliabit; quòd morbum excitabunt alui excremẽta: quòd prius restituetur unus, quàm alius affectus, qui in conualescẽte ex morbo sunt relicti. Cæterum in his, qui iam ægrotant; dicet medi-

cus, si fortè ita speret salutarem fore, aut lethalem, aut eius generis, qui nunquam sanatur, nec occidit, ut elephãtiasis, quòd liberabitur, aut morietur, qui laborat in adolescentia, quod morbo comitiali laborantibus contingit: quòd in uere, quod ferè accidit quartana correptis, quòd intra quadraginta dies, si morbus ex acutorum genere fuerit; quòd decimoquarto, aut intra hũc diem, undecimo, uel septimo, uel quarto, uel primo: quòd uigesimaquarta hora, quòd circa noctem; in accessionis principio, medio, uel fine continget mutatio. Item quòd cũ crisi, aut sine illa, uel cum magna mutatione sed non subita, aut cũ hac, sed absque magnitudine salus parabitur; naturamque ipsam fore huius mutationis authorẽ, aut etiam artem; quòd facilis, uel difficilis, fida, uel infida, perfecta, uel imperfecta erit mutatio; quòd per coctionem, & alterationem, uel excretionem, uel mixtionem sanitas continget: quòd per sudorem discutietur morbosus humor, uel per urinam, aut aliam corporis partem; quòd tertiana prius, quàm quartana recedet: & inflãmatio quàm febris; & intemperies, uitiatusque color, qui ulcera ambit, emendabuntur priusquã cauitas carne repleatur. Quibus quidem positis, ignorare non debet medicus à quibus signa uni-

uersa sint petenda; & quæ sint in unaquaque re dignoscenda ex signis enumeranda, quoque ordine in illis sit progrediendum. De quibus rebus in opere nostro abundè egimus; & summatim hic; quantum postulat nostrum institutũ, percurremus. Sumũtur porrò uniuersa signa (ut in opere nostro ostendimus) ex quatuor fontibus, à rei scilicet essentia, causis, effectibus, & similitudine cum alijs. Comprehẽdimus autem essentiæ nomine ipsius naturam, genera, differentias, partes, & proprietates. Causarum uerò nomine formam, materiam, subiectum, efficiens, quod scilicet gignit, auget, conseruat, iuuat, uel lædit, instrumentũ, finem, & causam cũ qua, & sine qua. Cæterũ effectuum appellatio nobis ostẽdit, quicquid ab alio prouenit, quæ pro rerũ natura in singulis euariant. Alij enim effectus sunt morborum, alij causarũ; alij uerò symptomatũ; quæ alia post se pariunt: sed morborum affectus certo numero sunt comprehensi, nimirum quũ ea, quæ à morbis proueniunt, uel actiones sint læsæ, uel excrementa, aut opera corporis mutata, uel qualitates præter naturam, quæ tactu, gustu, odoratu, uisu, & auditu, percipiuntur; à quibus tamen excipiuntur primæ qualitates, quæ morbos similarium partium constituunt;

& propterea à symptomatis excluduntur. At signa ex similitudine duci statuimus quæ quomodocunque ex proportione cum alijs rebus capiuntur. Ab his ergo fontibus omnes notas trahet medicus ad præsentia, præterita, & futura omnia dignoscenda. Verum quum infinita propemodum indicia ex ijs fontibus resultent, ab eo genere auspicandum, quod euidentiores præbet notas; etsi res per quædam solum signa ostendi poßit, immediata solum, & propria ponenda. Nam superfluum fuerit & propemodum ridiculum in re nota efficaciore probatione & omnium enumeratione contendere: quod multos ex imperitis medicis facere uidemus: Vbi uerò obscurior res est, lucem adhibere oportet, omniaque genera percurrenda; eo tamen obseruato, ut uniuersum genus, à quo auspicati fuerimus, excutiamus, deinde ad reliqua transeamus, & quæ in singulo genere sunt, eodem ordine recenseamus; ne aliquot enumeratis; & multis omißis cogamur posteaquam alia interposuerimus genera, ad priora illa redire, quæ non satis fuerunt excussa. Ac ne longius abeas, quum ab effectibus morborum notas fortè capere cœpimus ueluti ab actionibus læsis, excutiendum est uniuersum genus actionum, quod nobis lucem aliquam

quam adferre potest; postea percurrendæ sũt qualitates; postremò excrementa, & alia opera, quæ in corpore peraguntur: atque ita ab omnibus effectibus signa petenda, Transeundum deinde uel ad ea, quæ sunt secundum essentiam, aut ad causas, & pariter depromẽda ex eo genere indicia, quæ ad rẽ propositam facere possunt. Qua quidem in re temere uagari multos uidemus, utpote qui nullo seruato ordine nunc in unum genus, nunc in aliud mutua quadam confusione prosiliant: notandaque interim sunt quæ propria in singulo genere rei indicia existunt, quæ communia, inseparabilia, quæ suapte natura uel materiæ, uel loci, aut alterius rei ratione suas notas præbent. Ex istis enim certa cognitio nascitur, percipimusque qualem uim singula obtineant. Ac quoniam signa omnia (ut diximus) à rei essentia, causis, effectibus, & similitudine ducuntur; contigit ut à temperamento, ætate, consuetudine, uiuendi conditione, anni tempore, regione, cœli statu, sexu, habitu corporis, ab adstantibus, remedijs, medico, & (ut semel dicam) ab externis, internisque rebus omnibus, quæ quomodocunque causæ sunt eorum, de quibus agimus, quæque in nostro corpore obeuntur, indicia sumamus: Contigit & illud

quoque, ut de partium robore, imbecillitate, dignitate, de colore, mollitie, duritie, sonis, odoribus, asperitate, lenitate, crassitie, tenuitate, & cæteris corporis qualitatibus agamus. Item de pulsibus, ira, tristitia, metu, gaudio, de uigilijs, somno, insomnijs, motu animi & corporis, mentis constantia, & perturbatione, imagina tione, cogitatione, memoria, & respiratione: Præterea de appetentia, attractione, retentione coctione, expulsione, assimilatione, nutritione, concupiscentia, uenere, alijsque uniuersis animi, & corporis functionibus pertractandum. Quinetiam de excrementorum substantia, quātitate, qualitatibus; & reliquis omnibus mentionem faciamus. Nec non ab excretionis mo do, tempore, loco, ordine, qualitate notas capi mus. Sic etiam à morbi natura, generibus, dif ferentijs, temporibus, partium conformatione, magnitudine, numero, coniunctione, signa sumimus; expendimusque quid simile, aut dissimi le his, de quibus agimus, cum alijs sit. Hæc enim omnia, quum uel secundum essentiam rebus insint, quas explicamus, uel tanquam effectus illas sequantur, aut præcedant, spectenturque ut causæ, aut similitudinem doceant, sua præbēt indicia singulis rebus propria, communia, im-

mediata, remota, inſeparabilia, ac (ut breuiter dicam) omnia genera, & differentias ſignorũ ab illis noſtris uberrimis fontibus emanant, nec unquam deeſſe poterit; in illis quod neceſſarium ſit ad id ſignificandum, quod quærimus. Nec illud quidem prætereundum eſt, quum aliquid prædicere uolumus caput quoddam, ſiue ſcopum eſſe quærendum, ad quem uniuerſa indicia, prædicendiq; ratio referatur. Nam omnia, quæ ſalutem aut mortem oſtendunt hoc uno nomine id ſignificant, quòd maximum uel minorẽ receſſum à naturali ſtatu monſtrent. Habent & eundem ſcopum, quæ breuitatem, & longitudinem morbi pronunciant, Siquidem in certo quodam genere quanto minores extiterint morbi, ut in uulneribus apparet, tanta breuiores eos fore præſagiunt; in alio uerò magnitudo celeritatem morbis adijcit; quod in lethalibus apparet, qui quanto grauiores fuerint, tanto celerius perimunt. Erit & in modo ſolutionis, qualitate, ordine, & in alijs, quæ ad prædictionem pertinere diximus, aliquid commune, quod ingenioſi facile inuenient, ac eo quidẽ propoſito facillimè prædictio inſtituetur, quæ alioqui à nullo certo principio auſpicatur. Quomodo .n. (quæſo) ab eſſentia, cauſis, effectibus, & ſimilitudine morbo-

rum prædicemus salutem, aut mortem uenturã, eo contempto, cuius interuentu prædicti fontes suas notas præbent? At eo posito statim animus quiescit, utpote qui sentiat se à certis principijs ad reliqua duci. Dicet ergo medicus, si forte de morte, aut salute præsagire instituerit, proposito eo scopo, quo omnia signa ad id necessaria diriguntur ad hunc modum. Quoniam mors contingit, quum tantus est à naturali statu recessus, ut nullo pacto ad mediocritatem redigi possit, mortem protendunt omnia inditia, quoniam hunc maximum excessum ostendunt. Eodem pacto si breuitatem, aut longitudinem præsagire uelit, eodem proposito scopo, suam proferet sentẽtiam. Quoniam (inquam) breues sunt morbi, qui parum distrahunt hominem à naturali sua conditione; sit autem huiusmodi, qui hominem infestat, ut propria illius essentia, causæ, effectus, & similitudines ostendunt; prænuntio cito uenturam salutem. Idem obseruetur in alijs, quæ præsagire studemus. Esto autem prædictio dubia, si par sit uis contrariorũ signorũ, alioqui certa, ut in hac re imperitos medicos uincamus, qui dubia omnia pollicẽtur. Ac ut ea, quæ in hac parte certis præceptis sumus cõplexi, rudioribus uno exẽplo innotescant, proponatur differendum, an se

bris, quæ hominem infestet, sit tertiana exquisita, uel non. Consulet itaque medicus imprimis essentiã ipsius febris, nẽpe calorem, qui si acris, mordaxque sit, statimq; feriat tactum, tanquã ex communi indicio in coniecturam ueniet exquisitæ tertianæ: Quæret postea partes, quòd scilicet continua non habeat tempora, sed per interualla distincta. Quòd si tertio quoque die inuadat accessio, & ea uehemens, & breuis, iam aliquid habet certius ex partibus morbi. Consulet postea causas, an ea, quæ febrem pepererunt, magnam habuerint calefaciendi, siccandiq; corpus uim, & facultatem procreandi synceram bilem flauam, & putrefaciendi, quæ omnes ab his, quæ assumuntur, geruntur, excernuntur, uel retinentur, aut extrinsecus occursant, capiũtur. Si corpus subiectum est biliosum, si à remedijs iuuatur, quæ ad huiusmodi febres faciunt; & alia obsunt; Si hepar biliosum huic inest natura; & illud pati, esseque iam ueluti focus morbi agnoscitur; Si adest, quod tales febres conseruat, & fouet: Si causæ non desunt cum quibus huiusmodi febris excitari potuit. Denique ex causis, quæ possunt huic rei aliquo modo cõferre, signa duces; à quibus transeundũ est ad effectus; quos uel in omnibus, aut certè in multis huiusmodi

tertiana parit; quales sunt dolor capitis, uigilia, sitis, deiecta cibi appetentia, rigor uehemens accessionis initio, respiratio, pulsusque uelocissimi, & creberrimi quo tempore accessio crescit, & uiget; frequens mingendi desiderium, inquietudo; hæc enim actiones sunt uitiatæ, & effectus exquisitarum tertianarum partim proprij, partim etiam alijs morbis communes; quæ tamē cognitionem de re proposita confirmant. Succedunt postea signa ab excrementis desumpta. Nam si initio accessionis bilis flaua, aut pallida per uomitum reijcitur, eaque declinante sequitur sudor copiosus, & biliosus, aut deiectio pallida, uel flaua, acris, & mordax; non uiscida aut crassa, sed liquidior, & pauca potius quàm multa, si præterea sanguis, qui extrahitur secta uena biliosus ualde conspicitur, urinæque flauæ, uel admodum pallidæ, acres, & mordaces minguntur; ex his sanè excrementis, & operibus, quæ in corpore geruntur, notas exquisitæ tertianæ colligimus. Quòd si cutis flauescit, uel pallescit, & asperitatem quandam, aut duritiem contraxit, si amarum quidpiam in ore sentitur, aridaque est, & flaua lingua, uel aliæ apparent qualitates, quas febris huiusmodi in corpore parere solet, non uereberis iam pronunciare exquisitā

*hanc fore tertianam, quæ septē scilicet accessionibus ad summū terminabitur; augebitq; huius rei cognitionem, si omnes, qui febribus eodem tempore correpti sunt, exquisitis tertianis laborarunt. Iam uerò si tibi proponas prædicendum, an huiusmodi febris perimere possit, uel non; ex iisdem fontibus ductis notis, id facilè assequeris. Nam si morbi illi duntaxat homines extinguere sunt apti, qui maximè unumquemque distrahunt à sua natura, constat huiusmodi febrem neminem perimere posse, utpote quæ ad tantos excessus nunquam perueniat. Id quod testantur nō quidem genus morbi febris inquam quæ occidere est nata, sed illius differentia: quoniam enim febris est ex his, quæ intermittunt, periculum omne abesse significat. Docent idem & differentiæ febris ut tertiana febris est. Nam inter tertianas, quæ exquisita est, minus quàm alia periculosa est. Idem ostendunt & partes morbi, quæ breues sunt, nec adeo molestæ ob longum interuallum, ut magnum agnoscamus in hoc morbo recessum. Idem testantur causæ, quæ hanc febrem pepererunt aliis leuiores, quæ lethales morbos excitant; item materia, quæ tenuis est, calida, non maligna, nec usque adeò copiosa, aut alio uitio infecta, ut uin-*

ci nequeat naturæ, artisque præsidijs. Quinetiam partes affectæ, quæ in habitu corporis potius sunt, quàm in uisceribus internis, salutem pollicentur, quemadmodum & ualidæ uires quæ his febribus subijci solent. Idem pollicentur causæ cum quibus facilè reijciuntur morbosæ causæ. Adest enim in his febribus cutis raritas, patentque aliæ corporis uiæ, per quas noxij humores facilè educi possunt. Præterea medicus optimus, optimique ministri, & alia omnia extrinseca optima tanquam causæ iuuantes promittunt salutem. Id quod etiam faciunt actiones corporis excrementa, & qualitates, quæ quidem ut ostēdunt leues recessus à naturali statu per huiusmodi febres, sic certam salutem promittunt. Postremò additur hoc ex similitudine indicium, quòd neminem unquam exquisita tertiana iugulauerit, nisi prius ob aliquem errorem ex ea sit ortum aliquod lethale morbi genus. Hoc facili exemplo assuescent iuniores medici, quibus hæc conscribūtur, reliqua dignoscere, futuraque omnia in morbis prædicere.

## De ratione agendi. Cap. XI.

ABSOLVTIS his, quæ ad prædictionem pertinent, statim sequitur, ut de agē

di ratione consultemus, quæ duobus potissimum constat; nempe scopis quibusdam, & instrumentis, quibus scopos assequimur. Porrò scopos hos ostendimus in nostro opere, quod de Officio medici conscripsimus generata nouem esse; siquidem spectamus imprimis an agendum sit, deinde quid agendum, postea quæ præsidia sint adhibenda ad id præstandum, quod facere oportet: requiritur quarto loco quantitas præsidiorum; quinto modus, sexto qualitas, septimo tempus: & ubi locus uariari potest octauus additur, qui ex multis commodiorem eligit; ac ubi plura facienda sunt, additur ordo, ut intelligamus, quid primo, quidue deinceps fieri debeat. Quos quidem scopos si semper assequatur medicus, semper benè aget, quantum ars nostra polliceri potest. Ac his quidem illud obseruandum est, ut eos solum proponamus, quos res proposita exigit. Vbi enim agendum esse constat, primus locum non habet; nec ijdem sunt scopi uacuandi, & nutriendi, nec simplicium, ut compositorum affectuum: præcedant tamen tum enumeratione, tum inuestigatione qui suapte natura, uel cogente tractatione primi existunt; à quibusque reliqui nascuntur. Vbi enim non constat esse agendum, primum est, quod quæritur, an agendum sit; deinde

quæ, & quot agenda. Quòd si plura occurrunt, quæritur statim ordo, si modo illa simul obiri nequeunt. Succedit postea quid in unoquoque agere oporteat, & reliqui deinceps scopi sequuntur, ut superius enumerauimus. Ac quantum quidem necessaria sit horum scoporum consideratio tum in opere nostro abunde ostendimus, tum ex hoc maximè patet, quòd medicorum consultationes, & libri, qui de medicina practica (ut aiũt) sunt scripti, contempto, quem à principio posuimus, secundo scopo, incerti reddantur, omniq; arte careant. Nam posteà quàm abundè de generibus, differentijs, causisque morborum in illis disputatum est, aggrediuntur omnes docere quali aëre sit opus, quod genus alimenti conueniat, & nescio quæ de somno, & uigilia, excretis, retentis, animique perturbationibus præcipiunt; quæ nec omnibus affectibus, & causis, quæ præsidia sua postulant, nec ijsdem malis ab initio usque ad finem competunt; quæ quidem (ut omnibus pateant) operæpretium esse duco exempla quædam adferre ex illis consultationibus, & libris excerpta. Igitur si quis illorum fortè phrenitidis curationem instituat, dicet unus quinque intentionibus eam absolui, uictus scilicet ratione tenui, & adstringente, auertentibus, repellẽ

tibus, intemperiem calidam capitis corrigentibus, & materiam digerentibus. Addet alius aliam ex aëre, alius uerò alias ex alijs. Nec unquam inuenire est duos practicos, aut consultantes de eodem affectu, qui in his suis intentionibus consentiant. Verum hoc grauius est malũ quòd non doceant, quur his præsidijs sit opus, sed de eorum numero statuant legumlatorum more. Quòd si etiam demus illa esse necessaria, non tamen propterea semper sunt adhibenda. Quare præscribendum esset quandiu, & quatenus illis sit utendum. Si enim fortè fluxio auertentia postulat, ea cohibita desistendum erit ab his auxilijs, quæ contra illam faciunt, & ad alia properandum, quæ succurrant alijs malis, quæ adhuc in corpore cõsistunt. Quòd si aliqua sunt quæ per uniuersum morbum in usum ueniunt nõ tamen propterea illa eiusdem naturæ perpetuo esse debent. Nam aërem frigidum in phrenitide ab initio imperamus, aut repellatur humor à capite, refrigereturque, atque ita ad fluxionem ineptior reddatur. Verum quum restitit iam fluxio & id, quod impactum est in cerebro, digerere discutereque oportet, ut ab alijs repellentibus recedimus ad digerentia; sic aërem calidum, aut certe non frigidum tunc eligere oportet, mutan-

daque erit somni, uigiliæ, cibi, potionis, & aliorũ omnium ratio, adeò ut temere illi unam uiuendi rationem, per uniuersum morbi cursum ægrotantibus iniungant. Quæ quidem incommoda nemo unquàm aut scribendo, aut consultando, aut ipse solus medendo fugere poterit: nisi proponat quinam, & quot sint affectus, contra quos sit pugnandum. Nam eo inuento non solum multo plura licebit excogitare auxilia, quàm illi faciãt, sed etiam illud intelligemus, quando sit ab uno genere iam recedendum, & transeundum ad reliqua; quandoque uarianda, quæ in continuo sunt usu, & demum quiescet animus certo numero rerum inuento. Ac ut in exemplo proposito uersemur, colliget medicus ex his, quæ antea de essentia, generibus, differentijs, causisque malorũ infestantium corpus docuimus in eo, qui phrenitide laborat, duo esse imprimis, quæ nostram operam postulent, uires inquam, quæ sui conseruationem indicant, & id, quod est præter naturã, quod sui ablationem monstrat, quinque uerò potissimum esse præter naturam fluxionem, causas fluxionis, id quod influxit, febrem, illiusque causas; incipiendũ uerò esse ab eo, quod est præter naturam, quoniã magis urget, quàm id, quod secũdum naturam est. His autem, quæ sunt præ-

ter naturã uel omnibus statim, uel ei certè, quod maximè infestat, succurrendum esse. Rursus in unoquoq; ex prædictis quæret quæ & quot præstare oporteat. Etenim fluxio nũc reuulsionem, nunc deriuationem, nunc utrumque exigit, fluxionis uerò causæ requirunt quoque propriam, certamque ablationem. Id autem, quod influxit in hoc casu solam digestionem; febris autem refrigerantia. Illius uerò causæ quædam aperientia & hæc incisionem, extenuationem, aliæ concoctionem, aliæ uerò euacuationem eorũ, quæ iam sunt corrupta uel apta ad corruptionem. Ex quibus quæ, & quot præstare generatim, speciatimque oporteat., cognoscitur. Idem igitur in alijs affectibus faciendum; nec aliqua ratione committendum, ut secu:dus hic scopus prætermittatur absque diligenti hac consideratione. Ex illa enim postea certus numerus, certaque ratio præsidiorum, quæ in tertio scopo continentur, resultant: de quo iam agẽdum, præsertim quòd etiam in hoc probare nequeam quod à multis medicis obseruari uideo. Solent enim illi in consultationibus præsidia primum petere à sex rebus (ut uocant) non naturalibus; postea uerò à medicamẽtis. Qua quidem in re illud imprimis reprehendere licet, quòd in grauissimis affectibus à leuissi-

mis auxilijs exordiantur. Veluti si quis in præsenti morbo statim dicere conaretur, quali aëre sit opus, & de luce disputaret, quum de uenæ sectione, purgatione, aut alijs generosis remedijs ab initio disserendum esset. Deinde est quod damnem hoc institutũ alia ratione, quòd scilicet illa sex non naturalia non semel sint percurrenda, sed toties, quoties aliquid moliri uolumus eorum, quæ in secundo scopo sunt comprehensa. Veluti quum fluxionum remedia quærimus, ab aëre, reliquisque rebus non naturalibus auxilia petenda, docendumque quali aëre, qualiue cibo, & quanto, & alijs eiusdem generis sit opus. Idẽ tamen faciendum quum causas fluxionũ rescindere studemus. Item quando discutere uolumus id, quod in parte insedit, aut quum febrem curare, illiusque causas abigere cupimus. Illi uerò (ut satis apparet) non sine magno errore de aëre, cibo, potu, & alijs suis rebus non naturalibus semel duntaxat deliberant, quasi eadem uniuersis affectibus, qui in ægrotante reperiuntur, diuersi generis, & naturæ; aut eisdem per uniuersum morbi cursum conueniret. Præterea enumeratis sex illis rebus ignoramus postea à quibus fontibus, generibusque rerum tum medicamenta, tum uniuersa alia præsidia sumuntur, quum

tamen ars certum numerum polliceatur;nimirũ quum eo contempto nequeat animus quiescere. Quamobrem ponenda statim ab initio uniuersa rerũ genera, à quibus auxilia omnia emanant, siue res non naturales, siue medicamenta, uel alimenta postea uocare uelis. Porrò ea genera ostẽdimus iam antea ex Galeno quatuor esse, unum inquam, quod ea cõtinet, quæ in corpus quomodocũque assumuntur; aliud, quod ea comprehendit, quæ extrinsecus adhibentur: tertium ea habet, quæ à nobis geruntur, uel partim à nobis, partim ab alijs: In postremo uerò fonte ea sunt posita, quæ aliquid educunt à corpore; aut in eo retinẽt, & horum omnium species. Ab his igitur fontibus exhauries omnia præsidia, nec unquam deerit, quod opitulari poßit, quantum admittit nostra hæc facultas. Si quis ergo exempli causa fluxionis remedia quærat; sciatque uehementes fluxiones reuulsione solum; alias uerò etiam deriuatione sisti, consulet primum genus eorum, quæ extrinsecus agunt, & inspiciet, an reperiri aliquid poßit inter ea, quæ impulsu agunt, uel nos ambiunt, uel admouentur, uel appendũtur, aut circumligantur partibus, (hæc enim sub illo genere continentur) quod reuellendi, deriuandique uim habeat; atque illud in medium proferet; hinc

postea perget ad alium fontem; spectabitque an aliqua corporis actio, ut ambulatio fluente humore ad caput, & cogitatio eodem irruente ad pedes, fluxionem reuocare sit apta. Quo loco quietem, exercitationes omnis generis, uitæ conditionem, denique animi, corporisque omnes actiones expendet, trahetque ad suum usum singula, quæ fluxionibus reuellendo, aut deriuando succurrere ualent. Tertius posteà succedet fons, qui continet alimenta, & medicamenta, quæ in corpus sumuntur per quamcũque illius partem, & quocũq; modo. Nam quædam immittuntur, alia deuorantur, alia manduntur, alia bibuntur, alia inspirantur, quædam lambuntur, alia paulatim destillant, aliqua suguntur, alia aliter forte in corpus sumuntur; quorum uim perspectam habere oportet, & ea capere, quæ ad idem faciunt. Quartus demum sequitur fons, in quo continentur, quæ aliquid è corpore euacuant sensibiliter, uel insensibiliter, æqualiter, uel inæqualiter; idque uel ab uniuerso, uel à quibusdam duntaxat partibus; quod quum educitur, uel retinetur, fluxionibus medetur. Quibus quidẽ fontibus exhaustis protinus acquiescit animus, tanquàm nullum remediorum genus omiserit, quod nostra exhibeat medicina, & in

his

his uictus, medicamentorum, aëris, cibi, potus, somni, uigiliæ, inanitionis, repletionis, animi, corporisque motus (ut aliorum omnium) mentio fit, sed multo sanè fœlicius, quàm si usitatam illã consultandi, scribendiq; rationem; uel (ut uerius dicam) corruptionem sequamur; uelimque id diligenter studiosos spectare, in usumque reuocare, quod nos in hac re tradidimus; etsi uideã præstantissimos etiam medicos aliter facere; ac tritam eam, & uulgarem sex rerum non naturalium enumerationem, discutionemque sequi, quæ profectò alio consilio à Galeno in Arte medicinali fit, quàm ut à nobis ad consultationes, uel adscribendum trahi debeat, aut possit. Ille enim eo loco quærit, quid necessariò omnes immutet, quidque præcipi possit in sanitate conseruanda: at in consultationibus, singulisque affectibus quærimus non solum hæc, sed quæ sunt propria, singulosque à suo statu dimouere sunt apta. Quæ omnia quatuor illis fontibus, quos ille ponit quinto de Sanitate tuenda, emanant; adeò ut hoc nomine etiam illi damnandi sint, quòd ab eo authore nescientes recedant. In reliquis uerò scopis nihil est notandum præter id, quod statim ex ipso nomine omnibus patet à nobisque est comprehensum libro primo de Officijs medici, ubi

quid in unoquoq; ſcopo ſit animaduertẽdum, intelligendumq; diligentius oſtendimus. Quapropter nunc ad ſecundum, quod propoſuimus, accedendum eſt, docendumque quibus inſtrumentis ſcopos ſingulos aſſequi liceat: De qua re eodem in opere abundè egimus: ac diligentius (ni fallor) quàm maiores noſtri; docuimuſque tria illa eſſe inſtrumenta, quibus rationales medici utuntur. Nam indicationem adhibent in his, quorum natura cognoſci poteſt, obſeruationem uerò, ſi ſola experientia præſidia conſtent; analogiſmo autem utuntur, ſi nec ratione, nec experientia quidpiam, quod conferat, comprobatum habuerimus; tunc enim tranſitu ad ſimilia colligimus, quid expediat. Quòd ſi indicatione (ut iam ferè in omnibus) uti liceat; ſtatuenda imprimis ſunt, quæ & quot ſint indicantia, eaque proponenda. Deinde inueſtiganda cõtraindicantia, quæque ſingulis repugnent, ponenda. Nam coindicantia, & correpugnantia iam ſunt comprehenſa; ſi quidem ſigna ſunt hæc indicantium, & contra indicantium. Nec prætermittenda ſunt, quæ admittunt ſine repugnantia aliqua fieri, quod ab indicantibus ſuggeritur. Atque hæc omnia diligenter notanda, diſtinguenda, in uſumque perducenda: ne quod uulgus medicorum facit iſta

inter se magno errore confundamus, uel temere colligamus necessaria singulis affectibus præsidia. Audies enim quosdam, qui si fortè disputaturi sint, an uenæ sectio alicui competat, dicent eam indicari à morbo, humore, ætate, uiribus, regione, cœli statu, corporis habitu, anni tempore, uitæ conditione, & ab alijs huiusmodi infinitis; quum tamen ex Galeni doctrina unicum duntaxat sit, quod unum indicat; reliqua uerò omnia, uel coindicare, quod est ostendere id quod indicat, uel impedire primo, quod est contraindicare uel secũdario, quod est correpugnare, dicantur, alia uerò sunt, quæ quoniam nullam huiusmodi habent uim permittunt exhiberi, quod quærimus. Quin & ille communis multis error est, quòd uictum, uel remedia describant, aut decernant ægrotis nullo proposito indicante. Dicet .n. forte quispiam esse opus adstringentibus, calefacientibus, auertentibus, aut uino, uel aqua, aut alio denique præsidio. Item morbos singulos certo numero auxiliorum abigi, nec tamen interim aliquid proponet ille, aut colliget ex his, quæ prius in collegio dixerat, quod suadeat id esse faciendum, quod quidem fit eo quòd indicationum uis, & usus ignoretur, sine quibus nulla agendi ratio in medicina constare, nec aliquod medici

officium, Galeno etiam authore, exerceri potest. Igitur medicus antequam ad consultationes ueniat, prænouisse debet, quæ & quot sint, quæ indicent, quid præterea unumquodque indicet, quid singulis repugnet, quid unumquodque admittat; ut quid indicet conseruationem, quid ablationem, præseruationem, restaurationem, quid uictum, quid remedium, quid alimẽtum, quid cibum, potum, alterantia, uacuantia, & quid in singulis generibus singula ostẽdat. Vt in uacuatione quid sensibilem, quid insensibilem; quid sanguinis detractationem, uel purgationẽ, aut aliud denique quod uacuet, insinuet. Postea uerò quid his repugnare ualeat, tenendum est; ut alia, quæ coindicant, & admittunt. Ex horum enim consideratione inueniemus an agendum; quid, qua materia, quali, quantaque sit opus, quo item modo, quoue ordine, & tempore, & in quo corporis loco ea uti possumus. Hæc quidem generali quadam tractatione in illo nostro opere sumus complexi, & alia, quæ singulis sunt propria fortè aliquando prosequemur, ea inquam quæ ad uacuationem, nutritionem, aliaque uitæ præsidia spectant. Verum ne interim desit nostra industria rudioribus, uno exemplo quæ diximus de indicationibus, patefacere instituimus. Statuamus er-

go hominem esse satis infirmis uiribus, declinantis ætatis, hirsuto, nigroque colore, gracili habitu, in quo amplæ uenæ, & tumidæ appareant, qui media æstate quartana febre cum duritie, & tumore lienis una etiam cum ulceribus profundis, depascentibus, nigricantibus in cruribus sit correptus; quorum quidem affectuum natura, genera, differentiæ, causæ, euentusque per signa in consultatione iam sint inuenta adeò, ut nihil supersit, nisi ut quæramus agendi rationẽ. Dicet profectò in hac re medicus ad hunc ferè modum. Quum medendi omnis ratio perficiatur certis quibusdam scopis, & his, quorum beneficio scopos illos assequimur, constat quo ad scopos attinet eos uniuersos proponẽdos esse tanquam necessarios; uidendũ enim imprimis, an agendũ sit. Deinde quæ, & quot præstanda, tertio quid ex multis primo loco faciendum, & sic deinceps referet (si uelit) nouem illos scopos, redibitq; ad primum, quem per indicationes hoc modo assequetur. Nam quoniam natura affectuum, de quibus agimus, huiusmodi est, ut nec hi desperati sint, nec tamen adeò leues, ut solius naturæ beneficio abigi ualeant, indicant plane aliquid à medico agendum eße. Quid uerò, & quot præstanda ex differentia, & numero malorum in-

dicatur. Nam quoniam illa sunt præter naturam indicabunt sui ablationem. Sunt autem quatuor potissimum affectus, qui peculiarem actionem, propriaq; remedia indicant, tumor inquam, & durities lienis, febris quartana, ulcera, & horũ causæ. Quapropter ex numero affectuum generatim indicantur necessaria esse quatuor auxilia, quæ quatuor malis succurrant. Ex quo patet numerum indicantium numerum remediorum ostendere; & quid præterea unicuique conueniat. Nam tumor indicat, quæ illum auferant; qui quoniam durus est, mollientia ostendit necessaria, febris quæ refrigerent. Vlcera, quæ carne repleant, uniantque diuisas partes. Causæ uerò cuiusque mali sua quoque indicabunt peculiaria auxilia, multitudo inquam, quod uacuet, cruditas quod concoquat, humoris acrimonia quod eam retundat. Partium intemperies, quæ noxiam materiã procreat quod illam auferat, & denique causæ, quæ inuentæ sunt, & positæ sua indicabunt remedia. Cui uerò prius succurrendũ sit, cuique deinceps ordo malorum ostendet, siquidem illud præcedere debet, sine quo reliqua fieri nequeunt. At nec febris, nec ulcera, nec obstructiones, nec tumor, nec intemperies tolli possunt, nisi prius uenæ, quæ plenæ sunt, exina-

niantur. A uacuatione ergo incipienda curatio, ita indicante causa, quæ sibi primum locum uindicat. Ac quum uacuantium plura sint genera, & differentiæ; constat æquali, ac sensibili utendum esse uacuatione, & propterea adhibenda esse, quæ id præstare poßint. Nam quum sanguis abundet in corpore, qui paratus est affectus augere, sanguinem demendum esse intelligimus, atque eum quidem copiosum, quia multũ abundat, indicante scilicet copia humoris quantitatem sui præsidij. Verum quoniam crassus est sanguis, latam sectionem postulat. Sic enim indicabit qualitatem remedij qualitas humoris. A uena autem extrahẽdus, quoniam in uenis abundat, secandaque uena interna sinistri cubiti, ut à toto corpore, maxime tamen à liene fomite malorum, humor educatur. Hoc enim modo locus indicantium, locum indicabit remediorum. Eo uerò tempore sui uacuationem postulat sanguis, quo facile, & commode exire potest. Quòd si uereamur ne confertim irruat in partes affectas, confertim facta euacuatione demendus erit. Adeò ut hoc præcipuum sit præceptum, id quod aliquid indicat, idem per suas differentias sumptas in genere, in qualitate, quantitate, tempore, loco, ordine, modo, scopos indicare, qui re-

ſpondent prædictis differentijs, ex quibus patent indicantia, & quomodo illis ſit utendum. Poſtea uerò quærenda ſunt contraindicantia, quæ ſcilicet ſingulis ſcopis ſeſe opponunt. Statuamus autem uires eſſe, quæ uenæ ſectionem impedire dicantur. Itaque quum illæ poſitæ ſint infirmæ, ſed non proſtratæ, nequaquam prohibebunt ſanguinem prorſus detrahi, ſed admittent. Verũ pro imbecillitatis quantitate, & alijs conditionibus repugnabunt quantitati uacuationis, modo, tempori, loco, qualitati. Magnas enim uacuationes nec cõfertim factas, nec magnas inciſiones uenarum per quas ſpirituoſa ſubſtantia exhalat, diſſoluiturque robur, non ferunt infirmæ uires; nec quo tempore admodum laborant, eo admittunt detractionẽ fieri, ſed prius ſui reſtaurationem poſtulant. Sic igitur contraindicantia ad rem ducenda ſunt; ac in omni auxilio ſingulisque illius ſcopis ſpectandum, quid per ſe repugnet, quid per accidens, quid uerò admittat unũquodque. Habitus uerò corporis, color, uenarum tumor, ætas, anni tempus oſtendunt, quomodo ſint uires affectæ, docentque ſanguinem abundare, & illius qualitatem, quoque in loco redũdet, & reliqua, quæ poſtea ſcopos indicant, & propterea illa tanquam coindicantia, & correpu-

gnantia commemorãtur. Sed hæc sigillatim prosequi non esset methodum consultandi, sed medendi potius uelle conscribere. Sunt enim illa omnia prænoscenda, antequam ad consultationes ueniamus, quando hic non de singulis rebus præcepta tradere debemus. Sed illud duntaxat docere, qua ratione illa, quæ ars docet commodè ad consultationes trahi possint. Quamobrem posteaquam ea expediuimus, quæ præter naturã sunt, superesse uideo, ut pauca quædam subijciamus de uictu, eaque parte, quæ in tutela eius, quod secundum naturam est, uersatur. Nam antea duo potissimum præstanda esse à medico (dum ægrotis medetur) commemorauimus; quorum alterum, & primum est, ut studeat abigere, quæ præter naturam sunt; alterum uerò ut ea tueatur, quæ sui custodiam indicant. Quid autẽ postulet, quod est præter naturam; quidque de eo sit dicendum, (ut diximus) iam omnibus patere puto; nec est quod in alio multum laboremus, quando illud solum satis est obseruasse, ut interim dũ abigimus, quæ naturæ sunt aduersa, commodo uictu uires, foueamus, ne scilicet uel eas in leuissimis affectibus exquisitiore uictu demoliamur, uel uulgari quadam, & negligentiore nutriendi ratione eas oneremus, adeò ut nequeant morbosas causas

in alio negotio plus iusto occupatæ conficere, discutereque. Illud quoque cauendum est, ne ualidißimis præsidijs in leuioribus malis utentes uiribus iniuriam inferamus, aut in grauißimis tentemus leuißima quæque, præter modum de uirium robore solliciti. Tantum enim per morbos uiribus tribuendum est; tantumque recedendū à solita uiuendi ratione, quantum permittit cura eius, quod præter naturam est. Quod qui assequi poterit (assequetur autem qui indicantium, & contraindicantium uim, dignitatem, & naturam expendet) is profectò rectè semper uires conseruabit, alitque ægrotos, nec interim omittet quicquam, quod faciat ad ea abigenda, quæ molestant. Quapropter ei, qui intellexerit, quid sit, quod uictum indicat, quibusque, & quot scopis uiuendi, nutriendique ratio constet. nihil amplius deeße potest. Eum uerò, qui hæc non prænouerit, hortari oportet, ut prius illa discat, quàm ad hanc nostram tractationem, quæ his duntaxat, qui artis præcepta tenent, potest prodesse, accedat.

## De probandi, Pronunciandique ratione in conſultationibus. Cap. XII.

INVENTIS rebus in unaquaq; parte conſultationis neceſſarijs per reſolutionem, diuiſionem, & alia propria ſingulis inſtrumentum, modus in probationibus adhibendus eſt, & hæc ratio tenenda, ut ſingula ex proprijs inſtrumentis probentur, ratione quidem, ſi ex ea probationes ducendæ ſunt, experientia uerò addēda eſt, ſi quid illa præſtare ualeat. At authoritate maiorum, ea ſolum comprobanda, in quibus nec ratio, nec experientia rei propoſitæ lucem adferre poſſunt. Adhibendæ uerò ita ſunt rebus probationes, ne in obſcuris deſint, nec in euidentibus redundent. Qua quidem in re non ſolum damnandum eſt, ſed etiam deplorandum multorum ingenium, & inſtitutum, qui in ſuis conſultationibus nihil aliud habent in ore quàm uel Galeni, aut Auicennæ, uel Pauli, aut alterius denique authoris nomen. Nec interim ſpectant, quid authoritate, & uerbis ſcriptorum, quid uerò ratione, aut experientia probari debeat. Videbis & alios, qui in rebus notiſsimis lippis etiam (ut aiunt) & tonſoribus citabunt nunc hunc, nunc alium ſcriptorem; qui

certè deterius quàm alij omnes artifices sunt affecti, quando ignorant, quænam sint obscura: quæ lucida, & suapte natura perspicua. Probentur ergò, quæ fidem aliunde requirunt, ex proprijs principijs; authoritateque scriptorum utamur, ubi ratio, & nostra experientia nullam ad probandum uim habent; atque id quidem moderatè. Nam & illud ridiculum est ex infinitis locis authorum testimonia petere; aut in medicina philosophos aduocare testes; quod sciolos quosdam, & ineptos homines facere uidemus, qui nequeunt perspicere quid deceat, quidque rebus conueniat. Corruptam uerò eam probandi rationem Sophistis relinquamus, qui sub aliorum nomine, & authoritate tecti suam produnt inscitiam. Cæterum pronuncianda sunt omnia nõ ad apparatum, nec ad ostentationem, uel ad uictoriam, quæ à nobis dicuntur in consultationibus, quemadmodum multos ambitiosos, uel etiã peruersos medicos facere uidemus, qui hæc diligenter obseruant, ut ab adstantibus gratiam captent; sed ad decorum, utilitatemque ægri cum summa modestia, & humanitate, non tremula uoce, non stridenti, aut elata, qua uel ignorantiam; & docendi imperitiam, aut superbiam, ostendamus, sed firma, & moderata cum quadã

grauitate: ex quibus rebus medicæ artis antiqua fama & authoritas apud omnes retinetur. Hæc habui studiosi iuuenes, quæ de consultandi ratione in tantis alijs rebus, & grauioribus studijs occupatus breuiter uobis traderem, & conscriberem. Quæ utinam uobis prodesse, uestrisque studijs, (ut opto) ornamento esse possint. Quod ut commodius fiat, pateatque uniuersa consultandi ratio, exemplum subijciam, in quo omnes illius partes certo quodam dicendi filo coniunctæ apparebunt, facileque ad alia trahi poterunt ab his qui nō oscitanter ea, quæ hactenus tradidimus, & hæc quæ sequuntur, simul legerit.

## Exemplum sumptum ex pleuritide.

DVBITAVI aliquandiu quo exemplo uti deberem in hoc instituto. Nam si aliquis poneretur aliquo morbo, uel symptomate ex certis causis correptus; non uideretur res posse doceri in eo, quod forte nulli alteri unquam accideret; nec poterant methodo tractari, quæ ad propositum exemplum pertinerent, ut quæ ex suo genere, & communi sua tractatione nequaquam ducerētur. Veluti si quis fingeret hominē

adolescentem, gracilem, biliosum media hyeme tertiana notha correptum; haberet certe quod diceret in hoc casu. Verum deesset quod ad omnes tertianas, omnesque ætates habitusque corporis & anni tempora trahi posset. Nec in hoc exemplo causæ, signa, symptomata, remedia. uictusque ratio posset intelligi, propterea quod hæc ex generali ratione, & natura tertianæ nascuntur quibus non explicatis, hæc quoque ignorari necesse est. Quòd si affectus aliquis communis proponeretur, ut febris putrida, non uidebatur id ad nostrum institutum pertinere, in quo lectorem exercere uolumus particulatim, quæ generatim ars ipsa hactenus docuit. Non enim quid febris putrida postulet, aut quas habeat causas, uel signa, aut differentias, aut qualis illius sit natura, quæri in consultationibus dicet quispiam; sed quid habeat huius, aut alterius febris, quidque singulis conueniat à medicis peti, adeò ut de singulis exempla poni debeant; quod quum fieri nequeat, nec etiam probari poßit aliorum institutum, qui in explicatione eius, quod commune est, duntaxat uersari uolunt, satius esse duximus utrique satisfacere, atque imprimis affectum unum proponere, de quo generatim dicamus, ex eoq; postea particularia exēpla nōnulla elicere.

*Nam & aliquando de eo, quod est commune, cō sultationes instituuntur; adeò ut perfecta nequeat esse tractatio, si eo prætermisso rem ad singularia contrahamus; siquidem grassante aliquo morbo ab incolis petitur ratio, qua imminens malum præcaueri, aut iam præsens abigi ualeat. Ex qua quidem ratione quid singulis expediat, qui medicinam illis in locis factitant, colligunt. Petuntur ergo medicorum consilia frequentissimè de eo, quod singulare est; nonnūquam tamen de eo, quod est commune, ab illis deliberandum. Itaque quærenti mihi quonam exemplo in hac re uti possem, nullum est uisum aptius, accommodatiusque ipsa pleuritide; tum quòd frequentissimus sit, & insignis hic affectus, tum quòd multas differentias, causas, & symptomata obtinet; prædicendique rationem difficilem ostendit; & denique plurima postulat præsidia. Ex quarum rerum explicatione attingere poterimus omnia capita superius posita. Sic enim Hippocrates in libro de Ratione uictus eum sibi potissimum proponit affectum, in quo omnium acutorum morborum uictum, curationemque doceat. Sic Galenus in libro de Constitutione artis inter omnes morbos pleuritidem pro exemplo sumit, in quo monstret, quonam pacto morbi, & pars affecta*

cognosci, & curari possint. Hunc ergo affectũ nobis proponamus; atque ita exordiatur oratio. Quoniam huc conuenimus, ut pleuritidem curemus, nec id facere licet, nisi prius intelligatur illius natura, differentiæ, causæ, & symptomata. Ideo de his à nobis agendum erit. Et quia ea dignoscere non datur, nisi per sua signa, propterea de his quoque dicemus. Nam in consultationibus huiusmodi signa propriam tractationẽ obtinent. Præterea quum medicus desperatos affectus abigere haudquaquam aggrediatur, uarieturque in salutaribus medendi ratio ob ea, quæ futura sunt in singulis malis; ideo prædicemus quid sit futurum. Quòd si sperabimus hominem iuuari posse nostris præsidijs, tandem inuestigabimus quæ, & quot sint à nobis præstanda, quaque ratione singula auxilia exerceri poterunt. Ac ut à primo exordiamur, quod ad essentiam pertinet. Quum pleuritis sit aliquid præter naturam, sint autem omnia huiusmodi uel morbi, uel symptomata, uel causæ morborum, dico pleuritidem causam morbi esse; siquidem inflammatio est, quæ quum tumor sit præter naturam, uitiat structuram partis. Vitium autem ipsius structuræ, non autem id quod illud committit morbus est. Non tamen impedio siquis morbum uocare uelit

*Galeni authoritate, aut à communi conſuetudine perſuaſus. Qui tamen id, quod eſt exactum, quærunt; noſtram probabunt ſententiam. Eſt autem pleuritis lateris affectus, ut nomen ipſum oſtendit, uerum quoniam multæ ſunt in thorace partes, affectus primarius eſt membranæ ſuccingentis coſtas, ſecundario uerò intercoſtalium muſculorum, ut ſymptomata docent. Sunt porrò duæ membranæ circa coſtas, una quæ peculiariter ſingulas ambit, quæ exterior à Galeno dicitur: alia, quæ internam ſuperficiem thoracis cõſtituit, quæ potiſsimum in pleuritide laborat. Eo enim quòd illa primo, & maximè afficiatur, exquiſita,ueraq; pleuritis cenſetur eſſe. Nam inter aliam mẽbranam, & oſſa non uidetur colligi poſſe ſanguis, & fieri inflammatio primario affectu. Quòd ſi muſculi ipſi primò inflammati ipſam membranam afficiant, pleuritis fit, quæ non exquiſita, nec legitima dicitur, ſed ſpuria. Parit autem inflammatio (ut de genere morbi dicamus) morbum in intemperie, & ſolutione continui, non autem ſemper morbum in magnitudine, ut multi putant, qui triplex genus morbi in ea neceſſario inueniri contendunt. Neque enim ſemper magnitudo loci affecti perinde augetur, ut pars inſtrumentaria ob illam cogatur deſerere*

suas functiones. Accedit autem semper intemperies ob calorem humoris, quæ naturales actiones labefactat; & solutio continui ex tensione, unde respiratio læditur. Cæterum differentias quasdam habet pleuritis ut morbus est, alias uerò ut pleuritis est: est enim morbus magnus, acutus, cōtinuus, periculosus, compositus, ordinatus, & inter eos, qui paulatim soluuntur: & nunc legitimus, nunc spurius: sic inter hyemales, aliquando inter uernales collocatur. Propriæ uero illius differētiæ ab essentia illius, causis, & effectibus ducuntur. Ad essentiam enim illæ pertinent, quum dicimus quandam esse ueram, inflammationem scilicet ueram intelligentes, aliam non ueram, quales sunt tumores ex flatu, aut pituita eos locos infestantes. Item quum dicimus quandam esse in principio, uel incremento, statu, uel declinatione, hæc enim quum à partibus ducatur, in essentia poni debet, sicut illa quæ à proprietate ducitur, quòd scilicet quædam benigna, alia uerò maligna existat. A causis uerò efficientibus ducimus eas differentias, quum dicimus quādam à calore, aliam à frigore, uel dolore, uel ab alijs huiusmodi occasionibus excitatam. Et quoniam efficientes requirunt modum in agendo, uariaque est natura efficientium, siquidem nonnul

læ gignentes, aliæ iuuantes, & lædentes, aliæ augentes, uel conseruantes dicuntur; ob id nonnullæ ab istis fontibus resultant differentiæ. Veluti illa est, quod quædã per compreßionem, alia uerò per fusionem, uel expulsionem sit nata, docet enim hæc generationis modum, gignit autẽ calor, frigus, & alia huiusmodi, de quibus in causis agemus, quæ & augent, fouentque affectum; à quibus differentiæ quoque peti possunt. Quædam enim augentur, fouentur, læduntur q. à frigore; hæ scilicet quæ à frigidis sunt excitatæ; aliæ uerò à calidis, nimirum illæ, quas calor peperit. Sunt & inter iuuantes, quæ morbum soluunt, differentiasque capiunt à diuersitate eorum quæ opitulantur, solutionisque modo. Nam inter illa, quæ soluunt, quædam alterantia sunt, alia uacuantia, alia alterius generis, quæ quidem conferunt, uel quòd digerant materiam, aut concoquant, aut per alui fluxum, aut sudorem, aut alio modo eam uacuent, uel quòd ad abscessum perducant, uel aliter conferant. Proueniunt & à causa materiali differentiæ, qualis ea est, quum dicimus pleuritidem quandam esse, quæ fit à sanguine puro, aliam uerò ex mixto cum aliquo humore. Præbet & suas differentias causa quæ subiectum uocatur, sic enim dicimus quandam esse

pleuritidem, quæ membranam ipsam primario; aliam quæ secundario; aliam quæ superiores, aut medias, uel infimas, uel dextram, aut sinistram, aut omnes partes pariter occupat. Finem spectamus, quum dicimus quandam esse lethalem pleuritidem, aliam salutarem: cuius generis illa quoque putari potest, quando dicimus quandam breuem esse, aliam longiorem; quæ scilicet breui temporis spacio, aut longiore ad finem properat. Quum uero dicimus quandam esse, quæ uehementes dolores, uel mitiores, uel delirium, aut sitim, aut syncopen; aliam quæ neruorum conuulsionẽ, uel aliud malum adfert, ab effectibus differentias sumimus. Atque hæc quidem de differentijs sufficiant; ex quibus reliqua eiusdem generis facile intelligi poterunt. Nunc accedo ad causas pleuritidis, & differentiarum illius. Itaque si pleuritis inflammatio est, hæc autem tumor est, qui ex materia in parte collecta nascitur, causam unam immediatam habebit; materiam scilicet in parte laborante redundantem. Est autem materia inflammationum sanguis uel solus, si ea exquisita est, uel cum alio humore mixtus, uelutí pituita, bile utraque, & seroso humore. Vt plurimum tamen à sanguine bilioso fieri solet: hic enim facilius membranam afficere, & coniun-

ctam cum costis separare ob suam tenuitatem, & caliditatem potest. Ex sincero autem alio humore fieri nequit, si modo inflammatio omnis materiam habet sanguinem. Est porro sanguis materia, ex qua pleuritis fit, & efficiens consti tuensque causa. Nam ex illo inflammationem fieri, & sanguinem inflammationes facere, & constituere dicimus. Cæterum collectionis humo rum in aliqua parte causa uel congestio est, quæ paulatim fit; ex qua frigidi, & duri tumores pro creantur, uel fluxio, ex qua calidi, & laxi tumores frigidi nascuntur. Erit ergo fluxio causa ipsius inflammationis aceruans scilicet humorẽ, ex quo illa constat. At quum fluxio motus quidã sit, aut sine motu non fiat; necesse erit esse, quod moueatur, unde incipiat motus, in quem finiatur & per quem fiat: aliud præterea, quod mobile moueat, aliud uerò, quod mouẽtem ad agendum impellat. Est autem id, quod mouetur humor, qui quum tenuis est, calidus, multus, & nequaquam uiscidus, facillimè mouetur, contrarius uerò difficile. Atque huius quidem causæ ratione fit, ut pleuritis gignatur, aut peripneumonia. Ex calido.n. & tenui illa ferè fit: ex crasso, uiscido, frigido, multo pulmo laxus facilè repletur, inflãmaturque. Pars uerò unde mouetur materia non

*solum fluxionis est causa, sed etiam facit, ut una pars potius, quàm alia inflammatione tenetur. Nam quæ ualida est, rara, quæque cauitates habet per quas effluere materia potest, facile in alias reijcit, quod molestat: sic quæ in superiore loco est posita, causa est, ut inferiores laborẽt, & dextra, ut dextræ; & coniuncta, & uicina ut uicinæ afficiantur. Sic igitur caput dicimus esse pleuritidis causam; quod ab illo moueatur materia, descendatque ad costas. Sic & uniuersum corpus causa putatur esse, quando sese exonerat in caput primum, deinde in latus. At pars quæ recipit, terminus est, in quem finitur motus, qui etiam causa est inflãmationis. Nã quòd illa sit rara, mobilis, debilis, in inferiore loco posita aut è directo ei, à quo incipit motus, aut coniuncta, aut quòd effluxus nõ habeat, per quos possit reijcere quod infestat; uel quòd doleat aut caleat, aut uacua sit, & caua, prompte fluentem humorem recipit. In pleuritide uerò recipitur humor non ob istas omnes causas, sed potissimum, quòd inferior sit pars, quæ laborat, & coniuncta cum capite per uenas: nec habeat uasa, per quæ reijcere possit quæ aliunde accepit. Adde quòd & debilior sit ob frigiditatem, & caloris inopiam. Cæterum uenæ, arteriæ inaniaque spa-*

cia, & aliæ corporis uiæ causæ sunt fluxionum, quòd per illas humor feratur. Nam quæ ab uno loco in alium terminantur cauitates, uiam præbent promptam currenti materiæ. Porrò mouent quæ attrahũt, uel impellunt, at ob attractionem nulla fit fluxio. Impellit autem uel propria rei forma, unde uapor sursum fertur sua leuitate, & humor deorsum ob grauitatem labitur, uel id, quod expellit; quod quidem duplex est, uel ipsa (inquam) facultas expultrix, aut quod constringendi, exprimendique humores à partibus uim habet. Atque illo quidem modo dolor, copia, uel acrimonia humoris fluxiones commouent, quòd scilicet irritent expultricẽ uim, quæ postea quod in parte est contentum, ac uicinum, extrudit; hoc uerò externum frigus, & adstringentia medicamẽta extrinsecus adhibita fluxiones pariunt. Quæ autem liquant funduntque humores, fluxionum causæ esse uidentur, quòd concretam, adhærẽtemque partibus materiam liberent, quæ postea sponte pro sua natura sursum, uel deorsum fertur. Qua quidem in re apparet, quid sit tanquam efficiens, quidque illud impellat, quid augeat, foueat, constituatque malum, quid materia, finis, subiectum & causa cum qua. Nam sanguis materia est inflammationis, & fluxio-

nis, constituitque idem tumorem: subiectum inflammationis pars est affecta, termino uerò motus, & uia, per quam decurrit humor, causæ sine qua fluxio, & inflammatio fieri nequeunt, rationem habent, forma uerò, quæ mouet, & expultrix facultas, quæ materiam expellit sunt tā quam efficientes proximæ causæ fluxionis, paulo uerò remotiores ipsius inflammationis. Ipsa uerò materia, & dolor impellunt mouentem, expultricem, inquam, facultatem. Desiderium uerò expellendi, quod molestat, finis est, cuius causa uis ipsa propultrix excitatur. Hæc uerò aut omnia, aut plurima quum augentur, mali sunt auctrices causæ: quum uerò manent in eodē statu, conseruatrices; quæ uerò eas tollunt iuuantes; quæ illis fauent, lædentes nuncupantur. Ac ex his quidem causis plurimæ ad quatuor rerum genera, quæ mutandi corpus uim habent, nempe ad ea, quæ foris agunt, uel in corpus sumuntur, & retinentur, aut geruntur à corpore, & animo, reducuntur. Nam ciborum, potionumq. multitudo, acrimonia, otium, cohibitæ excretiones, temperies apta ad sanguinis generationem, disenteria, hæmorrhoides, & uarices imtempestiue retentæ pleuritidem inferre dicuntur, quòd materiam suppeditent, qua illæ constituuntur,

& fluxiones commouentur. Aër uerò ambiens frigidus, balnea, unctiones, potiones calidæ eandem pariunt, quòd materiam moueant. At frigidæ potio æstuante corpore eiusdem est causa, propterea quòd densat meatus, & liberum transitum humorum impedit. Quæ uerò excernũtur, & nimio effluxu debilitant partes corporis; faciunt, ut facile recipiatur materia, quæ fluit, atq. ita erigantur tumores, & inflammationes. Patet & progressus in singulis causis, ueluti in materia tumor ex sanguinis multitudine, hæc ex repletione, hæc rursus ex cibis, qui sanguinem plurimum procreare sunt apti, nascitur. Eodem pacto in efficientibus, si ita fortè contingat fluxus ex cõpressione, hæc ex adstringẽtibus, adstrictio ex refrigerantib. hæc ab aëre aquilonio cõmouentur. Excitatur ergo ab his causis inflammatio, in mẽbrana, quæ costis subtẽditur, atq. illa est, quæ primario laborat, secundario uerò musculi uicini, & costæ afficiuntur; cor uerò tertio loco: Vltimo uniuersum corpus ob cordis affectum, nempe febrem egrotat. Est autem pars, quæ primario afficitur, non quidem princeps, aut nobilis, sed tamen publico munere donata; utpote quæ respirationis sit instrumentum; estque proprium in latere malum, quod nullum alium habet fomitem.

*Atque hæc quidem sufficiunt de causis pleuritidis. Nam causas differentiarũ quilibet ex his, quæ prædiximus inuenire poterit, quid scilicet magnæ, acutæ, benignæ, malignæ, ueræ, non ueræ, simplicis, compositæ, salutaris, lethalis, aut alterius differentiæ causa quomodocũque esse possit. Quare ad signa transeo, inter quæ illa primũ tradẽda sunt, quæ ipsam pleuritidem monstrant; deinde quæ illius causas, tertio quæ differentias ostendant, postremo quæ prænuncient, quid sit futurum. Ac quum signa uniuersa sumantur à quatuor fontibus, à rei (inquam) essentia, causis, effectis, & similitudine, excutiendi sunt singuli fontes, & quid possit ab illis deriuare, uidẽdum. Est autẽ pleuritidis essentia, inflãmatio, tumorq; præter naturã mẽbranæ ambientis costas, quæ si cernere possemus, ostenderent profectò quod quærimus. Verum quum internus sit affectus, internaq; pars, ex tumore non licet signa aliqua colligere, iam uerò affectus ipsi plurimas exhibent notas. Sunt autem inter effectus quidam, qui sequuntur affectum ipsum solum; alij, qui causas; alij, qui partem affectam; alij, qui differentias pleuritidis; alij uerò, qui à duobus, uel pluribus ex illis nascuntur; quæ quidẽ inter se distinguere plurimum refert; quando non licet*

aliter perſpicere, quæ communia, & inſeparabilia ſint omnibus pleuriticis indicia, quæ uerò quibuſdam duntaxat propria; quæ item immediata, uel longè ab affectu remota ſtatui debeant. Sequuntur etenim pleuriticos dolor punctorius latè fuſus, qui nunc ad clauiculam, nunc ad ſeptum tranſuerſum, uel ad utramque partem, aut neutram, nunc etiam ad manus extenditur. Tuſſis aliquando cum ſputo cruento, aliquando uerò ſine ſputo aliquo; febris uehemens, & acuta, pulſus celer, frequens, durus, & inæqualis ea inæqualitate, in qua ſerroſus apparet. Spirandi præterea difficultas, delirium, rigor, calor in parte, decubitus nunc in latus affectum, nunc in oppoſitum facilior. Ad hæc ſitis, uigilia, deiecta appetentia, & ſimilia ab authoribus noſtris tradũtur, de quibus ſigillatim agendum eſt, ut quid cuique conueniat, agnoſcamus. Nam dolor imprimis ſignum non eſt inſeparabile; ubi enim uel delirat, qui laborat, uel maligna eſt materia, quæ partis ſenſum necat, aut iam declinat, inflammatio, dolor non fit; & qui adeſt ſemper punctorius non eſt, ſed is duntaxat, qui a ſanguine puro aut biloſio committitur. Nec perpetuò latè funditur dolor, ſed quum magna eſt inflammatio; adeo ut pleuritidem nõ ſequatur late fuſus dolor,

ſed magnitudinem, differentiamque ipſius. Quum uero dolor urget in omni pleuritide tenſiuus eſt, & fixus; ac ubi magna eſt inflammatio, ſentitur & pulſus quidam. Quod uero communicetur manibus dolor, non pleuritidem, ſed membranam circa primum, & ſecundum interuallum coſtarum laborare id teſtatur. Dolor uero maior in uno latere quàm in alio aut æqualis, dum decumbunt laborantes, non ſequitur neceſſario pleuritidem ſed illius differentias, & locum affectum. Id enim cõtingit, dum una membrana aut alia magis afficitur, aut cum inflammatio ingens utramque pariter lædit. Extenditur autem ad claviculam, uel ſeptum tranſuerſum, uel mediam duntaxat membranæ partem occupat; id quod teſtatur magnitudinem inflammationis aut locum affectum ſequitur. At tuſsis neceſſariò pleuritidem comitatur, uel quod aliquid in huiuſmodi affectu per membranam continuò effluit, quod in pulmonem, aſperaſque arterias receptum ad expulſionem irritat uel ob dolorem lateris partis ſcilicet reſpirationi deſtinatæ, quo modo à ſola refrigeratione thoracis eam accidere docet experientia, non tamen proprium eſt pleuriticis hoc indicium, quãdo alijs multis affectibus commune exiſtit. Quod uerò

aliquid expuatur, aut non id potius morbi tempora & materiæ qualitates, quàm morbum ipsum significat. Quum autem excernitur sanguis purus, aut cum pituita, uel alio humore mixtus, & hoc, aut alio colore, craßitie, uiscıditate infectus monstrat diuersum humorem non autem pleuritidem ipsam necessario ostendit, Quinetiam crudum, aut coctum sputum index est temporum ipsius morbi: Sic sanè illius quantitas materiæ quantitatem, & qualitatem, uel loci differentiam, uel morbi tempora docet. Nam multũ reijci solet[a], ubi multa, nec rebellis est materia, locusque rarus, declinatque iam inflammatio. Cæterum febris necessario pleuriticos arguit, quia locus affectus parum distat à corde, affectusque ipse calidus est, non tamen ea perpetuò uehemẽs & acuta adest, sed dũtaxat quum sanguis purus aut cum bile mixtus pleuritidem facit. Nec semper simplicior est hæc, quàm aliæ febres, nec tertianæ modo in omnibus exacuitur. Si enim ex sanguine melancholico fiat, malignitate non caret, & ea sola tertianæ acceßionem seruat, quæ ex biliosa sanguine, putrescente iam bile, nascitur. At pulsus necessario in pleuritide mutantur ad magnitudinem, celeritatem, & frequentiam ob affectus caliditatem: durus uerò & ser

rosus non fit, nisi ubi multum tenditur membrana ex magnitudine inflammationis, in minoribus uerò, aut pituitosis uel durities nulla adest, aut certè nō tanta ut serrosus pulsus euadat. Iam uero respiratio inseparabile id est cōmune, & perpetuum est omnibus pleuriticis symptoma; idque non solum quod pars læsa respirationi seruiat, quando refrigeratio illarum partium difficilem haudquaquam respirationē reddit, sed quòd affectus in ea parte sit, qui motū liberū fieri impedit. Quare hoc indiciū est, & partis affectæ, & ipsius affectus; proprium uerò nequaquā pleuriticis; siquidem multis alijs conuenit. Delirium, & coma pleuritidem necessariò non indicant, sed uehementiam, malignitatem, & uigorem inflammationis, sicut & conuulsio; at rigor uix aliquid potest in pleuritide ostendere, sed potius quæ cōtingunt pleuriticis ex febre indicat. Idem quoque sentiendum de siti, deiecta appetentia cibi, quæ bilosam febrem, & iam consistentem monstrant. Calor etsi uidetur sequi affectum ipsum, tamen uix uideas aliquem laborantem eo morbo conqueri de calore in parte affecta. Capitis uerò dolor paruas, & crudas, frigidasque inflammationes non sequitur, sed duntaxat magnas, calidas, & uigentes. Ex quibus facile patet, quæ

nam sint symptomata, quæ nunquàm possunt à pleuritide seiungi: quæ uerò ob loci diuersitatem uel materiam, aut tempora diuersa, uel complicatos affectus aut suas differentias illi cõtingant: quæ item communia sint illi cum alijs; & demũ quæ propria, & illi peculiaria sint statuenda. Nam pleuriticos omnes hæc sequuntur, spirandi difficultas, tussis, febris, idque per uniuersum morbi cursum: ut plurimum uerò etiam accedit dolor, & is punctorius, & fixus, sputum cruentum, febris uehemens, duri, & tensi pulsus, & aliæ illius differentiæ, quas febris parit; nullum tamen si quis spectet, proprium est pleuriticorum indicium, quando singula symptomata prædicta multos alios morbos comitantur; fiunt tamen nõnulla ex illis propria, si ad affectus reliquos thoracis comparentur. Nam punctorium dolorem nulla alia pars, aut affectus, quàm pleuritis in thorace committit. Igitur ab effectibus hoc modo pleuritidis notæ sumuntur, augent coniecturam signa, quæ sumuntur à causis, & similitudine. Nam si præcesserũt illa quæ solent pleuritides parere, aut iuuant uel lædunt laborantes, quæ solent prodesse, aut obesse huiusmodi malo, si præterea nouimus alios, qui eo tempore morbis fuerunt correpti pleuritide laborasse, idem erit de eo sentien

dum, cuius affectus notas quærimus. Porrò exquisitam pleuritidem, in qua scilicet membrana interior primario laborat, ostendunt notæ, quæ partem illam affectam potißimum sequuntur; maior in quā dolor magis extensus ad utramque partem, lateque fusus, punctorius magis maior tensio, interior illius sensus, febris uehementior, duriores pulsus crebriores, & minores; sic respiratio crebrior, difficilior, minorque euadit; tußis quoque magis irritat, & aliquid plus expuitur, faciliorque est decubitus in latus affectum, difficilior uerò in aliud. Quod si suprema membranæ pars laborat, situs doloris maxime id ostendit, & iuuantes causæ. Magis enim (inquit Hippocrates) hi quàm alij iuuantur uenæ sectione. Quòd si musculi inflammationem patiuntur uel cum illis etiam exterior membrana, tactu, & nonnunquàm uisu deprehenditur inflammatio sine tußi, aut cum exigua afficitur æger, urgetque dolor, & tensiuus, & pulsatorius, qui si spirando magis sentitur, internos musculos, si uerò expirando, externos grauius laborare ostendit. Respiratio minus læditur, pulsus haudquaquam durus, minor febris, in latus affectum decubitus difficilis, ac manus tota moueri sæpè impeditur. Malignam uerò pleuritidem ostendūt doloris

doloris carentia, aut maior uehementia, quàm testetur febris, minor scilicet aut in internis partibus latens; sitis maior, aut minor quàm pro febris natura. Aliquando deliriũ, syncope, linguæ ariditas absque siti, pulsus inordinati, intercepti: multum sputum quod hominem non alleuiat, uel paucum, illudq. uel æruginosum, ue l liuidum, uel nigrum, aut impermixtum, aut cum difficultate excretum. Quinetiam urinæ suppressæ, aut quæ emittuntur nigræ, liuidæ, aquosæ. Item color in corpore, uel parte affecta ad liuiditatem, uel nigritiem uergens; ac reliquæ qualitates, an malignam dispositionem sequuntur, hæc inquam ut pessimam febrem, & malignam, sic inflammationem, à qua illa nascitur, ostendunt. Præterea nullis remedijs iuuantur, aut certè paucissimis qui maligna pleuritide laborant. Adhæc corporis habitus qui malignos humores gignit; necnõ causæ, quæ morbum intulerunt malignæ, idem testantur, quemadmodum & illud indicium, quod à similitudine sumitur. Nam si malignæ pleuritides grassentur, non immeritò putabimus & illam, de qua agimus eiusdem generis esse. Contraria uerò indicia benignam ostendent. At magnam pleuritidẽ monstrant signa, quæ ipsam pleuritidem ostendunt, aucta. Magnus enim do

lor, quique se ad omnes membranæ partes, aut saltem à medio ad iugulum, uel septum transuersum extenditur. Pulsus uehementer durus, frequens: creberrima, difficilisque admodum respiratio, uehemens febris, & quæ eam sequuntur accidentia, sputum præterea rubrum, & multũ, necnon causæ, quæ illam pepererunt magnæ, multusque humor in corpore redundans, idem testantur. Est quoque illa magna, quæ non nisi à magnis remedijs iuuatur, à contrarijs autem facilè læditur. Parua autem est, quæ contrarias habet notas. Iam uerò materiam pleuritidis ostendunt propria singulis humoribus indicia. Igitur à sanguine eam fieri ostendent dolor uehemens, febris simplicior, uehemens tamen, & quæ nullas accessiones habeat. Item sputum rubrum, rubræque urinæ, cita maturatio, & expurgatio; ruber in corpore color, uenæ tumidæ. Præterea habitus corporis, uictusque præcedens, qui sanguinem plurimum procreandi uim habuit. Qua ratione & ætas, & anni tempus idem monstrant. Nec non iuuantes, lædentesque causæ, & similitudines idem docebunt. Biliosam uerò pleuritidem declarant dolor admodum pungens, sed non perinde distendens, pulsus duri, crebri, febris uehemens admodum, tertianæ modo infe-

stans, creberrima respiratio, sputum & urinæ flauæ, nonnunquam etiam delirium. Ad hæc habitus corporis, ætas, uictus præcedens biliosus, iuuantes, lædentesque causæ, & similitudines idem ostendent. At pituitosam sequitur remißior, & humidior febris, quæ quotidie exacuitur, dolor non admodum pungens, sed potius cum quadam grauitate hominem urgens, pulsus molliores, tardioresque. Sputum spumosum, uiscidum, candidũ, & quod non admodum tardè procedit, & nonnunquam sopor, & reliqua huiusmodi symptomata, quæ indicia sunt pituitæ redundantis. Ad hæc causæ, quæ pituitam gignunt, iuuant, aut lædunt, & similitudines præbebunt sua indicia. Iam melancholicum testantur febris remissa, sed maligna, accidentiaque maligna, & magna in pulsu, somno, uigilia, & reliquis corporis, animique actionibus. Expuunt & hi parum, & difficile, illudque uel nigrum, uel liuescens. Dabunt & in hac pleuritide suas notas causæ, & similitudines, ut in alijs. A qua uerò causa humores sint commoti, partim ex his, quæ præcesserunt, partim etiam ex impreßionibus in corpore factis intelligemus. Si quis enim in aëre frigido hoc morbo fuerit correptus, colligemus ex compreßione fluxionem, & inflammationem exci-

tatam fuisse. Adstricta præterea, & densata quodammodo cutis sepultaque magis ab initio febris in his apparet, qui ob frigus externum laborant. Eodem pacto cognosces an à calore partis affectæ, uel alterius; an ex fusione, uel expulsione, uel dolore, uel ex alia tandem occasione sit ortum malum. Qui enim nouerit, quid singulæ occasiones præstare poßint; is facile quod in hac re quærit, inueniet. In qua uerò parte, siue tempore pleuritis sit, nunc tradendum est. Docebunt autem id eadem genera signorum. Tūc enim Principium adest, quando pars fluxione repletur; dolorque fieri incipit, & febris, tußis, nihilque ad huc expuitur, & reliqua symptomata, quæ superius recensuimus adsunt quidem, sed nequaquā euidenter augentur. Tunc enim incrementum incipit, quod tamdiu durat, donec paria omnia uideantur, quo tempore iam uiget morbus, quem postea declinare ostendunt ea symptomata, quū iam remittuntur. Præbent nonnulla indicia in hac re causæ iuuantes, & lædentes. Quæ enim iuuant præsidia, aut lædunt morbum potißimum dum in principio est, aut in augmento, uel in alio tempore docent præsens esse, quod quærimus. Atque hæc quidem consentiunt suis principijs; à quibus plurimum recedunt, qui pleuritidem tunc

*uigere tradunt, quando multa, & concocta expuuntur. Tunc enim minui materiam, symptomataque omnia necesse est, quod declinationẽ ostendit, sed hæc diligentius alibi prosequuti sumus. Quapropter ad ea properandum est, quæ quod futurum est in pleuriticis, præsagiunt. Qua quidem in re primum trademus, quem finem sit habitura pleuritis, deinceps notas trademus, quæ præsagient tempus solutionis, modum, authorem, qualitatem, media, locum, ordinem; hæc enim ad prædidicendi rationem pertinent. Itaque quum perimant morbi, qui adeò à naturali statu hominem distrahũt, ut nullis remedijs coërceri poßint; huiusmodi recessum, aut minorem ostendent signa à superioribus fontibus ducta. Nam magna inflammatio, febris admodum uehemens, pulsus frequentißimi, durißimi, difficilis admodum respiratio, delirium continuum, animi defectus; adhæc cohibitum sputum, aut paucum, quod cum difficultate reijcitur, & illud uiride, uel nigrũ, rotundum, uiscosum, admodum tenue, uel crassum, impermixtum; sic & urinæ, uel suppressæ, aut quæ emittuntur nigræ, oleaceæ, liuidæ, confusæ, tenues, uel crassæ admodum, sudor præterea, aluique fluxus ab initio, præsertim si deijciantur liquida, aquosa, grauiter olentia, mortem præsa-*

giunt. Eodē pacto color corporis, & aliæ qualitates plurimū à naturali statu mutatæ, mortis sunt indices; necnō causæ quæ morbū intulerūt, si magnæ aut malignæ fuerint, quæ autē resistere, iuuareque debent infirmæ, corporisq; habitus durior, ad transpirationemque ineptus. Si præterea multus humor, aut malignus, aut uarius pleuritidem facit; si pars affecta densa, crassa, infirma, si itē nulla prosunt auxilia, nec etiam maxima de uita admodum uerendum est, augebitque timorem, si forte lethales grassentur pleuritides. Contraria autem his indicia salutem pollicentur. Quòd si paria fuerint, aut certe non admodum inæqualia bona malis signa, dubium portendunt euentum. Cæterum tempus solutionis eadem signa docebunt; quæ enim parua est, benignaque pleuritis, quamque pepererunt leues causæ; iuuant uerò uel leuissima remedia, pauca uerò obsunt, quæ nocere sunt nata: si præterea subsunt uires ualidæ, nec desunt commoda præsidia, salus propinqua est. Sed certiora præbent in hac re indicia effectus, quàm essentia ipsa, & causæ. Nam si facile & ab initio incipit expuere, qui laborat, & ea, quæ expuuntur qualitatibus, & quantitate respondeant, maximè si perpetuo cocta excernantur, quarta, uel septima die salutem, aut de-

clinationem morbi euidentem expectare oportet. In lethali uerò contraria ratio contrarium euentum ostendet. Verum quoniam ratione febris aliquando moritur æger, aliquãdo uerò ipsius pleuritidis, nonnunquam autem ob utriusque causam; id deprehendes ex eisdem fontibus signorum. Nam si pleuritidis accidentia minuuntur, augentur autem quæ febrem sequũtur, quod contingit, quum benigna erat materia, & pauca, quæ pleuritidem excitauit, multa autem, & maligna, quæ febrem ipsam peperit, huius profecto nequaquã uerò pleuritidis ratione homo extinguetur. At si febris non admodum molestat, crescant autem pleuritidis symptomata, ex hac homo suffocabitur. Par autem habebunt illa momentum ad mortem inferendam, si æqualiter hominẽ infestent. Licebit & à causis, & ab essentia cuiusque, & à similitudine hic quoque notas petere. Cæterum modum ipsius mutationis docebit natura ipsius affectus; finitur enim paulatim pleuritis, quoniam necesse est humorem concoqui, deinde paulatim per sputum educi. Quòd si per digerentia, uel ea, quæ sensibiliter uacuant, solutio contingat, confertim etiam fieri poterit mutatio. Quòd si in peripneumoniam transit, nõnunquam subito id fit, quum scilicet humor faci

lis est ad motũ, & pulmo ad susceptionem aptissimus; nonnunquam uerò paulatim id contingit; quando scilicet contraria adsunt. At si suppuretur, non nisi paulatim pus repurgari, & affectus solui potest. Idem monstrabunt causæ, effectus, & similitudines. An uerò artis, uel naturæ beneficio, uel utriusque opera, finietur, quod est authorem mutationis præsagire, nunc doceamus. Itaq. quum leuissimos affectus sola natura uincere soleat, alios uerò nõ nisi adiuta à nostris præsidijs, non immerito id ostendent, quod quærimus indicia, quæ magnitudinem, moremque affectus testantur. Nam benignas, paruasque inflammationes sola uincet natura, alias uerò, quæ lethales nõ sunt, communi opera naturæ, & artis abigi posse sperabimus. Cæterum an facilis, uel difficilis, fida, uel infida, perfecta, an imperfecta sit futura mutatio ( quod est solutionis qualitatem explicare) hoc modo cognoscemus. Quæ enim benigna, paruaque est inflammatio in corpore bene affecto, & ualido, quamque pepererunt benignæ, leuesque causæ, & sequuntur leuia symptomata, iuuant uerò leuissima quæque præsidia; eoque tẽpore infestat, quo aliæ omnes sine difficultate, & molestia sunt solutæ, facilem mutationem promittit. Fidam uerò solutionem expectandam

esse admonent differentiæ nonnullæ ipsius affectus; quæ enim malignæ sunt, intermittunt sæpe dolores, remittuntque alia accidentia. Sed postea ualentiores insurgunt, nihilque fidum pollicentur, quemadmodum & illæ, quæ per cõmoda, propriaque remedia nequaquam sunt alleuiatæ; solent enim hæ redire; quod & portendunt infirmæ uires, infirmusque corporis habitus multis, malignisque humoribus refertus. Ac multo quidem magis illud uerebimur, si alijs per eadẽ tempora in eisdem locis pleuritide affectis idem acciderit. Eadem uerò prænunciant perfectam solutionem, aut imperfectam. Nam paruæ, benignæque inflammationes, quas huiusmodi causæ excitarunt, quibusque non defuerunt, contuleruntque optima auxilia, ac optime affectũ, ualidumque corpus subijcitur, perfecta omnia expectanda esse admonent. Porrò inflammationes finiri solent quum educitur humor, uel suppuratur, aut induratur, aut in alias partes transfertur: id quod est media docere, per quæ illa ad finẽ suum properant. At pleuritidis natura ostendit duritiem nequaquam contingere posse. Educitur autem humor à parte affecta resoluentibus, repellẽtibus, sputo, alui fluxu, sudore. Pollicentur autem imprimis uacuationem differentiæ ipsius pleuri-

tidis. Nam benigna, paruaque inflammatio, quæ que à tenui, calido, pauco, & benigno humore orta est in corpore raro, ualido, non aliud quàm uacuationem expectandam esse testatur. Augebitur coniectura, si illa uacuantibus remedijs facilè cedat, & reliquæ per uacuationem abierint. At per resolutionem finietur, quæ ex tenui, exiguoque humore potissimum uergente ad exteriora consistit, cuique prosunt discutientia remedia parti laboranti adhibita. Idem ferè sentiendum est de illa, in qua expectatur sudor. Vix autem pleuritis unquam solis repellentibus finitur, & raro per alui fluxum, sæpius autem per sputum abigitur; quoniam uia ad aluum difficilis est, prompta autem patet ad pulmonem, & os. Quapropter superfluum est eius, quod nunquam uel rarissime fit, uel omnibus ferè contingit, notas tradere. An uerò suppurationem expectare oporteat ex his signis intelligemus. Quum enim suppuratio contingat, dum conclusa est materia, quæ suppurari est apta, & uis alteratrix ualida est, necesse est solum magnas pleuritides suppurari posse. Illæ enim à sanguine fiunt propria suppurationis materia, siquidem pus ex sanguine fit; ob magnitudinem uerò nõ facile expirat calor, Vnde quæ magnam pleuritidem monstrant, nisi

præueniat uacuatio, eadem ſuppurationem ferè prænuntiant; quanquam id quoque illis commune eſt, quæ in peripneumoniam mutantur. Quũ enim nequeat contineri humor præ copia in mẽbrana, ad pulmonem confertim effunditur. Itaq. alia ſigna id clarius oſtendent. Si enim dolor fixus in loco manet, uel etiam intenditur una cũ febre, non paruum indicium eſt futuræ ſuppurationis, ſputum præterea non procedit in pleuritide, quæ ſuppurari debet, aut paucum omnino eſt, quod excernitur, illudque maximè ſanguineum, nequaquam uerò malignũ. Manet quoq. difficilis & cruda inflammatio plus iuſto, nec iuuatur à uacuantibus, & alijs remedijs, quæ ſuppurationem impediunt. Quum uerò iam fit ſuppuratio, certa adſunt indicia ex rigore, qui neceſſario omnes internarum partium ſuppurationes comitatur. Pulſus præterea ſuppuratorum in his apparere incipiunt, qui prorſus conſpicui ſunt, dum facta ſuppuratio eſt, quam monſtrant & dolor, qui minuitur, & febris, & reſpiratio, & uirtus. Quòd ſi non in pus, ſed in putredinem mutetur; augentur lethalia ſigna, abeunt uerò quæ ſalutẽ aliquam promittebãt; apparetque latus liuidum, aut nigricans, aut uireſcens. Solet autem conuerti pleuritis nonnũquam in hepatis inflammatio-

nem, aut ad neruosas partes ferri; frequentius tamen, in peripneumoniam mutatur ob loci uicinitatem, pulmonis mollitiem, & raritatem. Testãtur autem id pulsus plus solito crebriores, & molliores, calorque uehementior in cauitate thoracis sentitur. Acceditque sitis, & genarum rubor incipit; desinitque dolor latus infestare, spiratio tamen difficilior, & febris uehementior redditur. Quòd si multa, pituitosaque materia est, quæ pleuritidem committit, nec uires ualidæ subsunt ad expurgationem noxij humoris; si præterea grassantur huiusmodi, pleuritides, quæ in peripneumoniam uertuntur, non obscura habebis ex his rebus mutationis huius indicia. Tabem ex pleuritide, dum incipit, non est facile diuinare: nimirum quum necesse sit prius inflammationẽ suppurari, deinde pus ad pulmonem ferri, ipsumque pulmonem, & illius uenas erodi: progrediente tamen morbo, etiam suppurata pleuritide, ex sputo certæ notæ sumuntur. Si enim, inquit Hippocrates, post suppurationem, & eruptionem puris quadraginta diebus non repurgentur, qui laborant, in tabem transeunt. At locum per quem discutietur humor eadẽ ferè ostẽdunt, quæ media prænunciant, per quæ ad finem peruenitur. Quæ enim parua est, & à tenui, calidoque humore

inflammatio, ut à digerentibus, sic per exteriores partes discutitur, quæ superiores partes infestat, extractione sanguinis in cubito, potißimum abigitur. Quòd si infimas thoracis partes occupet, per inferiores meatus exitum quærere solet. Sic materia pleuritidis diuersos locos affectat, & diuersa accidentia testantur quo uergat morbi, naturæque motus. Illud uerò, quòd ad ordinem solutionis pertinet; an scilicet febris citius, quàm pleuritis; an hæc, quàm illa; uel utraque simul eo dem cursu abibunt, nunc tradere superest. Nam etsi sequitur febris pleuritidem, contingit tamen ob diuersitatem materiæ, quæ in corpore reperitur solui pleuritidem manente febre; id quod ostẽ det propria eßentia febris, propriaque illius sym ptomata, quæ perseuerant grauius affligere decli nante iam inflammatione. Quòd si idem fuerit humor, qui utrumque malum cõmittit, nec aliæ superuenerint causæ, quæ febrem peculiariter in tendant, minuanturque, & augeantur pariter utriusque affectus symptomata, nec peculiare quidpiam uni potius, quàm alteri malo ex corpo ris cõditione, & remedijs accedant, eodem tem pore integram salutem expectabimus, quod & similitudines, & ex omnibus fontibus du cta indicia ostendent; ut & alia uniuersa,

*quæ in hoc casu ad prædictionem unquam pertinere posse putabuntur; ne cogamur in uno exemplo integrum uolumen conscribere. Itaque explicatis his, quæ ad essentiam, genera, differentias, symptomata, causas, tempora, & signa pleuritidis pertinent, iam ad illud accedendum est, cuius causa hæc sunt à nobis elaborata. Id autem est, quod ad actionem pertinet, quæ quum rectè institui nequeat, nisi certis scopis propositis, in quos omnia referantur, certaque adhibeamus instrumenta, quorum beneficio singulos scopos assequi liceat. Sint autem illa indicatio, obseruatio, & analogismus, in hoc potissimum casu indicationibus utemur. Sunt porrò scopi in hac re considerandi octo; placet tamen & primum addere ut omnes ad usum ducantur. Igitur quum grauis sit casus, de quo egimus, nec solius naturæ opera tolli possit, nec tamen perpetuò desperatus, aliquid profectò à nobis agendum esse indicat. At quoniam aliquid est in corpore laborante pleuritide secũdum naturam, quod sui conseruationem postulat; aliud uerò præter naturam, quod sui ablationem indicat necessariam, duo profectò imprimis à nobis agenda, mutandum inquam, & conseruandum relinquitur. Verum quum magis urgeat, quod præter naturam*

eſt (ita enim ſtatuatur) ab hoc auſpicabimur, quidque & quot ipſum poſtulet expendemus: Id quod indicabit numerus & natura eorum, contra quæ pugnandum eſt. Sunt autē hæc non ſemper numero æqualia. Nam incipiente & creſcēte adhuc inflammatione plura adſunt quàm quū uiget illa, aut remittitur. Sunt & plura præſtāda, ubi corpus multis, aut malis humoribus redundat, quàm ſi hæc abfuerint. Quapropter ſeparatim hæc tradenda ſunt. Ergo ſi inflammatio uiget, aut declinat, tria potiſsimum erunt obeunda, ut liberetur, qui laborat, contra ipſam inflammationem, febrem cauſaſque illorum, quæ actu ſunt pugnandum. Quod ſi incipiat aut augeatur adhuc affectus, adduntur duo neceſſaria unum ſcilicet; quod pugnet aduerſus fluxionem, alterū aduerſus cauſas. At ſi amplius augeri nequeat inflammatio; adſit tamen aliquod in humore uitium; erit pariter cum pleuritide, & febre, & cauſis illarum certandum cum humore. Sed demus, quod ferè contingit; & omnia mala in ſe complectitur, incipere, augerique adhuc inflammationem, erunt (ut diximus) in hoc caſu exercenda officia contrà fluxionem, inflammationem, febrem, & cauſas iſtorum omnium. Nam ſymptomata, quæ cauſæ rationem non ſub

eunt, nullam operam, nullamque medicinam po stulant, utpote quæ alijs ablatis, à quibus nascuntur, sponte euanescant: Ex quo constat curandum, præseruandum, & mitigandum. Nam qui fluxionibus, & causis fluxionum medetur præseruare dicitur, quod scilicet prohibeat morbum augeri; qui uerò humorem contentum in parte affecta educit, abigitque reliquas causas, quæ actu ad inflammationem & febrem consti tuendam faciunt, is curare putatur; nisi contra illas pugnet, quæ in genere symptomatum conti nentur; is enim mitigare dicitur, qui eas abigit. Hæc igitur à medico præstanda. At quum na tura affectus uehemens sit quæ inducias non præbet, indicat properandum esse, uehementerque omnibus malis resistendum. Quòd si pariter omnia urgeant pari opera illis succurendum erit alioqui peius illi, quod magis infestat. Est autē id in principio & incremento inflammationum ipsa fluxio, fluxionisque causæ: Quum uerò uiget malum, id quod iam influxit, inflammationē que constituit. Demus autem urgere fluxionem illiusque causas, & quæramus quid agere oporteat. Id autem indicabit natura cuiusque. Quum enim fluxio motus quidam sit humoris tendentis ab uno loco in alium, qui eam sistere uelit, is pro illius

*illius natura, & differentijs diuersos motus instituet. Sunt autem huiusmodi motus, qui fiunt ad contraria, aut uicina loca; atque illum uocant reuulsionem, hunc uerò deriuationem. Porrò reuulsione utimur, quando confertim irruunt humores, & recens est fluxio, uel dolorem facit, aut quiescunt adhuc humores, sed tamen iamdudum aliquam partem infestare consueuerunt. Reuellitur (ut diximus) humor, quum ad remotas partes reuocatur, quamquam tamen reuellere quoque dicitur, qui ad partem, à qua commotus est humor, fluxionem retrahit, quod potissimum faciendum est, quum originem fluxionis perspectam habemus, & ignobiles sunt partes, quæ mittunt, nobiles uerò quæ recipiunt. Sic enim in morbo comitiali orto ex pede parti affectæ calefacientia, & alia adhibemus, quæ uim habeant reuocandi ascendentem humorem ad caput. Quòd si nobilis est, uel magni alicuius momenti, quæ mittit; ignobilis uerò quæ recipit, nequaquã fluxionem ad originẽ mali reuocabimus. quo fit, ut in peste iam prodeuntibus maculis, & pustulis ad cutem temerarium iudicetur, si quis uel sanguinis detractione, uel purgatione noxiam materiam ad interna uiscera reuellat. Alia autem reuulsione, quæ ad*

*distãtißima loca fit, utimur quum ortum ignoramus, uel etiam si origo fluxionis sit cognita, ubi uehementer irruunt humores, dolorque ingens ex fluxione nascitur, quum enim tunc ob dolorem uehementemque impetum uniuersum corpus concitetur, necesse profectò est omnibus partibus succurrere, illarumque impetum frangere; quod tunc potißimum fit, quum ad remotißimas partes humores ducimus. Cæterum deriuationis usus est maximè in leuioribus, & inueteratis fluxionibus, quæque sine dolore, aut certè cum paruo infestant; quanquam tamen etiam in his satius est prius reuulsiones tentare. Quòd si hæc uera sunt, ut certè sunt; errant illi profectò, qui nunquam in eo, qui pleuritide laborat, uenæ sectionem admittunt fieri in parte distantißima. Nam ubi uehementer fluxio urget, quo pacto eam sistere poteris, nisi ad distantißima reuellas? quod est proprium huiusmodi fluxionũ remedium. Sic enim Galenus undecimo Metho discribit incipientibus inflammationibus reuulsione esse utendum ad quàm maxime remotißimas partes. Itaque si inchoante pleuritide in parte distantißima à costis uenam secare oportet, nõ ergo in cubito rectè secabis. Quòd si scribit Galenus pleuriticos cubiti uena secta in eodem latere*

iuuari; rectè quidem id præcipit; quoniam spectat, quid postulet inflammatio ipsa, & humor, qui in uenis partis affectæ continetur: nec aptius educi potest, quàm per propinquas uenas. At hoc non est fluxionum remedium; quibus uia per distantissima loca parāda est: alioqui frustra tradita sunt ea præcepta de reuulsione ad distantimas partes iam inchoantibus inflammationibus, si illis nunquam utimur. Dicant & illi, qui hanc tuentur opinionem, quur Galenus ad Glauconē fluxiones irruentes ad genua, excitantesque inflammationes coërceri iubeat sanguinis missione à cubito: quandoquidem receptum est, eodem authore, laborante uno crure, in alio tundēdam esse uenam. Sunt ergo distincta remedia fluxionum, & ipsarum inflammationum: nec semper uel soli inflammationi, aut utrique pari auxilio succurrendum: sed aliquando soli fluxioni, quum illa scilicet uehementer urget, reluctandum, aliquando uerò ipsi soli inflammationi, quum iam restitit impetus fluxionis: nonnūquam uerò utrique malo pariter medendum: nimirum quum utrumque æqualiter infestat. Quo casu nec propinquissima, nec distantissima uena quærenda est; sed quæ ob mediocrem distantiam, & propinquitatem mediocriter reuellere, & affectæ

parti succurrere poßit. Quæ præcepta qui non in telligunt, monstra in hac re pariunt, mirificeque se torquent, ut suam de uenæ sectione in pleuritide opinionem sophisticis cauillamentis, & authorum testimonijs nequaquam intellectis tueantur. Illud uerò iam expendamus quid postulent fluxionis causæ. Postulant sanè quælibet aliquid, quod repugnet. Etenim materia quæ fluxionis causa est ob copiam, requirit quod uacuet; quæ uerò calida est, quod refrigeret; quæ tenuis quod incrasset: acris, & mordax, quod acrimoniam, & mordacitatem retundat; quæ cacochymiam parit, quod purget. Sic pars unde humor commouetur, uel ubi gignitur, suam medelam postulat propriam singulis affectibus, quorum causa illa fluxionum est author. Si enim ob intemperiē plurimum humorem, uel calidum, aut tenuem procreat, medendum erit intemperaturæ, hoc enim modo sanguinis profluuia inhibemus, & capitis dolores mulcemus, refrigerato hepate, testibus, & corde, à quibus calor, calidaque materia ascē dit. Sic igitur caput refrigerabimus, si ex æstu, & idem calefaciemus, si ex externo frigore excitata fuerit illius uitio fluxio, & inflammatio naturalis. Quòd si pars affecta ob raritatem, uel calorem, uel dolorem, aut inanitionem, uel debili

tatem, aut ob aliam causam fluxiones admittat, erit ab illa remouendum, quod mali causa est. Postulant quoque sua remedia uiæ, per quas fertur humor. Nam quum illæ adstringuntur, contrahũturque, aditum fluxioni, uel præcludunt, aut certè minus liberum concedunt. Ex quibus quidem patet, contra quas causas pugnandum sit. Sunt enim illæ materia, & id, quod illam gignit, & cõmouet uel agentem irritat uel quod recipit, & uiam præbet. Nam aliæ, quæ prædictæ sunt his remotis, causæ esse desinunt; nec amplius uim aliquam obtinere possunt ad fluxiones ciendas, quãquam in causarum inuestigatione illæ non minus suum locum, quàm hæ obtineant: quibus medendo reluctari satis est. Iam uerò quærẽda est materia medica, cuius beneficio liceat præstare quod ostendimus indicari à fluxione, illiusque causis. Nam reuellentibus, deriuantibus, uacuantibus, incrassantibus, refrigerantibus, repellentibus, calefacientibus, dolorem sedantibus, adstringentibus ei opus esse diximus, qui fluxiones cohibere, & illarum causas rescindere uelit. Quare tertius scopus sequitur, qui materiam aptam, & idonea remedia doceat. Sumuntur porrò uniuersa auxilia à quatuor rerũ generibus (quod etiam antea commemorauimus) ab his inquam, quæ assumun

*tur, geruntur, admouentur, excernuntur, retinẽturque. A quibus omnibus, ubi licet, & res exigit opem petere necesse est. Itaque si reuellere uelis, singulos fontes excuties, & ex unoquoque trahes, quod eam uim habeat, quam quæris. Ac inter illa, quæ extrinsecus adhibentur, non deerunt auxilia reuellentia. Nam quum humores ad eam partem confluant, in qua dolor, uel calor excitatur, uel quæ uacuatur, aut in suo munere obeundo exercetur aut ad quam materia trahitur ex his, quæ ambiunt aër calidus, lotionesque calidæ; ex his uerò quæ applicantur, unctiones, emplastra, fomenta, linimenta, cataplasmata calefaciendo, uacuandoque fluxionibus reuellendo medentur. Ex his autem quæ impulsu agunt, uulnerantia, contundentia, pungentia oppositas partes illi, quæ afficitur, optimas reuulsiones faciũt, sicut inter illa, quæ circumligantur, uincula arctiora, eo quòd dolorem commoueant, fluxiones reuellunt. His enim præsidijs utimur in cruribus quum fluxiones superiores partes infestant; & in brachijs, quum illæ ad crura decumbunt. At inter illa, quæ assumuntur, non deerit quod reuellere possit; hoc enim modo purgantia remedia irruentes fluxiones ad pectus reuellunt, eo quòd humorem ad intestina insita sua facultate trahant.*

Dabit & sua auxilia reuellētia fons eorum, quæ geruntur, actiones, inquam, animi, & corporis. Quum enim ad partem, quæ exercetur, confluat calidum innatum, sanguis (inquam) & spiritus; fit utique, ut minus infestentur à fluxionibus affectæ partes, quando illis contrariæ sua munera obeunt. Qua ratione ambulatio ascendētes humores cohibet; & cogitatio, superiorumque aliarū partium exercitatio descendētes sistunt. Ea uerò, quæ excernuntur; mederi fluxionibus certissimum est, quando nō aliter clisteres acriores, sanguinisque detractio illis opitulantur. Idē faciunt, quæ humores retinent, quocunque modo retentio fiat. Etsi hoc genus auxilij non solū reuellit, fluxionemque spectat, sed etiam materiam ipsius. Sic igitur, quum deriuādum erit, ex omni fonte, quærendum erit, quid illud possit facere. Idem quoque obseruandum in omni alia actione, ne cogamur in singulis omnia excutere longiore, quàm in hac re expediat, tractatione; Illud tamen obseruandum, ut ex omni genere sumamus, quæ rei propositæ sunt accommodata quæque contraindicantia adhiberi haudquaquā impediunt. Non enim si ambulatio, aut cogitatio reuellendi facultatem habent, propterea illa adhibenda sunt, quum fluxio pleuriticum urget,

*quando repugnant uires, corporisque ſtatus, ne illa fiant. Ac quum quædam maiorem uim aliјs habeant, in unoquoque quod conuenit, quærendū ita tamen ne alia contemnantur. quæ minore ui ſunt prædita, ſi priora illa ſufficere nequeant. Veluti in præſenti caſu quædam ſunt, quæ reuellunt duntaxat, ut illa, quæ dolorē excitant: alia uerò, quæ ſimul uacuant, atque uno negotio & fluxioni ipſi, & cauſæ nēpe materiæ ſuccurrunt. Quæ certè præferenda ueniūt ac primū ad opus perducēda, quū præceps ſit affectus, qui uehemētia, & ſubita quæq. auxilia poſtulat. Quãobrem, quū uacuandū eſſe dixerimus, ut fluxiones ſiſtãtur (ut iam remedia cauſarū attingamus) ſint autē inter uacuãtia quædã, quæ ſenſibiliter, alia, quæ inſenſibiliter, alia quæ æqualiter, alia, quæ inæqualiter uacuant, uſus ſingulorum quærendus eſt, & uidendum, quo genere uacuationum hic ſit utendum. Docebit autem id genus affectus. Si enim plurimum urget fluxio, ab eo genere primum, & præcipuum auxilium petendum eſt, quod ſenſibiliter uacuat; ſiquidem quæ inſenſibiliter id faciunt, tardius quàm expediat, ſuccurrunt. Quòd ſi ſola multitudo obeſt, æqualis, & ſenſibilis uacuatio præſtabit, quod quærimus. At ſi cum multitudine eſt in humore ex qualitate uitium, pur-*

gationem pariter adhibere oportebit. Si uerò multitudo nulla adeſt, ſed duntaxat cacochymia, diſtinctione utendum eſt. Nam ſi uehementiſsimè fluxio infeſtat, nec hic quidem ſanguinis detractionem prætermittere oportet, ut quæ ſola promptiſsime humorum uitio occurrere ſit apta, alioqui ſola purgatio ſufficiet. Si uerò nec in copia, nec in qualitate euidens aliquod eſt uitium, leuiſſimuſque eſt in latere dolor abſque uenæ ſectione & purgatione, uſu duntaxat illorum, quæ inſenſibiliter corpus exhauriunt, pleuriticorũ fluxionibus licebit mederi quæ tamen adhibenda quoque ſunt cum à uehementia fluxionis urgemur. Sic enim ratio ſuadet eſſe faciendum. Sed demus humores tum copia, tum qualitate obeſſe, nonne ex hoc indicabitur tum ſanguinis detractio, tum purgatio ab initio neceſſaria? Ac imprimis quidem de ſanguinis detractione agamus, expendamuſque quid in ea obſeruare oporteat: ſanguinem mittunt non omnia rerum genera, ſed ea duntaxat, quæ impulſu agunt; ut uulnerantia, pungentia, & mordentia. Sic ſanè nouacula inciſa cute, & cultello diuiſa uena, uel admotis hirudinibus uenarum orificijs, aut ipſi etiam cuti ſanguinem elicimus. Porrò demendus illis ſanguis eſt per uenam, quos uehemens fluxio, uehemenſq.

dolor urgent, ualidæque interim subsunt uires. Per hirudines uerò uasorum orificijs inhærentes si crassus, melancholicusque est sanguis, nec admodum uires cõstant. At uulnerata cute admotis cucurbitulis, aut etiã hirudinibus educitur, si sanguis tenuis, leuiorque est affectus, & corpus prorsus infirmũ. Nec uerò aliqua est ætas, uel corporis habitus, aut cruditas, uel aeris ambientis cõstitutio ulla, quæ ubi aliqua spes est de salute, sanguinis detractionem impedire possint. Nam hæc moderari quidem possunt copiam detractionis; at omnino prohibere, ne aliquid detrahatur, nequaquam. Siquidem plus potest uehementissimus affectus indicando persuadere, quàm illa contraindicando remedium arcere. Quis enim (quæso) puero sanguinem non mittat, quem uideat sanguine abundare, & uehementi pleuritide teneri? Digeritur (inquies) facile puerorum substantia; quapropter alia euacuatione, quæ sanguinis detractione fit, ante decimum quartum annum opus non habet. At quæ digerendo, insensibiliter que uacuant, paulatim id faciunt nec celeritate cum causis huius morbi contendere possunt. Sæpeque fiet, ut interim dum expectamus, ut per cutim expiret corporis moles, fluxionis, dolorisque impetu puer perimatur. Requirit & ea ua-

cuatio, quæ per insensibilem transpirationẽ perficitur, inediam, quam quum puerilis ætas ferre nequeat, præstat statim multitudinem sanguinis illius detractione molliri, atque ita sublato, uel mitigato morbo, puerum liberius nutrire, quàm longiori inedia emaciare, nihilque interim uel minimum certè prodesse. Quòd si decimus quartus annus omnibus una meta esse debet, planè etiam in hoc aberramus, quum diuersitas corporum ostendat quosdã id decimo ferre posse, quod alij fortè decimoquinto nequeunt sustinere. Parcius ergò pueris, grauidis, & alijs omnibus quos maiores nostri excipiunt (si modo uires dissolutæ non sunt) sanguinem demes; sed tamen ubi casus urget, neminem ex illis excipies, cui uena inueniri poßit; alioqui scarificatis partibus carnosis, aut admotione hirudinũ, uacuationem molieris. Est autem mittendus sanguis (ut antea diximus) quum fluxioni maximè succurrere uolumus, ex parte distantißima, quæ secundum rectitudinem, siue longitudinem corporis est cũ ea, quæ laborat. Sic enim manu una laborante in crure, secanda uena est, & crure affecto in manu; propterea quòd per rectum feruntur humores, utpote qui dominantis elementi motum sequantur. Vbi uerò iam succurrere laboranti la

teri ſtudemus, aperienda in cubito eiuſdem lateris uena eſt, non ſemper in dextro cubito ut cenſent, qui uenas ſpectant, per quas coſtæ ferè omnes nutriuntur. Nã longiſsima ea uia eſt, breuiſsima autem, quæ in latere affecto, in quo quũ ſecatur uena in cubito, educitur humor, qui in muſculis circunſtantibus pleuritidem continetur ob uenarum communitatem, ſiquidem ab eodem latere illi ſuas uenas capiunt, atque ita exhauſtis uenis illis remittitur tenſio, & dolor lateris affecti. Atque hæc eſt ratio, quur Galenus iuſſerit uenam ſecari, quæ è directo laboranti parti reſpondet. Tantum uerò detrahendum eſt ſanguinis, quantum poſtulat uehementia affectús, & copia humoris redundantis. Nam detractio uſque ad animi defectum, quum febris putrida ſit, requiraturque poſtea robur motricis facultatis, ut per ſputum uiolento thoracis motu conceptus in affecta parte humor regeratur nequaquam tentanda eſt. Nec uerò expectare oportet in omnibus ſanguinis mutationem: Siquidem ubi leuior eſt affectus, ſuperfluum eſt, & periculoſum uehementiſsima tentare præſidia. Tempus uerò detractionis nec cibus, nec cruditas aliqua, ubi admodũ urget malum, differre poſſunt. Eſtque confer

tim tunc demendus; alioqui nihil prohibet in mitiore malo uacuationem partiri, atque hoc modo uiribus tutius consulere. Quòd si solus sanguis nocet, nisi forte prius sit clysteri lenienda aluus, statim mittendus sanguis est. At si alius humor cum sanguine plurimum exuperat, præsertim si in primis uenis uitium est, primo leuiter purgandum, posteà sanguis detrahendus. Verum si abundat sanguis, & cum eo noxius aliquis humor, operæpretium est à uenæ sectione uacuationem auspicari: Deinde sequenti die, aut eadem in uehementiore malo purgationem aggredi; quæ adhibēda est, siue dolor descendat siue ascendat, propterea quòd non tam lateri affecto, quàm fluxioni purgatione succurrere studemus. Nec uero metuenda est purgatio ab initio in huiusmodi malis, eo quòd concoctio in humoribus nondum adsit. Nam in hoc, ut in calido omni humore, & uehementi febre semper natura turget, mobilesque sunt humores, ut facile sequi poßint; nec uitiatur concoctio, aut turbatur corpus à leuißimis, temperatisque nostris medicamentis purgantibus, quæ recentiorum industria sunt inuenta post antiquiorum Græcorum secula. Quòd si Hippocrates peplion, helleborum, & colocyntidem non ueritus est exhi-

*bere, nemo profectò qui planè superstitiosus non sit, & parum in medicina factitanda uersatus formidabit caßiam, mannam, syrupum rosaceum, & alia huius generis medicamenta nostra, quibus in hoc casu utendum esse censemus. Iam uerò explicatis his, quæ ad uacuationẽ materiæ, quæ causa est fluxionis, pertinent, sequitur, ut ad alias causas accedamus. Excitat (ut diximus) fluxionem dolor quem lenire oportet ablatis illius causis. Sunt autem (ut diximus) tres in uniuersum doloris causæ, una sensus partis, secunda facultas, quæ sensationes apprehendit, & dijudicat, tertia id quod sensum, sensibileque corpus uiolentius molestat continuum soluendo. Quibus si quis succurrat, dolores mulcebit. Id autem faciunt, quæ stupefaciunt, minusque sensibilem partem reddunt, immoderatè refrigerãdo, quæque mentem distrahunt ad alia negotia & ea auferunt, quæ unionem partium dirimunt uacuando, si plenitudo solutionis causa est: aut refrigerando, uel calefaciendo, si solæ qualitates nocent, aut extrahendo quod pungit, aut uulnerat, aut alio modo dolorem in latere parit. Vocari autem debent reuera anodina, quæ stupefaciendo doloribus medentur, non autem, quæ rarefaciunt cum partium tenuitate. Nam si ea*

censenda sunt anodina, quæ causis efficientibus dolorem nequaquam repugnant, nemo profectò ea, quæ eo modo calida, & tenuia sunt, credet unquàm uerè anodina uocanda esse; utpote quæ non aliter dolores mulceant, quàm humorem, uaporemque digerendo, qui dolorem cõmittebãt. Adde quòd communis nequit esse ea anodinorum ratio, & uis omnibus doloribus. Neque enim huiusmodi medicamenta dolorem, quem pariunt uulnerantia, pungentia, mitigare sunt apta: Stupefacientium uerò natura huiusmodi est ut relictis causis efficientibus, uniuersis doloribus opitulentur. Quapropter hæc, & non illa uerè anodina sunt, & uocari debent. Est porrò in pleuritide certãdum omnibus generibus remediorum contrà uniuersas dolorum causas. Nam & mentem aliò reuocare expedit, & sensum partis nõnunquam stupefacere, ubi scilicet doloris uehementia uires demolitur, nec profuerunt alia præsidia præsertim quæ facere creduntur ad euaporationem, dissolutionemque humoris tendentis locum affectum, in quibus præcipua spes ponenda est, qualis sunt fomenta, unctiones, cataplasmata, & reliqua huiusmodi, quæ partibus dolentibus adhiberi solent, quorum materiam non est nostri instituti nunc docere, ut qui

capita rerum duntaxat sectamur. Erat & causa fluxionis calor, frigus, raritasque partis, quibus occurrendum quoque est, sumendo ex omni genere remediorum, quod calefaciat, & refrigeret; quæ uerò densandi uim habent, non nisi ab his, quæ extrinsecus occurrunt, sumi possunt. Admittit autem latus inflammatum ad arcendas fluxiones adstringentia, sed mitiora, ne uiolentia humorem in pulmonem exprimant; suntque illa admouenda supra locum affectum, ut constrictis uenis partis, & uacuis spacijs cursus humoris intercipiatur. Conferunt & illa ceruici imposita, in qua uasa sunt, per quæ à capite materia noxia ad affectum latus descendit. Ac ut breuiter dicam, spectandum est, quicquid est in materia, uel in loco, in quem decumbunt humores, uel à quo commouentur, uel per quem feruntur, illudque remouendum, quod fluxionis susceptionisque labentis humoris est causa, si modo id fieri poßit. Siquidem partis situs, cōnexioque remedia non admittunt, utpote quæ secundum naturam ita nobis sint insita, ut mutari nequeant. Iam uerò uidendum, quid postulent febris, & illius causæ. Indicat profectò illa refrigerantia, & humectantia; non quòd morbus sic calidus, & siccus; nimirum quum sicci

tatis

tatis ratione actiones perpetuò non uitiet; sed quod excedens ille calor siccitatem quandam inuehat, cui nisi succurratur, morbosa tandē euadit. Cæterum quum febris, quæ pleuriticos sequitur putrida sit, duo indicantur necessaria præsidia, & duæ sunt causæ quæ ad putredinem faciunt procreandam, materia (inquam) & id quod eam putrefacit. Porrò materia duplex. Quædā enim iam corrupta est, siquidem putrefactio corruptio est quædam, cui debetur uacuatio; alia uerò, quæ in uia est ad putredinem, cuius uitiū non nisi coctione emendare licet. Hæc enim humores, qui caloris excessu dißimiles sunt redditi, alterat, & quantum licet per materiam, cō coquentibus partibus aßimilat. Est autem id quod materiam putrefacit, & corrumpit, calor ipse febrilis, qui refrigerationem indicat, nec tolli potest solis refrigerantibus, nisi ablatis eodem negotio causis, a quibus est auctus. Causa uerò in huiusmodi febre non est obstructio sed inflammatio lateris, quā remouere oportet per commoda auxilia, & contemnenda ea, quæ ad obstructiones faciunt, quorum nullus in huiusmodi febribus potest esse usus. Atqui uacuatur materia putrefacta purgatione potißimū quæ uicto iam morbo, & cōcocta materia, est instituē-

*da per idonea pharmaca quo tempore & sudore, & balneo, & insensibili transpiratione educitur. Concoquunt autem pro diuersitate materiæ nunc temperata, nunc frigida, nunc calida, sicca, humida, extenuantia, incrassantia, & incidentia; tum illa, quæ uacuant, si fortè humor præ copia concoquentis naturæ uires excedit. Quibus uerò remedijs inflammatio ipsa curari possit, nunc tradendum est, hoc enim ex prima diuisione eorum, quæ præter naturam in hoc casu esse diximus, quibus medendum sit, superesse uideo. Id quod ostendet natura ipsius affectus, qui quum ex repletione humoris consistat, indicat adferenda esse auxilia, quæ eum celeriter euacuare possint. Quòd si id assequi nequiuerimus, suppuratio procuranda; quæ etsi fugienda est, quantum licet, tamen ubi alia non prosunt, præstat eam admittere, quàm corruptionem, & certam mortem expectare. Nam post suppuratione͂ adhuc spes aliqua de salute remanet; post corruptionem uerò, & putrefactionem nulla. At induratio, & translatio humoris in pulmonem quibus modis inflammationes lateris nõnunquam solui diximus, nequaquam tentandæ. Quid autem sumi possit ad uacuationem, natura humoris, & loci affecti conditio osten-*

dent. Nam mitioribus remedijs ſanguis purus, & bilioſus, quàm pituitoſus, uel melancholicus diſcutitur. Patitur quidem mẽbrana ſuccingens coſtas, interim tamen, ut in omni alia inflammatione, uenæ circunſtantes humore diſtenduntur, eſtque membrana rara ut exſudare per illam poßit humor, conſtituitque ſuperficiem internam thoracis, in cuius cauitate eſt pulmo, in quẽ facilè ob mollitiem recipitur humor, qui exſudat, & per tußim expuitur. Nec diſtat eadem à cute, adeò ut portio humoris adhibitis remedijs lateri uacuari queat. Eſt & hæc pars in loco calido, ubi caloris inſiti ui aliquid diſſoluitur. Propterea tria erunt à nobis præſtanda; uacuandus inquam humor per digerentia extrinſecus admota (nã quæ ſenſibiliter uacuant, inflammatio antè ſuppurationem non admittit) & per ea, quæ ſputum prouocant: & propterea iuuandus calor; ac digerentia, internuſque calor non ſolum conſumunt materiam, quæ ſub membrana continetur, ſed eam etiam, quæ in uenis eſt. At per ſputum ea educitur duntaxat, quæ à uenis intra membranam excidit, alia enim nõ expuitur; cui etiam præter digerentia uenæ ſectio, & purgatio ab initio contulit. Sunt autem (ut diximus) digerentia ex uno genere rerum

sumenda, nempè ex illo, quod extrinseca omnia præsidia exhibet. Atque illa quidem (ut diximus) pro differentia humorum calida, humida, sicca, uel ex his composita sunt eligenda; adhibēdaque in unguenti, uel emplastri, uel fomenti, aut alterius compositionis formam, prout magis expedire uidebitur. Nam ubi materia admodū calida est, fomenta, & unctiones tutius admouentur: emplastra uerò; & cataplasmata suum maximè habent usum in frigidiore humore, qui ampliorem calorem ex crassitie medicamenti requirit. Possunt & ad hunc usum admoueri cucurbitulæ in rebelli admodum affectu: hæ enim ualidissimè humorem euocant, præsertim si scarificatio addatur. Cæterum calor internus discutit quidem, absumitque noxium humorem, sed non tutum est, præsente febre, eum augere, nec commodum iniungere animi, corporisque motus, aut quæ ingeruntur remedia calida, quæ id faciant. Quare maior spes in ea uacuatione, quæ per sputum perficitur, collocanda est, quæ sua quoque postulat auxilia. Nam quum ad expuitionem humorum necesse sit thoracem ipsum dilatari, comprimi, uariè denique agitari, requiratur præterea huiusmodi materia quæ ne uel nimia tenuitate diffluat, dum ab aere expirato sur

sum attollitur, aut ob nimiam crassitiem dimoueri nequeat, neue etiam ob uisciditatem tenacissimè inhæreat, duo hæc nos spectare oportebit, quum sputum elicere studemus, ut scilicet thoracem ad motum aptum, & materiam ipsam mediocriter crassam reddamus. Porrò thorax habilis ad motum redditur, si ualida subsit uirtus, à qua mouetur; etsi interim ipse emollitus, & nequaquam tensus sequax ad constrictionem, & dilatationem euadat. Sunt autem quæ thoracem aptum ad motum efficere possunt, quæ pinguia, oleosaque sunt, & chalastica à medicis uocantur. Virtutem roborant, quæ temperiem corpori conciliant; tum illa, quæ innatum calidum augent, quod potissimum nutrimētum præstat. At humor promptus ad expuitionem paratur quum ad mediocrem crassitiem, & uisciditatem perducitur. Quare si plus iusto crassus ille fuerit, attenuantibus, si tenuis incrassantibus, si glutinosus incidentibus; si nequaquā tenax uiscidis utendū erit; id quod dūtaxat præstare possunt, quæ assumuntur alimenta, medicamenta solidiora, uel liquidiora, ea forma confecta, ut paulatim descendendo, & ueluti distillando per asperā arteriam in pulmonem recipiantur. Illud uerò superest ut doceamus, quod.s.pertinet ad cōseruatiōnē eius,

quod in ægrotante corpore sui tutelam requirit. Sunt autem uires, quas tueri oportet, & uictus dicitur, quod id facit; in quo facile est errare, si antiquos scriptores sequamur. Nã Galenus libro primo Acutorum morborum satis nutriri putat pleuriticos, si uires constant usque ad septimum, usu melicrati, aquæ, & oximelitis; quod genus uictus tenuissimum est. At eodem libro postea ptisanam illis concedit, & pro ea pisces saxatiles. Quinetiam. XI. Meth. statuit nequaquam esse opus tenuissimo uictu in thoracis inflammatione, ut in phlegmone uentriculi, aut iocinoris. Periculum enim esse ait, in his partibus ne alimentum male coquatur, & ex eo phlegmone augeatur, ad pectus uerò tantum nutrimenti iam con cocti peruenire, quanto ipsa pars opus habet. Quod etsi uerum est, tamen fluxio, uehemensque dolor sisti nequeunt, nec humor concoqui, qui febrem, & inflammationem cõmittit, nisi tenuius alantur ægri pro affectuum uehementia: siquidem tantum est uiribus concedendum, quantum salua uita status præter naturam permittit. Siquidem ab extremo uictu (ut inquit Hippocrates) tantum recedendum, quantum morbus ab extremis morbis recedit. Quapropter quũ uehemens incipit, augetur, uigetque inflãmatio, constante

uirtute, parcißimè hominẽ nutriemus. Vberius autem in mitiore affectu ales, & tunc potißimũ quando iam procedit sputũ, declinatque morbus. Tunc enim, ut ille permittit, sic postulat uirtus, quæ ad expurgationem humoris per tußim robore eget maiore. Atque hæc satis de generali hoc exemplo esse puto, in quo studiosus lector plurima præcepta, quæ superius tradidimus obseruata esse, inueniet. Neque enim in uno affectu possunt omnia contineri, quæ ad multos naturaque differentes spectant. Verum enimuerò ne alijs desit nostra diligentia, qui exempla quærunt in singularibus casibus, pauca de hac re subijciam, ex quibus reliqua facilè adhibita imitatione trahi poterunt.

## Exemplum particulare ex superiore tractum.

HOMO triginta annos natus, boni habitus, uenis amplis, & plenis, colore nigricante, thorace lato, hirsuto, cui hæmorrhoides fluere consuetæ à paucis mensibus suppressæ fuerunt; quique consueuit nutriri cibis, potionibusq. craßis, & in labore uiuere; ineunte uere ad solẽ, in quo boreas uehementer spirabat, corripitur

dolore lateris sinistri, pungente, tendente, pulsante, minimoque temporis spatio iugulum, & præcordia simul inuadente; adest illi tussis, sed sine sputo, urgetque febris non parua, capitisque dolor, pulsus habet ualidos, magnos, frequentes, duros admodum, & serrosos; respirat præterea frequenter, & difficulter ac decumbit in latus utrunque difficilè, urinas uerò rubras, & crassas emittit, nec aliquid à duobus diebus aluus deiecit. Sentit & in ore amaritudinem cum salsedine quadã; grassantur eodẽ tempore graues pleuritides, sed ut plurimum salutares. Aduocat is eadem die, eadẽque hora, qua sentit se morbo correptum, medicos, quibus narrat, quid sentiat, exponitque mali occasionem, & omnia prædicta refert, quibus addit se nequaquam antea ualetudinarium fuisse, utpote qui semel tantum graui febre laborauerit in adolescentia, interim uerò præsentibus medicis conqueritur, quòd lateris dolor, & uniuersa alia symptomata reddantur intensiora, petitque ut sibi quãprimum succurratur. Dicet in hoc casu is, qui nostra præcepta obseruare uelit hominem pleuritide affici, id est inflammatione lateris, quæ morbos duos parit unũ ex intemperie in similaribus, alium ex solutione continui in partibus instrumentarijs: esse autem

eam inflammationem magnã, uehementem, nec prorsus exquisitam, nec sine malignitate; idque ostendere propria cuiusque indicia. Nam dolor lateris punctorius cum febre, tussi, pulsu duro, & frequenti pleuritidem testatur. Magnam uerò & uehementem ostendunt causæ, quæ illam pepererunt, uehementes, uehemensque dolor ad utranque thoracis partem protensus, difficilis admodum respiratio, durissimusque pulsus, & aliæ actiones læsæ plurimum à naturali statu recedentes: non esse autem exquisitam solum declarant dolor pulsatorius, & decubitus in utrũque latus difficilis. Hæc enim musculos intercostales, externamque membranam simul affici indicant. Malignitatis indicia sunt, etsi illa nondum apparent hæmorrhoides suppressæ, quæ melancholicum humorem abundare in corpore significant. Ex quo malignæ inflammationes ut alij morbi nascuntur. Est præterea morbus in incremento, quod ostẽdunt symptomata omnia, quæ plurimũ augentur. Porrò inflammatio ex multo humore constat, in quo sanguis non purus, sed pituita, & utraque bile infectus exuperat. Nam uehemens dolor & pulsatorius, qui ad utrũque extremum thoracis extenditur, magnam humoris calidi collectionem testatur. Id quod etiam signifi-

cant uenæ amplæ, & tumidæ thoraxq. latus, & hiſpidus & cauſæ ualidæ, quæ magnæ fluxioni occaſionem dedere, ſanguinem inter reliquos humores plurimum exuperare tum ingens inflammatio, tum dolor pulſatorius, duriſsimuſque pulſus monſtrant; adhæc corporis habitus, temperieſque calida, anni tempus, & uenæ tenſæ, quæ non niſi ſanguine abundante tales eſſe poſſunt. Sic pituitæ exuperantis teſtimonia ſunt uictus, annique tempus præcedens, & ſalſedo, quæ in ore percipitur. At bilem plus iuſto in corpore redundare, oris amaritudo, iuuenilíſque ætas ſignificant. Habet ergo hæc inflammatio ſanguinem copioſum cum exceſſu aliquo reliquorum humorum cauſam coniunctam, ex qua materiam ſumit, fit, & conſtituitur. Subiectum uerò illius, ſiue locus affectus eſt utraque membrana una cum muſculis intercoſtalibus; præcipuè tamen interna patitur, quod dolor punctorius, & tenſio ad ſuperiores, inferioreſque thoracis partes monſtrant. Cæterum huiuſmodi humor ex fluxione in affecta parte eſt collectus, quod ſubita generatio oſtendit. Fluxionis autem materialis cauſa ſanguis eſt multus cum reliquis humoribus permixtus: terminus uerò à quo commotus eſt humor, eſt caput, ut naturalis ſocietas cum parte la-

borante, & occasio mali docent; quãquam tamẽ nunc uniuersum corpus grauatum à multitudine in dolentem locum sese exonerat. Est autem terminus in quem decũbit humor, thorax, & in eo sinistra pars, & (ut diximus) utraque membrana, potißimum tamen interior. Via, per quã humor descendit, sunt uenæ, & arteriæ, quæ in sinistra corporis sunt parte; quibus cõiungitur thorax cum capite. At humorem commouerunt sol & Aquilo, ille fundendo, hic exprimendo, & nũc etiam dolor lateris, qui expultricem irritat. Quæ omnia ancipitem euentum testantur. Nam magnitudo, malignitasque inflammationis, magnaque omnia accidentia, magnæ causæ, ut magna fluxio, uarius, & copiosus humor, multi, magnique morbi, qui corpus prima die uehementer urgent, periculum portendunt. At ualidæ uires, bonus corporis habitus, uernũ tempus, fœlixque uictoria cum præterito malo, spem salutis non adimunt. Cui rei illud quoque fauet, quòd pauci ex simili morbo eo tempore perierint. Licebit tamen certius prædicere progrediente aliquantum morbo, qui adhuc crescit ex sputo, urina, alijsque excrementis, & naturæ operibus sumptis indicijs. Quinetiam ex adhibitis opportunis auxilijs indicia capientur. Nam si illis ce-

dat malum, certam salutem pollicetur, sin minus mortem expectandam esse præmonet. Erit autem breuis morbus, quoniam summa omnia habet, quæ naturam ad celerrimam pugnam inuitant. Reliqua uerò, quæ ad prædictionem futurorum pertinent; ueluti est solutionis modus, ordo, locus, & reliqua prædicta non datur, donec accedant ex alijs fontibus reliqua indicia, prædicere. Quare ad ea properandum est, quæ succurrere laboranti sint apta. Itaque quum in eo reperiantur hæc mala, quibus opitulari nos oportet; fluxio (inquam) fluxionis causæ inflammatio, febris, illiusque causæ fluxioni imprimis repugnandum esse indicat illius uehementia, quæ adhuc non sistitur. Verum quoniam plurimum etiam urget inflammatio, ut quæ ad insignem magnitudinem iam peruenerit, causaque fluxionis sanguis inquam, humorumque copia cogimur tentare præsidia, quæ utrique malo pari ferè auxilio succurrant. Id quod imprimis præstant, quæ sensibiliter, & æqualiter à locis non admodum propinquis, uel distantibus à loco laborante euacuant. Mittetur ergo (iniecto prius clysteri, quē indicant præmittendū excrementa alui iam per tres dies retenta) sanguis ex cubiti uena interna sinistri brachij: detrabeturque & multum, &

confertim; quia uehementia & magnitudo fluxionis, & inflammationis ita postulant. Sequẽti uerò die purgationem moliemur per ea, quæ leuiter tres humores cum sanguine redundantes educant, id enim indicant noxij illi succi, qui fluxionẽ fouent, & dolorem intendunt. Interim dolor mitigandus, qui fluxionis est alia causa, & capiti adhibenda, quæ partim calefaciunt partim refrigerant, quoniam duplex occasio fluxionis ex aere docuit duplicem relictam in eo membro impreßionem, & dispositionem. Nec oberunt si quæ adhibeantur collo ad uenarum constrictionem, per quas humor decurrit. Nam & hæc causa quædam fluxionis est. Deinceps sedata fluxione instituenda, quæ ad resolutionem inflammationis, & sputum faciunt pro natura, & copia materiæ. Tum etiam coctioni incumbendum humoris, qui febrem committit. Victus autem eodem tempore instituendus tenuißimus, postulante ita affectus uehementia, & permittentibus uiribus quas ualidas esse statuimus. Postremo purgandum erit corpus cocto iam humore, & declinante febre, si ad salutem inclinauerit morbus per eam partem, ad quam uerget natura, nisi illa sese ab omnibus malis perfectè uindicauerit. Atque hæc sunt, quæ breuiter in

*hoc casu dicenda esse putaui, ut studiosi discant rē contrahere, ubi opus est, & ex uno uniuersali casu singulares elicere. Nam licebit ex illo uniuersali acceptis certis differentijs, certisque causis nunc eiusdem naturæ, nunc diuersis infinitos casus fingere, uel consultationes instituere, quales res, locusque postulant. Neque enim, ubi præceps est malum, omnia prolixè explicanda sunt, sed statim curandum est, ut laboranti nostro cōsilio succurramus. Verum ne quis miretur nos historiam quandā narrasse, & casum proposuisse, de quo nullam in præceptis de consultandi ratione mentionem fecimus paucis illi satisfaciendū esse duximus, ut omnia intelligantur certa arte constare, & à suis principijs duci. Nam ideo historiam huiusmodi inter cōsultationis partes haudquaquam posui; quòd illa uel ab ægrotante narretur; uel ab adstantibus; aut ab eo duntaxat medico, qui primo loco dicit, quique nondum accersitis alijs medicis laborantis salutem procurabat. Quare meritò prætermittuntur in præceptis nostris, quæ uel medicis propria non sunt, aut certè non omnibus accommodata; & tanquam nota ponuntur.*

*FINIS.*

## *Errata sic corrigito*

| Pag. | Versu | |
|---|---|---|
| 5 | 10 | *munera* |
| 7 | 25 | *qui namque Galenicos.* |
| 28 | 6 | *alia* |
| 54 | 21 | *quidem* |
| 61 | 19 | *indicatorijs* |
| 64 | 19 | *auget* |
| 65 | 17 | *ſuperfluam* |
| 66 | 26 | *deficientis* |
| 76 | 9 | *beneualentem* |
| 78 | 13 | *humorem* |
| 90 | 26 | *hactenus* |
| 91 | 18 | *erit* |
| 99 | 2 | *differentiæ* |
| 99 | 16 | *tanto* |
| 105 | 15 | *hic* |

